

EESTI MAAÜLIKOOL

Keskkonnakaitse ja maastikukorralduse õppetool

Kätlin Ild

**PÄRNUMAA KOERA- JA KASSIOMANIKE
LEMMIKLOOMAAALANE KESKKONNATEADLIKKUS**
PET RELATED ENVIRONMENTAL AWARENESS AMONG
DOG AND CAT OWNERS IN PÄRNU COUNTY

Magistritöö

Keskkonnakorralduse ja -poliitika õppekava

Juhendaja: Eva-Liis Tuvi, MSc

Tartu 2021

Eesti Maaülikool		Magistritöö lühikokkuvõte	
Kreutzwaldi 1, Tartu 51014			
Autor: Kätlin Ild		Õppekava: Keskkonnakorraldus ja -poliitika	
Pealkiri: Pärnumaa koera- ja kassiomanike lemmikloomaalane keskkonnateadlikkus			
Lehekülgi: 133	Jooniseid: 28	Tabeleid: 6	Lisasid: 2
Osakond: Keskkonnakaitse ja maastikukorralduse õppetool Uurimisvaldkond: Keskkonnatervis (B700), Pedagoogika ja didaktika (S270) Juhendaja(d): Eva-Liis Tuvi Kaitsmiskoht ja aasta: Tartu 2021			
<p>Lemmikloomad mõjutavad negatiivselt keskkonda mitmel erineval viisil – loomade murdmisega, häirimisega, konkurentsiga, hübriidiseerumisega ning haiguste ja parasiitide levitamisega. Lemmikloomaomanikud saavad lemmikloomade ebasoodsat mõju lihtsate võtetega vähendada, mistõttu on oluline pöörata tähelepanu lemmikloomaomanike keskkonnapraktikatele ja keskkonnateadlikkusele.</p> <p>Töö eesmärk on välja selgitada koera- ja kassiomanike keskkonnateadlikkus ja keskkonnapraktikad Pärnu maakonnas. Selleks, koostati küsitlus, mida levitati Pärnumaa koera- ja kassiomanike seas. Teadaolevalt ei ole varem Eestis lemmikloomaomanike keskkonnateadlikkust uuritud.</p> <p>Suurem osa lemmikloomaomanikest ei mõista lemmikloomade negatiivset mõju keskkonnale. Lemmikloomaomanikest veidi üle kolmandiku on mõelnud, kuidas lemmiklooma pidamine keskkonda mõjutab ja neljandik on midagi ette võtnud oma lemmiklooma keskkonnamõju vähendamiseks. Lemmikloomaomanike kõige levinum keskkonnapraktika on vaktsineerimine, millele järgnevad märgistamine, neutraliseerimine, väljaheidete koristamine, parasiiditõrje ja tervisekontroll. Koera- ja kassiomanike võrdlusest selgub, et koeraomanikud on keskkonnateadlikumad kui kassiomanikud – koeraomanike seas on lemmiklooma vaktsineerimine, märgistamine, regulaarne parasiiditõrje ja tervisekontroll enam levinud. Individuaalelamu ja kortermaja elanike keskkonnapraktikates on erinevused, kuid tulemuste põhjal pole võimalik väita, kas keskkonnateadlikumad on individuaalelamu või korterelamu elanikud.</p> <p>Koera- ja kassiomanike lemmikloomaalane keskkonnateadlikkus vajab enam tähelepanu, loomaomanike teadlikust tuleb tõsta, et nad mõistaksid lemmikloomade mitmekülgset negatiivset mõju keskkonnale ning oskaksid paremini vähendada oma lemmiku ebasoodsat keskkonnamõju.</p>			
Märksõnad: lemmikloomad, lemmikloomaomanikud, keskkonnateadlikkus, keskkonnapraktikad, keskkonnatervis			

Estonian University of Life Sciences Kreutzwaldi 1, Tartu 51014		Abstract of Master's Thesis	
Author: Kätlin Ild		Specialty: Environmental Management and Policy	
Title: Pet related environmental awareness among dog and cat owners in Pärnu county			
Pages: 133	Figures: 28	Tables: 6	Appendixes: 2
Department: Chair of Environmental Protection and Landscape Management Field of research: Environmental health (B700), Pedagogy and didactics (S270) Supervisors: Eva-Liis Tuvi Place and date: Tartu 2021			
<p>Pets affect the environment negatively through predation, disruption, competition, hybridization, parasites and disease transmission but pet owners can reduce the environmental impact of their pets. Therefore, it is important to pay attention to environmental awareness and environmental practices among pet owners.</p> <p>The aim of this thesis is to find out the pet related environmental awareness and environmental practices among dog and cat owners in Pärnu county. In order to fulfill the purpose, a questionnaire was carried out, which was disseminated among dog and cat owners in Pärnu county. To the author's knowledge, the environmental awareness among pet owners has not been investigated before in Estonia.</p> <p>Findings suggest that most pet owners are not aware of pets' environmental impact. Slightly more than one-third had thought about the environmental impact of pets and one-fourth had done something to reduce their pets' negative impact. The most common environmental practice is vaccinating, followed by using identification tags, neutering, parasite control and health control. Compared with cat owners, dog owners are more environmentally aware. Vaccinating, identification tags, parasite control and health control are more common among dog owners than among cat owners. There are differences in the environmental practices between the residents of individual houses and apartment buildings. However, it cannot be stated with certainty whether the people living in individual houses or apartment buildings are more environmentally aware.</p> <p>Environmental awareness among dog and cat owners need greater attention and needs to be raised for pet owners to understand pets' negative impacts on the environment so that pet owners will know how to reduce the environmental impact of their pets.</p>			
Keywords: pets, pet owners, environmental awareness, environmental practices, environmental health			

SISUKORD

SISSEJUHATUS	5
1. TEOREETILINE ÜLEVAADE	7
1.1. Mõisted	7
1.2. Lemmikloomaomanike teadlikkust ja hoiakuid käsitlevad uuringud	10
1.3. Koerte ja kasside negatiivne mõju keskkonnale	11
1.3.1. Koera- ja kassitoidu tootmise mõju keskkonnale	11
1.3.2. Koerte negatiivne mõju keskkonnale	12
1.3.3. Kasside negatiivne mõju keskkonnale	19
1.4. Koerte ja kasside positiivne mõju keskkonnale	24
1.4.1. Koerte positiivne mõju keskkonnale	24
1.4.2. Kasside positiivne mõju keskkonnale	25
1.5. Loomaomanike võimalused lemmikloomaalase teadlikkuse suurendamiseks	26
2. MATERJAL JA METOODIKA	27
2.1. Urimisala iseloomustus	27
2.1.1. Pärnu maakonna üldiseloomustus	27
2.1.2. Nõuded loomaomanikule	29
2.2. Metoodika	32
2.2.1. Küsimustik	32
2.2.2. Vastajate leidmine	33
3. TULEMUSED	35
3.1. Üldstatistika	35
3.2. Negatiivse keskkonnamõju mõistmine ja keskkonnateadlikkus (H1)	38
3.3. Lemmikloomaomanike keskkonnatervist puudutavad keskkonnapraktikad (H2)	46
3.4. Koeraomanike ja kassiomanike keskkonnateadlikkuse võrdlus (H3)	51
3.5. Kortermajade ja individuaalelamu elanikest loomaomanike keskkonnateadlikkuse aspektide võrdlus (H4)	76
4. ARUTELU	83
KOKKUVÕTE	92
KASUTATUD KIRJANDUS	94
LISAD	108
Lisa 1. Küsimustik	109
Lisa 2. Lihtlitsents lõputöö salvestamiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks ning juhendaja kinnitus lõputöö kaitsmisele lubamise kohta	133

SISSEJUHATUS

Viimaste aastakümnetega on inimeste keskkonnateadlikkus märkimisväärselt suurenenud. Keskkonnaprobleemide ilmnedes ja keskkonnateadlikkuse kasvuga on hakatud otsima lahendusi inimese ökoloogilise jalajälje vähendamiseks. Inimestega on väga tihedalt seotud lemmikloomad, kelle arvukus on viimaste aastakümnete jooksul suurenenud ja kelle pidamine muutub maailmas üha populaarsemaks (Ariko, Tummeleht 2018). Peamiseks põhjuseks lemmiklooma võtmisel on nende positiivne mõju inimeste vaimsele ja füüsilisele tervisele (Ormerod 2012). Lemmikloomad pakuvad inimestele head seltsi ja turvatunnet ning vähendavad üksindust, mis on ka põhjuseks, miks võtavad tihti omale lemmiklooma just üksikud inimesed (Pikhartova *et al.* 2014). Lemmikloomade positiivset mõju kinnitavad mitmed uuringud, mis on tõestanud südamehaigete patsientide, kellel on lemmikloom, kolmandiku võrra väiksemat suremust võrreldes patsientidega, kellel lemmiklooma ei ole (Friedmann *et al.* 1980).

Maailmas on hinnanguliselt 600 miljonit kodukassi (*Felis catus*) (Kays *et al.* 2019) ja üle 900 miljoni kodukoera (*Canis familiaris*) (Compper 2014), kellest suurema osa moodustavad hulkuvad loomad (Hughes, Macdonald 2013). 2016. aasta seisuga on vähemalt üks lemmikloom 57%-l inimestest (Growth from Knowledge 2016). Kõige populaarsem lemmikloom maailmas on koer, keda omavad 33% loomaomanikest ning koerale järgneb kass, kelle omanikuks on 22% loomaomanikest (*Ibid*). Euroopa andmed on vastupidised: 2019. aastal oli kass Euroopas populaarsem lemmikloom kui koer – koeri oli Euroopas veidi üle 87 miljoni ja kasse üle 106 miljoni (European Facts & Figures... 2020). Euroopas on keskmiselt vähemalt üks koer 24% majapidamistest ja vähemalt üks kass 25% majapidamistest (*Ibid*).

Eesti Loomakaitse Seltsi uuringu kohaselt elas 2015. aastal Eestis hinnanguliselt vähemalt 95 829 koera ja 132 617 kassi (Hulkuvate loomadega seotud... 2016). Euroopa lemmikloomatoidu tootjate liidu raporti järgi elas 2019. aastal Eestis hinnanguliselt 230 000 koera ja 285 000 kassi ning vähemalt üks koer oli 22% majapidamistest ja vähemalt üks kass on 18% majapidamistest (European Facts & Figures... 2020). Tegelikku Eestis elavate lemmikloomade arvu ei teata, sest statistikat lemmikloomade kohta ei koguta ning nii kohalikel omavalitsustel kui ka riigil tervikuna puudub lemmikloomadest ülevaade

(Hulkuvate loomadega seotud... 2016). Tuginedes Eesti Loomakaitse Seltsi ja Euroopa lemmikloomatoidu tootjate liidu andmetele võib siiski väita, et Eestis on arvuliselt rohkem kasse kui koeri, kuid tõenäoliselt on koeraomanikke rohkem kui kassiomanikke.

Lemmikloomadel on sarnaselt inimestele oma ökoloogiline jalajälg ja lisaks sellele võivad lemmikloomad keskkonda negatiivselt mõjutada veel mitmel erineval viisil – loomade murdmisega, häirimisega, konkurentsiga, hübriidiseerumisega ning haiguste ja parasiitide levitamisega. Lemmikloomaomanikel on võimalik vastutustundlikult ja teadlikult käitudes oma lemmiklooma negatiivset keskkonnamõju vähendada, mistõttu on oluline tähelepanu pöörata lemmikloomaomanike keskkonnapraktikatele ja keskkonnateadlikkusele.

Töö uurimiseesmärk on välja selgitada koera- ja kassiomanike keskkonnateadlikkus ja keskkonnapraktikad Pärnu maakonnas.

Käesoleva magistritöö hüpoteesideks on:

- Hüpotees 1 – Lemmikloomaomanikud ei mõista lemmikloomade negatiivset mõju keskkonnale.
- Hüpotees 2 – Lemmikloomaomanike peamine keskkonnatervist puudutav keskkonnapraktika on vaktsineerimine.
- Hüpotees 3 – Koeraomanikud on keskkonnateadlikumad kui kassiomanikud.
- Hüpotees 4 – Kortermajas elavad lemmikloomaomanikud on keskkonnateadlikumad kui individuaalelamus elavad loomaomanikud.

Suur tänu kõigile, kes küsimustikku enda tuttavate seas jagasid ja kõigile vastajatele. Samuti tänab töö autor Aleksandr Dedjuljat, kes nõustas töö autorit küsitluse koostamisel ja Pärnu linnavalitsuse esindajat Anu Juurma-Saksi, Häädemeeste vallavalitsuse esindajat Sirli Pedassaar-Annastit, Kihnu vallavalitsuse esindajat Maarja Kobinit, Põhja-Pärnumaa vallavalitsust, Lääneranna vallavalitsust, Tre raadiot ja lõputöö juhendajat Eva-Liis Tuvi, kes kõik aitasid kaasa lõputöö valmimisele.

1. TEOREETILINE ÜLEVAADE

1.1. Mõisted

Keskkond bioloogilises tähenduses on eesti keele seletava sõnaraamatu definitsiooni kohaselt „eluta või elusa looduse tegurite kogum, milles organism asub ja mis teda mõjustab“ (EKSS 2018a). Seega on keskkond kõik inimest ümbritsev, mis hõlmab nii looduslikku kui ka inimeste poolt loodud tehiskeskkonda. Keskkond mõjutab inimest, kuid samal ajal mõjutab oma tegevusega ümbritsevat keskkonda ka inimene. Tegevuste hulka, mis keskkonda mõjutavad, kuulub muuhulgas lemmikloomade pidamine, mille puhul saab rääkida nii sisekeskkonnast (siseruumid) kui ka väliskeskkonnast (väliruumid) sõltuvalt sellest, millises keskkonnas lemmikloom suurema osa ajast viibib.

Koerad ja kassid on olnud juba pikka aega inimeste peamised lemmikloomad. **Lemmikloom** on loomakaitseseaduse tähenduses „inimese isiklikuks meelelahutuseks või seltsiks peetav või sellel eesmärgil pidamiseks mõeldud loom“ (Loomakaitseseadus 2021, § 2 lg 3) ja **loomapidaja** on „isik, kellele loom kuulub (loomaomanik) või kes tegeleb looma pidamisega rendi- või muu selletaolise suhte alusel loomaomanikuga“ (Loomakaitseseadus 2021, § 3 lg 1). Loomapidaja mõistet on pidanud selgitama ka kõrgeim kohus. Riigikohus on „loomapidaja“ mõistet selgitanud järgmiselt: „Loomapidajaks kõnealuses tähenduses võib olla ka looma omanikuks mitteolev looma otsene valdaja (AÕS § 33 lg 2), kuid ka isik, kes ei ole ei looma omanik ega valdaja, kuid kes looma kasutajana otsustab kas üksi või kellegi teise isikuga koos looma hoidmise, tema eest hoolitsemise ning järelevalvega seotud küsimusi. Loomapidamiseks ei ole vajalik teha tehingulist tahteavaldust“ (Riigikohtu 24.09.2017 otsus 3-2-1-75-07 p 10). Selle töö raames käsitletakse eraisikust loomapidajaid ning välja jäävad juriidilisest isikust loomaomanikud ja kasvatajad.

Loom, kellel pole omanikku või kes on loomaomaniku juurest lahti pääsenud ja viibib väljaspool loomaomaniku territooriumit, on **hulkuv loom** (Loomakaitseseadus 2021, § 5 lg 1).

Varjupaika või loomakliinikusse viidud hulkuva looma aitab omanikuga kokku viia looma eelnev **kiibistamine**, mis tähendab mikrokiibi süstlalaadse instrumendiga loomale naha alla kaela vasakule poolele süstimist (Matsi 2018). **Mikrokiip** on väike biokapsel, mis kannab endas unikaalset digitaalset 16-kohalist numbrikombinatsiooni, mis tuleb kanda koos omaniku andmetega **lemmikloomaregistrisse**, sest registrisse kandmata kiibist pole mingit abi (*Ibid*). Selliseid registreid, kuhu lemmikloomi kantakse, on Eestis kolm: Lemmikloomaregister, Eesti Lemmikloomaregister ja Eesti Kennelliidu register (Matsi 2018). Lemmikloomaregister (LLR) on üleriigiline lemmikloomade register, mille kasutajateks on omavalitsused, loomaarstid, varjupaigad ja MTÜ-d (*Ibid*), ja kuhu on koondatud kogu info liitunud omavalitsuste lemmikloomade kohta: registreeritud loomad, loomaomanikud ja omavalitsuse territooriumilt püütud hulkuvad lemmikloomad (Spin TEK 2021). Eesti Lemmikloomaregister on Eesti Väikeloomaarstide Seltsi teenus lemmikloomaomanikele ja omavalitsustele, mis on seotud üleeuroopalise registriga Europetnet, mis „võimaldab reisil kaduma läinud looma omanike kiiret leidmist kogu Euroopast“ (Matsi 2018). Tõutunnistusega tõukoerad kantakse lisaks eelnevalt nimetatud registritele ka Kennelliidu registrisse (*Ibid*).

Soovimatute järglaste ja innaaja vältimiseks on levinud oma emaste lemmikloomade **steriliseerimine** ja isaste **kastreerimine**, mis tähendab operatsiooni abil looma suguvõime muutmist. Loomaarsti poolt läbi viidud steriliseerimise käigus eemaldatakse emaselt loomale emakas ja munasarjad ning kastreerimise käigus isase looma munandid. (Eestimaa Loomakaitse Liit 2021)

Mitmete lemmikloomi ohustavate nakkuste vastu on võimalik loomi vaktsineerida. **Vaktsineerimine** tähendab „organismi aktiivse immuunreaktsiooni esilekutsumist“ (Eesti Maaülikooli Loomakliinik 2021a) ehk lemmikloomale süstitakse verre väike kogus haigustekitajat, mille tagajärjel kujuneb loomal nakkushaiguse vastu immuunsus (Petcity 2021). Lemmikloomade puhul eristatakse tuumikvaktsiine (ennetatavad tõsised, eluohtlikud ja ülemaailmse levikuga haigused ja mitte-tuumikvaktsiine („vaktsineerimise vajadus sõltub konkreetsest loomast, elukeskkonnast, asukohast jne“) (Eesti Maaülikooli Loomakliinik 2021a, 2021b). Koerte tuumikvaktsiinid on marutaudi, koerte katku, parvoviiruse ja viirusliku hepatiidi vastased vaktsiinid (Eesti Maaülikooli Loomakliinik 2021b) ja kasside tuumikvaktsiinid on marutaudi, viirusliku rinotrahheiidi, kaltsiviroosi ja kassikatku vastased vaktsiinid (Eesti Maaülikooli loomakliinik 2021a). Loomatauditõrje

seaduse kohaselt on Eestis elavate koerte ja kasside vaksineerimine marutaudi vastu kohustuslik (Loomatauditõrjeseadus 2021, § 431 lg 2).

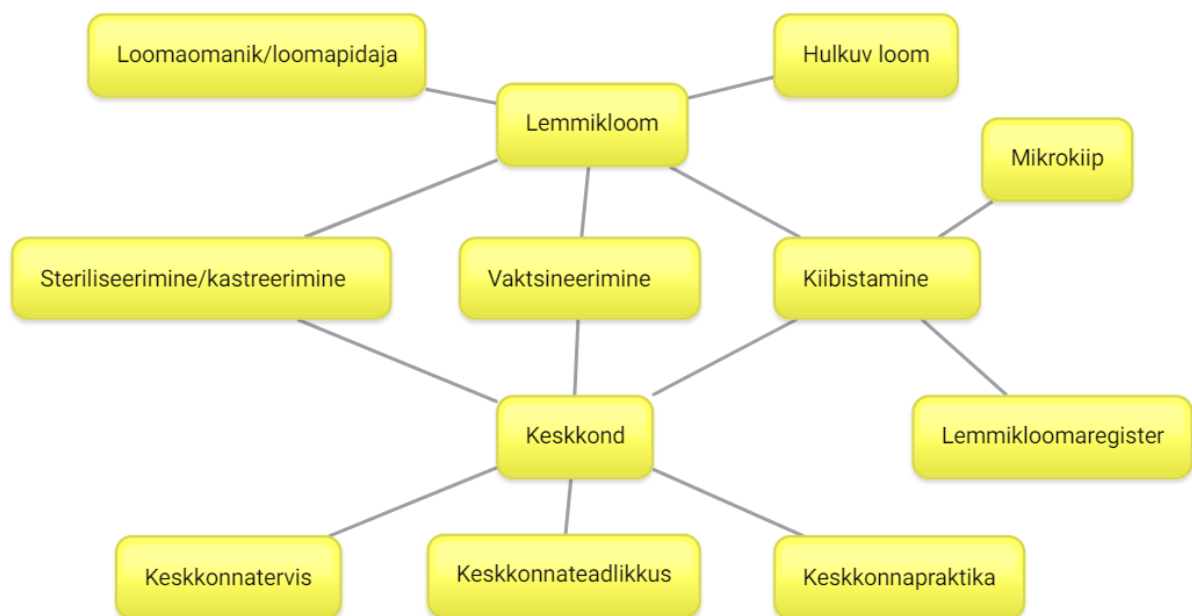
Inimeste võimet mõista keskkonnas toimuvaid protsesse mõõdetakse **keskkonnateadlikkusega**. Säästva arengu sõnastiku kohaselt on keskkonnateadlikkus „inimese ja keskkonna vahelise suhte ja mõju mõistmine ning valmisolek neid oma tegevuses arvestada“ (SASS 2020). Keskkonnahariduse ja teadlikkuse tegevuskavas 2019-2022 on keskkonnateadlikkuse mõistet täiendatud – „keskkonnateadlik inimene lähtub oma otsustes teaduslikult tõendatud seisukohtadest ja asjakohasest keskkonnainfost“ (Keskkonnahariduse ja –teadlikkuse... 2018). Seega ei tähenda keskkonnateadlikkus ainult teadmisi keskkonnast ja selles toimuvast, vaid ka valmisolekut nende teadmiste rakendamiseks igapäevases elus. Keskkonnateadlikkus tähendab süsteemset mõtlemist ja terviklikku arusaama, kuidas keskkond toimib, kuidas igasugune tegevus keskkonda mõjutab ning näitab teoreetiliste teadmiste kasutamise oskust igapäevastes tegemistes (Eesti elanike keskkonnateadlikkuse... 2020). Keskkonnateadlikkus peaks peegelduma kõigis inimese otsustes ja tegevusvaldkondades, sealhulgas lemmikloomapidamises.

Eesti õigekeelsussõnaraamat defineerib praktikat kui „õpitud teadmiste ja oskuste rakendamist töös“ (EKSS 2018b). Lemmikloomadega seotud praktika tähendab loomaomanike tegevust, mis on seotud lemmikloomaga ja tema pidamisega. **Keskkonnapraktika** on keskkonnavalaste teadmiste rakendamine igapäevaelus ning selle töö tähenduses koera- ja kassiomanike loomapidamisega seotud tegevus, mis keskkonda mõjutab. Keskkonnapraktikad antud töös on loomapidamisviisi valik, vaksineerimine, märgistamine/kiipimine, kiibi registreerimine registris, parasiiditõrje, kastreerimine/steriliseerimine, looma toitmine, regulaarne lemmiklooma tervisekontroll, väljaheidete koristamine, loomaga tegelemine, sh liikumisvõimaluse ja aktiivsuse tagamine ning enda harimine lemmikloomateadlikkuse osas.

Sotsiaalministeerium defineerib **keskkonnatervist** kui „rahvatervise valdkonda, mis tegeleb inimese tervist otseselt või kaudselt mõjutavate keskkonnategurite ja ohutegurite tervisemõju hindamise ning terviseriskide ohjamise ja ennetamisega“ (Sotsiaalministeerium 2017). Inimest ümbritsevas keskkonnas on rohkesti erinevaid füüsilisi, keemilisi ja bioloogilisi tegureid, mis inimese tervist mõjutavad (*Ibid*), sealhulgas liiklusõnnetused, mis võivad olla põhjustatud lemmikloomade poolt, mitmed mikrobioloogilised ohud, mille hulka kuuluvad ka lemmikloomadelt inimestele levivad

nakkused ja parasiidid, ning reostunud toit ja vesi, mis võivad olla saastunud lemmikloomade väljaheidetega (Tallinna keskkonnatervise tegevusplaani... 2001). Koristamata lemmiklooma väljaheidetel on ka negatiivne esteetiline mõju. Keskkonnatervist puudutavad keskkonnapraktikad käesolevas töös on vaktsineerimine, steriliseerimine/kastreerimine, sise- ja välisparasiitide tõrje, märgistamine, regulaarne tervisekontroll ja väljaheidete koristamine.

Mõisted on omavahel otseselt või kaudselt seotud ning põhimõistete skeemil (joonis 1) on mõisted esitatud vastutaja ehk loomapidajast alustades ning lõpetades töö eesmärgiga seotud mõistetega.

Joonis 1. Põhimõistete skeem.

1.2. Lemmikloomaomanike teadlikkust ja hoiakuid käsitlevad uuringud

Eesti elanike keskkonnateadlikkust on uuritud Keskkonnaministeeriumi tellitud Eesti elanike keskkonnateadlikkuse uuringutes, mida on läbi viidud kaheaastase sammuga alates

2008. aastast (2008, 2010, 2012, 2014, 2016, 2018, 2020) (Eesti elanike keskkonnateadlikkuse... 2020). Uuringutel ei ole otsest seost lemmikloomade ja lemmikloomaalase keskkonnateadlikkusega, kuid keskkonnateadlikkus ja üldised hoiakud on eeldatavalt ülekantavad ka lemmikloomapidamisse.

Eesti kohalikes omavalitsustes hulkuvate loomadega seotud olukorrast ülevaate saamiseks viis Eesti Loomakaitse Selts 2011. ja 2015. aastal Eesti omavalitsuste seas läbi uuringud (Hulkuvate loomadega seotud... 2012) (Hulkuvate loomadega seotud... 2016).

Loomaomanike teadlikkust ja hoiakuid puudutavad uuringud on läbi viidud Tallinna elanike seas aastatel 2014, 2017 ja 2020 (Lemmikloomad Tallinnas 2020 2020).

1.3. Koerte ja kasside negatiivne mõju keskkonnale

1.3.1. Koera- ja kassitoidu tootmise mõju keskkonnale

Koerad ja kassid on lihasööjad ja seetõttu vajavad nad palju loomset toitu, kuid lihal baseeruva toidu tootmine on keskkonnale suureks koormaks. Võrreldes taimse toidu tootmisega vajab liha tootmine rohkem energiat, maad ja vett ning tootmisel kasutatakse rohkem väetisi, pestitsiide ja fossiilkütuseid ning tootmise tagajärjel tekib rohkem jäätmeid. Lisaks soodustab loomsete saaduste tootmine mullaerosiooni tekkimist ja protsessi käigus eraldub rohkem kasvuhoonegaase. (Okin 2017)

Lemmikloomad on inimeste seas aina rohkem hinnatud ning neile soovitakse anda järjest kvaliteetsemat ja liharikkamat toitu. Inimesed on muutunud teadlikumaks kvaliteetse loomatoidu olulisusest, sest aina enam on hakatud rääkima terviseprobleemidest, mida põhjustab kehva kvaliteediga loomatoit. Tuntuim näide on juhtum, kui 2007. aastal põhjustas melamiini ja tsüanuurhappe koosmõju loomatoidus kassidele ja koertele ägeda neerupuudulikkuse ja neerukivide tekke (Dobson *et al.* 2008), mis lõppes Ameerika Ühendriikides hinnanguliselt vähemalt 13 000 lemmiklooma surmaga (Coates 2021). Ebakvaliteetne loomatoit põhjustab loomadele mitmeid terviseprobleeme ka pikas perspektiivis, sest toitainete puudus hakkab ajapikku lemmiklooma tervist mõjutama

(*Ibid*). Näiteks, tsingipuudust seostatakse koertel nahakahjustuste tekkimisega ja üldine kehv toidukvaliteet võib põhjustada suurenenud karvakaotust, seedimisprobleeme, perioodilist oksendamist ja isegi rasvumist, sest loom proovib toitainete puudust kompenseerida rohkema söömisega (Coates 2021). Loomaomanike teadlikkuse suurenemise tagajärjel lemmikloomadele kvaliteetsema toidu andmise võimalik tagajärg on liha koguse ja kvaliteedi suurenemine lemmikloomatoitudes, mille tulemusel suureneb vajadus loomse toidu järgi veelgi, mis omakorda suurendab negatiivset keskkonnamõju (Okin 2017).

Victoria Ülikooli professorid on hinnanud levinumate lemmikloomade ökoloogilist jalajälge võttes arvesse kõiki lemmikloomatoidu koostisosi ja nende kasvatamiseks vajalikku põllumajandusmaad (Katterns 2009). Arvutuste tulemusel saadi keskmise koera, kes sööb aastas 164 kg liha ja 95 kg kuivtoitu, ökoloogiliseks jalajäljeks 0,84 hektarit, mis on kaks korda suurem kui 4,6-liitrise mootoriga Toyota Land Cruiseri, mis sõidab 10 000 km aastas, tootmine ja kasutamine (*Ibid*). Kasside keskmine ökoloogiline jalajälg oli oluliselt väiksem (0,15 hektarit) (Katterns 2009). Uuringutesse, mis käsitlevad toitumisvalikute mõju keskkonnale, kaasatakse lemmikloomi kui põllumajandussaaduste tarbijaid, siiski harva (Okin 2017).

Soome teadlaste tehtud arvutuste kohaselt koormavad kõik Soomes elavad kassid ja koerad keskkonda 120 000 auto võrra aastas (Kooli 2020). Eestis ei ole koerte ja kasside täpset arvu teada, kuid rahvaarvu arvestades võiks Eestis elavate koerte ja kasside ökoloogiline jalajälg olla võrdeline 30 000 sõiduki ökoloogilise jalajäljega, mis tekitavad kokku vähemalt 150 000 tonni süsinikheitmeid aastas (*Ibid*).

1.3.2. Koerte negatiivne mõju keskkonnale

Mets- ja koduloomade ründamine

Koer on kiskja, keda peetakse kahjulikuks invasiivseks imetajaks, sest koerte tõttu on välja surnud vähemalt 11 loomaliiki ning jätkuvalt on koerad ohuks mitmetele liikidele üle maailma (Doherty *et al.* 2017). Vaatamata tuhandete aastate pikkusele aretustööle on koertel kiskjainstinktid säilinud ning seetõttu kujutavad vabalt ringi liikuvad koerad ohtu

nii mets- kui ka koduloomadele (Saarma, Plumer 2014). Kiire liikumine äratav koeras instinktiivse soovi jahti pidada, mis ei ole seotud näljaga, kuid on sõltuv koeratõust ja on iga koera puhul erinev (Foote 2016). Lubades koeraomanikuna koeral teisi linde või loomi taga ajada, võib koera jahiinstinkt muutuda veelgi tugevamaks, mis tähendab, et omanikel on võimalus õige kasvatusega koera jahikirge maandada ja vähendada koera saagiks langevate loomade arvu (*Ibid*).

Eestis on koerte poolt ohustatud metsloomad sõralised, ja seda eriti külmadel ning lumerohketel talvedel, mil metskitsed on toidu raske kättesaadavuse tõttu muutunud nõrgaks, ning jääkoorik, kust nende jalad läbi vajuvad, takistab vaenlase eest põgenemist (Maasalu 2010). Hulkuvat koera peetakse metskitsede üheks peamiseks looduslikuks vaenlaseks (Mumm 2015).

Kevadisel poegimisperioodil on lahtiselt ringi jooksvad koerad suureks ohuks metsloomapoegadele, sest abitud loomajoad on koertele kerge saak (Eesti Jahimeeste Selts 2020). Viimastel aastatel on hakatud tähelepanu pöörama hüljestele, sest emahülged on merejää puudumisel sunnitud poegima laidudel ja roostikes ning rannaalal jalutavad lahtised koerad võivad hülgepoegi rünnata (Bioneer 2020), nagu juhtus 2020. aastal Stroomi rannas (Nael 2020). Hüljestele liiga lähedale minnes võivad hoopis hülged inimesi ja koeri kriimustada või hammustada, mille tagajärjel võib inimene või koer saada bakteri, mis põhjustab kehas põletiku ja hiljem kangeid liigeseid (Õhtuleht.ee 2014). Vabalt ringi liikuvad koerad võivad murda ka kariloomi. 2014. aastal Eestis läbi viidud uuringust selgus, et 56-st lambast viiendik (10) olid tapetud koerte, mitte huntide poolt, mis näitab selgelt, et vabalt ringi jooksvad koerad on lammastele suureks ohuks (Saarma, Plumer 2014). Tihti ründavad ja ajavad koerad lambaid taga meelelahutuslikul eesmärgil, mis eristab neid teistest kiskjatest, kelle elu sõltub saagist (Richardson 2002). Isegi kui koer lambaid kätte ei saa, põhjustab see karjale väga suurt stressi, mille tagajärjel võivad lambad surra või nende tiinus enneaegselt katkeda (National Sheep Association 2021). Lambad võivad koera eest põgenedes lõhkuda piirdeaia ja end vigastada, mis võib samuti lõppeda lamba surmaga (*Ibid*).

Hulkuvad koerad on potentsiaalseks ohuks ka teistele lemmikloomadele. Eriti ohustatud on kassid ja väikesed kiiresti liikuvad koerad, kes võivad koeras jahiinstinkti esile kutsuda (Toomet 2019). Lisaks võivad koerte agressiivsust teiste koerte suhtes põhjustada

negatiivsed kogemused minevikus teiste koertega, peremehe poolt hooletusse jätmine ja väärkohtlemine või mõni tervislik probleem (Argos Pet Insurance 2020).

Looduslike liikide häirimine ja käitumise muutmine

Looduses elavate loomaliikide jaoks on koerad ohuks, mida vältida ja kellega kohtudes on vaja põgeneda ning seetõttu mõjutavad koerad metsloomi oma kohalviibimisega ka kaudselt (Doherty *et al.* 2017). Austraalias 2007. aastal läbi viidud uuringust selgus, et isegi kui koer oli rihma otsas, vähenes piirkondades (mets, park), kus koeraga jalutati, lindude arvukus 41% ja liigirikkus 35% (Banks, Bryant 2007). Negatiivne mõju oli lindudele poole väiksem, kui inimene jalutas üksi, ilma koerata (*Ibid*). Sarnasest uuringust Madagaskaril järeldati samuti, et koerad mõjutavad negatiivselt kohalikke liike – koertega piirkondades sattusid linnud ja pisiimetajad ülesseatud kaamerate ette tunduvalt harvemini (Murphy *et al.* 2018).

Konkurents

Koduta hulkuvad koerad mõjutavad kaudselt kohalike kiskjate populatsioone ka konkurentsiga, kui kasutavad nendega sama elupaika või toitu, mis on probleemiks eriti juhul, kui ressursid on väga piiratud ja koerad elavad suurtes karjades (Vanak *et al.* 2013). Kuna koerad on omnivoorid ehk kohastunud sööma peaaegu kõike, on nad toidukonkurendiks paljudele liikidele, alustades tipp-kiskjatest (hundid, lõvid) ning lõpetades roomajatega (varaanid) (*Ibid*). Hulkuvad koerad on Indias ja Aafrikas ühed peamised konkurendid raisakotkastele süües sama toitu ja takistades raisakotkastel toidule ligipääsu (Vanak *et al.* 2013).

Haiguste levitamine teistele loomadele

Metsloomad võivad levitada lemmikloomadele erinevaid nakkuseid, kuid olukord võib olla ka vastupidine – koerad levitavad haigusi metsloomadele, näiteks võivad koerad metsloomadele levitada mitmeid viiruseid (sh marutaudi) (Courtenay *et al.* 2001). Koerte levitatavad nakkushaigused on aidanud kaasa mitmete looduslike liikide arvukuse vähenemisele ja lokaalsetele väljasuremistele (Woodroffe *et al.* 2012). Juhtumeid populatsioonide vähenemisest koertelt metsloomadele ülekandunud infektsioonide tõttu on maailma ajaloos mitmeid, näiteks koerte katku viiruse (*Canine morbillivirus*) ülekandumine Baikali viigritele (Mamaev *et al.* 1995) või lõvidele Serengeti rahvuspargis

(Roelke-Parker *et al.* 1996). Tõestatud on ka erinevate patogeenide levitamine Aafrika metskoertele (Woodroffe *et al.* 2012).

Hübriidiseerumine

Mitmete liikide suureks ohuks peetakse hübriidiseerumist, mis tähendab paaritumist erinevate liikide vahel ja mis võib väikestes populatsioonides viia liigi väljasuremiseni (Todesco *et al.* 2016). Väljasuremine hübriidiseerumise tõttu on juhtumas ühe ohustatuima koerlasega, Etioopia hundiga, kes hübriidiseerub hulkuvate koertega (Gottelli *et al.* 1994). Koertega hübriidiseerumine võib väljasuremise äärele viia ka dingod (Corbett 2001).

Nii Põhja-Ameerikas kui mitmel pool Euroopas on hundi ja kodukoera ristandeid suudetud tõestada mitmetes uuringutes (Suurkiskjate kaitse- ja ohjamise... 2012). Eestis tõestati hundi ja koera hübriidiseerumine esimest korda 2008. aastal (Hindrikson *et al.* 2009). Hundid on harilikult koerte suhtes vaenulikud ja murravad neid, kuid asurkonna liiga väike suurus (nt üleküttimise tagajärjel) ja soolise tasakaalu paigast minemine võib viia huntide ja koerte paaritumiseni (*Ibid*), mis võib omakorda ohustada hundi soodsa seisundi säilimist (Suurkiskjate kaitse- ja ohjamise... 2012). Itaalias ja Hispaanias on hübriidide teket soodustanud väga suur hulkuvate koerte hulk ja killustunud huntide asurkond (Hindrikson *et al.* 2009). Eestis veel koertega hübriidiseerumine huntide soodsat seisundit ei ohusta, kuid ei ole välistatud, et see ühel päeval probleemiks kujuneb (Suurkiskjate kaitse- ja ohjamise... 2012).

Inimese ründamine

Koerte rünnakuid inimeste vastu peetakse suureks ülemaailmseks rahvatervise probleemiks, millega puutub juba ainuüksi Ameerika Ühendriikides kokku üle nelja miljoni inimese aastas (WHO 2018). Erinevad uuringud on näidanud, et koera hammustused võivad moodustada 76-94% kõigist loomade hammustustest (*Ibid*). Lisaks hammustustest tulenevatele mehaanilistele vigastustele, võib koeralt inimesele üle kanduda ka mitmeid nakkusi ja haigusi, mis võib halvimal juhul lõppeda inimese surmaga (Rabinowitz *et al.* 2007). Infektsioonid arenevad 3-18% koeralt hammustada saanud inimestest (WHO 2018).

Eestis alustas Terviseamet 2000. aastal marutõve seire raames loomahammustuste nakkushaiguste registris registreerimisega, kuid seoses riigi marutaudiwabaks kuulutamisega 2013. aastal lõpetati see alates 2019. aastast (Teabenõue Terviseametile

2021). Kõigist loomahammustustest Eestis moodustasid perioodil 2014-2018 koerahammustused suurima osa, ligikaudu 70% kõigist nakkushaiguste registris registreeritud loomahammustustest, (tabel 1). Võttes arvesse kõiki loomahammustusi ja koerahammustuste osakaalu võis Pärnumaal ühes aastas toimuda ligikaudu 32 koerte rünnakut inimeste vastu.

Tabel 1. Terviseameti nakkushaiguste registris registreeritud koerahammustused ja kõik loomahammustused Eestis ja Pärnumaal (Nakkushaiguste esinemine Eestis... 2020)

Aasta	Koerahammustused	Kõik loomahammustused	
		Eesti	Pärnumaa
2014	969	1343	42
2015	900	1329	48
2016	894	1320	38
2017	827	1231	51
2018	817	1243	50

Haiguste ja parasiitide ülekandumine inimestele

Maailmas on ligi 50 tõsisemat nakkust, mis võib lemmikloomalt levida otse inimesele, ning sama palju haigusi, mille inimene võib saada toidust või veest, mis on saastunud looma roojaga ja sama palju ka loomadelt pärinevat nakkust, mida levitavad edasi putukad (Toomet 2016).

Zoonoosidest ehk mets- või koduloomalt inimesele edasi kanduvatest nakkushaigustest ohtlikum on alati surmaga lõppev marutaud, mille tekitaja on *Lyssavirus*, ja mis levib edasi hammustuste kaudu (Toomet 2016). Veterinaar- ja toiduameti andmetel on Eestis 95% kordadest marutaud inimeseni jõudnud lemmikloomaga kokkupuutest (Lõuna-Eesti Postimees 2019). Aktiivse metsloomade marutaudivastase vaktsineerimise tulemusel on Eesti alates 2013. aastast marutaudivaba maa, kuid teistes riikides (sh Venemaal) on surmav haigus endiselt alles, mille tõttu tasub marutaudi suhtes endiselt ettevaatlik olla (*Ibid*).

Lisaks marutaudile levitavad metsloomad (eelkõige rebased ja kährikkoerad) lesta *Sarcoptes scabiei* põhjustatud haigust sügelissüüdiklesttõbe ehk kärntõbe, millesse

nakatuvad väga kergelt ka lemmikloomad, kes võivad nakkust levitada omakorda immuunpuudulikkusega inimestele (Niin 2017).

Bakteriaalsetest lemmikloomalt inimestele üleakanduvatest haigustest on peamine leptospiroos (*Leptospira spp.*), mille koerad võivad saada saastunud keskkonnast juues või ujudes/jalutades saastunud veekogus ning vahel ka nakatunud loomaga kokkupuutel (Toomet 2017). Inimene võib nakkuse saada saastunud veekogust või toidust ning haigestunud koera uriini või sõljust kokku puutudes (*Ibid*). Perioodil 2014-2018 nakatus Terviseameti andmetel Eestis aastas keskmiselt neli inimest leptospiroosi, sel perioodil olid kaks juhtu Pärnumaal (tabel 2).

Tabel 2. Aastatel 2014-2018 Terviseameti andmetel Eestis ja Pärnumaal zoonootilistesse haigustesse haigestumine (Nakkushaiguste esinemine Eestis... 2020)

Aasta	Giardiaas		Leptospiroos		Krüptosporidioos		Ehhinokokoos		Toksoplasmoos	
	Eesti	Pärnumaa	Eesti	Pärnumaa	Eesti	Pärnumaa	Eesti	Pärnumaa	Eesti	Pärnumaa
2014	221	1	2	0	2	0	1	0	2	0
2015	181	1	2	0	4	0	0	0	1	0
2016	187	1	3	0	1	0	0	0	6	0
2017	161	4	5	0	0	0	1	0	2	0
2018	107	1	6	2	3	0	0	0	2	0

Parasitaarhaigusi võivad inimestele põhjustada lemmikloomade levitatavad ainuraksed parasiidid ning ümar- ja paelussid (Toomet 2017). Tartu Ülikooli teadlaste kogutud andmete põhjal on ligi 10% Eesti linnakoertest endoparasiitidega ehk siseparasiitidega nakatunud (Tull *et al.* 2020). Ainuraksete põhjustatud levinumad haigused on lambliaas ehk giardiaas, mille haigustekitajaks on ainurakne *Giardia lamblia*, ja krüptosporidioos, mille haigustekitaja on eosloom *Cryptosporidium parvum* (Toomet 2017). Mõlemad nakkused võib inimene saada saastunud keskkonnast või nakatunud lemmikloomalt (*Ibid*). Giardiaasi nakatus perioodil 2014-2018 Eestis keskmiselt 171 inimest aastas, Pärnumaal oli 2017. aastal neli juhtu ning ülejäänud aastatel üks ning krüptosporidioosi nakatus sel perioodil aastas keskmiselt kaks inimest, millest ükski ei olnud Pärnumaal (tabel 2). Ümarussidest on tuntuimad solkmed – kutsikasolge (*Toxascaris leonina*) ja koerasolge (*Toxocara canis*) (Orro 2011), kes esinevad peaaegu kõigil kutsikatel ja võivad inimesele

levida väljaheidete kaudu (Toomet 2017). Eestis esineb koerasolget 7,9% täiskasvanutest, laste seas on esinemissagedus suurem – 13,3% ja kõige suurem esinemissagedus on loomade hooldajate seas (23,2%) (Lassen *et al.* 2016). Paelussidest on levinuim koeraviik (*Dipylidium caninum*), mille võib inimene endale saada, kui neelab alla koera peal pesitseva kirbu, kelle sees on paelussi larv, mis võib inimese soolestikus areneda kuni 50 cm pikkuseks ussiks (Toomet 2017). Inimesele ohtlikud paelussid on ka ehhinokokid (*Echinococcus spp.*), kes pesitsevad koerte soolestikus, kust satuvad roojaga väliskeskkonda ja võivad inimese soolestikku sattuda näiteks saastunud marju süües, mille tagajärjel areneb raske haigus (*Ibid*). Ehhinokokk on samuti rohkem levinud Eesti laste seas, kus nakatunud on ligikaudu 7,9%, täiskasvanute seas on nakatunuid tunduvalt vähem (<0%) (Lassen *et al.* 2016). Perioodil 2014-2018 nakatus Terviseameti andmetel inimene ehhinokokoosi kahel korral (tabel 2).

Tuntuim koeralt inimesele nakkav seenhaigus on pügaraig ehk kassihaigus, mille haigustekitajad on *Trichophyton* ja *Microsporum spp.*, mis levib vahetu kontakti või saastunud esemete kaudu ja tekitab inimese nahale ümmargusi karvutuid sügelevaid laiike (Toomet 2017).

2020. aasta alguses kogu maailmas levima hakanud koroonaviiruse näol võib olla tegu samuti zoonootilise haigusega, mis võib levida inimeste ja lemmikloomade vahel. Seda on kinnitanud üksikud uuringud Hongkongis ja Itaalias, kuid ka Eestis alustas Tallinna Ülikool (Kairi Koorti juhtimisel) seireuuringuga, et kindlaks teha, kas ja kuidas COVID inimeselt lemmikloomale nakkub (Ringvaade: 2120 2021).

Väljaheidete esteetiline häiring

Lisaks sellele, et koera väljaheidetega võib teistele loomadele ja inimestele levida mitmeid parasiite, seeni ja viiruseid, on ka koristamata väljaheidetel esteetiline häiring. Probleem tuleb päevakorda eriti kevadel, mil lume alt sulab välja massiliselt koristamata koerte väljaheiteid (Eelrand 2021a).

Liiklusõnnetuste põhjustamine ja liiklusõnnetustes hukkumine

Autode arvu kasvu ja liiklusvõrgustiku tihenemise tagajärjel on viimastel aastakümnetel suurenenud autode ja loomade vahelised kokkupõrked (Canal *et al.* 2018). Ainuüksi Ameerika Ühendriikides suri 2013. aastal autoga kokkupõrkel ligikaudu 1,2 miljonit koera (The Pet's Tech 2014). Lõuna-Hispaanias, kus on levinud probleem hüljatud koerte ja

kassidega, moodustavad koerte põhjustatud liiklusõnnetused kõikidest loomadega kokkupõrgetest suurima osa, ligikaudu 80% (Canal *et al.* 2018).

Eestis aastatel 2009-2011 Transpordiametini jõudnud loomaga kokkupõrke teadetes esinevate loomade loenduse tulemused näitasid, et koera osalusel toimunud liiklusõnnetuste arv on suures tõusutrendis (2009: 34, 2010: 42, 2011: 78) ja moodustab keskmiselt 1,9% kõigist loomadega juhtunud liiklusõnnetustest (Teabenõue Transpordiametile 2021). Suure tõenäosusega on osa koeraga seotud teadetest õnnetused kährikuga ja seetõttu ei pruugi need arvud anda täpset ülevaadet (*Ibid*). Uuemat infot Transpordiamet ei oma.

1.3.3. Kasside negatiivne mõju keskkonnale

Metsloomade ja lindude murdmine

Vaatamata ohtudele, mis varitsevad kasse väljaspool nende koduterritooriumit, kujutavad kassid suurt ohtu elusloodusele, eelkõige pisiimetajatele ja lindudele (Mägi 2017). Kasside negatiivset mõju läbi kiskluse on enim uuritud (Trouwborst, Somsen 2020), sest kassidel on säilinud tugev jahiinstinkt, mistõttu murravad nad loomi ka siis, kui nad on loomaomanike poolt hästi toidetud (Protect Wildlife: Keep Cats Indoors 2015). Looduslike liikide murdmisega on avaldanud kassid aga elusloodusele tugevat mõju, sest nende tegevuse tõttu on välja surnud vähemalt 33 liiki imetajaid, linde ja roomajaid (Kays *et al.* 2019) ning mitmete liikide arvukus on märkimisväärselt kahanenud (Mägi 2017). Seetõttu kuulub kass saja maailma invasiivseima võõrliigi hulka (Lowe *et al.* 2000). Kasside negatiivne mõju avaldub eriti saartel ja muudes looduslikult eraldatud piirkondades, kus elavad tihti endeemsed liigid, kes ei ole kohastunud end kiskjate eest kaitsma (Mägi 2017).

Kasside saakloomade hulka kuuluvad paljud loomarühmad – linnud, imetajad, roomajad, kahepaiksed, kalad ja selgrootud (Trouwborst *et al.* 2020). Suurbritannias tõi 986 kassi viiekuulise uurimisperioodi vältel koju 14 370 saakobjekti, kelle hulka kuulus 44 linnuliiki, 20 liiki imetajaid (hiired, uruhiired, karihiired, oravad, jänessed ja nahkhiired), neli liiki roomajaid, kolm liiki kahepaikseid ning mõned liigid selgrootuid (Woods *et al.* 2003). Sarnased andmed tulid välja perioodil 2014-2017 uuritud 145 kassi puhul, kes mürdsid

maha 2 042 looma 207 erinevast liigist (Mori *et al.* 2019). Kasside poolt murtud liigid on enamasti väikesed, kuid Austraalias tehtud uuringu kohaselt võivad nende ohvriks langeda ka kuni neli kilogrammi kaaluvad loomad (Fancourt 2015).

Ameerika Ühendriikides langevad aastas kodukasside ohvriteks hinnanguliselt 95-299 miljonit kahepaikset, 258-822 roomajat, 1,3-4,0 miljardit lindu ja 6,3-22,3 miljardit imetajat (Loss *et al.* 2013). Enamiku neist murravad kodutud kassid (Mägi 2017). Soomes murravad kodukassid, keda lastakse omapäi õue, ühes kuus üle ühe miljoni looma, kellest vähemalt 144 tuhat on linnud ja ülejäänu moodustavad närilised (Kauhala *et al.* 2015). Tartu Ülikooli ökoloogia ja maateaduste instituudi teaduri Marko Mägi arvutuste kohaselt langevad Eestis igal aastal kasside ohvriks 7,4-11,8 miljonit lindu (ühe kassi kohta 20-48 lindu), kellest suurema osa moodustavad värvulised (Mägi 2017).

50-80% vabakäigu kassidest ehk kassidest, kellel on omanik, kes neid toidab, kuid kes neid omapäi välja laseb, peavad jahti (Trouwborst *et al.* 2020). Kassid toovad koju ainult väikese osa oma saakloomadest – hinnanguliselt 10-23%, mistõttu ei näe kassiomanik suurt osa oma lemmiklooma maha murtud loomadest ja tõenäoliselt seetõttu alahinnatakse kasside poolt maha murtavate loomade arvu (*Ibid*). Tegelik maha murtud loomade arv võib olla arvatust väiksem ka seetõttu, et tihti kassid mängivad saakloomadega ja selle käigus vigastavad neid ning kui saakloom saab põgenema, sureb ta hiljem saadud vigastustesse (Kauhala *et al.* 2015). Kassi käest saadud vigastuste ja infektsioonide tulemusel hukkub ligi 80% lindudest (Mägi 2017).

Kasside arvukus on otseselt seotud inimeste arvukusega – mida rohkem inimesi, seda rohkem on ka kasse (Mägi 2017). Enim kahju loodusele teevad vabalt ringi liikuvad kodukassid, kes veedavad suure osa oma ajast iseseisvalt väljas ning käivad toas ainult söömas ja magamas (*Ibid*). Kasside mõju on suurim linnalistes ja asustatud piirkondades (Mägi 2020), sest kasside keskmine liikumispiirkond on 100 meetrit kodust (Kays *et al.* 2019). Kodukasside asustustihedus on kordades suurem sarnase suurusega looduslike karnivooride omast, sest omanike hoolitsuse tõttu ei ole toidu kogused piiratud, ei levi nii palju haiguseid ja puudub liigisisene konkurents (Trouwborst, Somsen 2019). Seetõttu on ka kasside mõju linnalähedastes piirkondades tunduvalt suurem kohalike kiskjate mõjust (Kays *et al.* 2019).

Kassiomanikel on võimalik oma kassi poolt maha murtavate loomade arvu vähendada. Lisaks kassi siseruumides hoidmisele, aitab kassi lihaga või liharikka toiduga toitmine

vähendada tema jahikirge. Poes müüdav kassi kuivtoit ei sisalda alati piisavas koguses vajalikku valku ja toitaineid, kuid piisavas koguses loomset valku vähendab kassi soovi jahti pidada. Kui kass saab piisavalt loomset valku, toob ta koju keskmiselt 36% vähem püütud loomi. Lisaks aitab erinevate mängude mängimine, kus kass saab oma jahikirge rahuldada – sellisel juhul toovad kassid koju neljandiku võrra vähem saakloomi, kuid kassiomanike seas levinud praktika takistamaks kassidel linde püüda – panna kassile kaelarihm koos kellukesega, ei pruugi alati tulemust anda. (Cecchetti 2021)

Looduslike liikide häirimine ja käitumise muutmine

Kassid ei mõjuta teisi liike mitte ainult otseselt murdmisega, vaid ka kaudselt – kasside kohalolu, nende lõhn ja lähedus häirib teisi liike ja tekitab saakloomades hirmu (Trouwborst *et al.* 2020). Kuigi selliseid mõjusid on raskem mõõta, on tehtud uuringuid erinevate linnuliikidega (nt muusträstaste ja suitsupääsukestega), mille tulemused on näidanud, et kasside kohalolust tekkiv hirm võib mõjutada saakliikide toiduotsimisharjumusi, kaitsekäitumist, reaktsiooni stressile, füüsilist seisundit, paljunemist ning võib nad muuta teiste kiskjate ees haavatavamaks (Loss, Marra 2017). Suurbritannias tehtud uuringu järgi toitsid muusträstad oma poegi kolmandiku võrra vähem kui pesa lähedusse asetati lühikeseks ajaks kassi topis ning saamata jäänud toitu hiljem ei kompenseeritud, mis vähendab tunduvalt poegade kasvukiirust (Bonnington *et al.* 2013). Sellisel kiskjate poolt esile kutsutud hirmul võib olla saakloomade populatsioonile isegi suurem mõju kui otsesel kisklusel (Preisser *et al.* 2005).

Konkurents

Kaudset mõju looduslikele liikidele avaldab ka konkurents, kui kassid kasutavad teiste liikidega sama toitu või elupaika. Kasside näol on tegemist toidukonkurentidega teistele kiskjatele, näiteks röövlindudele, kes toituvad väiksematest lindudest ja närilistest (Trouwborst *et al.* 2020), sest kõik need miljonid kasside poolt püütud saakloomad ei ole enam kättesaadavad looduses elavatele röövlindudele ja -loomadele (Trouwborst, Somsen 2020). Suurbritannias tehtud uuring näitas kasside arvukuse ja piirkonna ühe põhilise kiskjate saakliigi lääne-metshiire tiheduse vahel pöördvõrdelist seost, mis näitab kasside mõju kohaliku näriliste populatsioonile ja konkurentsi teistele kiskjatele, kelle elu sõltub saakliikidest (Baker *et al.* 2003).

Haiguste levitamine teistele loomadele

Haiguste levitamine on samuti üks viis kuidas vabapidamisel ja hulkuvad kassid võivad kohalikku loomastikku mõjutada (Trouwborst, Somsen 2020). Mitmed kasside kaudu levivad haigused, nagu näiteks toksoplasmoos või marutaud, võivad elusloodust olulisel määral mõjutada (Trouwborst *et al.* 2020). Toksoplasmoos on levinuim kasside poolt levitav haigus, mida tekitab ainurakne *Toxoplasma gondii*, mis suudab paljuneda ainult kassi organismis (Mägi 2017) ja mille nakkav vorm on ootsüst, mida on nakatunud kassi väljaheidetes miljoneid ja mis võivad niiskes mullas ellu jääda pooleteiseks aastaks või kauem, kust mõni teine loom või inimene selle üles korjab (Tarbija24 2013). Austraalias Tasmaania osariigis on ainuraksega nakatunud 84% hulkuvatest kassidest (Fancourt, Jackson 2014). Õues liikuvad kassid on peamised toksoplasmoosi levitajad lindudele ja metsloomadele, kelle jaoks võib nakatumine lõppeda raske haigestumise või surmaga (Protect Wildlife: Keep Cats Indoors 2015). Näiteks *Perameles gunnii* kukkurloomad surevad tavaliselt kaks kuni kolm nädalat pärast toksoplasmoosiga nakatumist (Bettiol *et al.* 2000). Toksoplasmoosist ei jää puutumata ka mereimetajad – kaitsealuste saarmaslaste alamsugukonda kuuluvate Lõuna-California kalaanide peamiseks surmapõhjuseks on toksoplasmoos, millega nakatuvad kalaanid keskkonnas vastupidavate ootsüstide kaudu, mida on levitanud kassid ja mis on jõudnud merekeskkonda magevee äravooluga (Conrad *et al.* 2005).

Hübriidiseerumine

Sarnaselt koertele võivad kodukassid kohalikku bioloogilist mitmekesisust mõjutada hübriidiseerumisega (Oliveira 2008). Kogu Euroopas peetakse euroopa metssassi suurimaks ohuks kodukassiga hübriidiseerumist, mis mõjutab tugevalt metssassi säilimist ja kaitsmist (*Ibid*). Nüüdseks ainult Šotimaal elavad, kuid varem laialt levinud, kaitsealused šoti metssassid (Euroopa metssassi populatsioon Šotimaal) on väljasuremisohus kodukassidega hübriidiseerumise tõttu (Kilshaw *et al.* 2015). Kesk-Euroopas (Saksamaal ja Luksemburgis) on ligikaudu 3,5% metssassidest hübriidid (Steyer *et al.* 2018). Hübriidiseerumist põhjustab elupaikade killustumine ja metssasside arvukuse vähenemine, mis on soodustanud kodukasside ja metssasside tihedamat kokkupuudet (Oliveira *et al.* 2008).

Inimese ründamine

Sarnaselt koertele võivad kassid inimesi rünnata, mille tagajärjel võivad tekkida nii mehhaanilised vigastused kui ka infektsioonid. Kassihammustused moodustavad maailmas 2-50% kõigist loomade hammustustest, esinemissagedus on riigiti erinev (WHO 2018). Üldiselt jäävad kasside hammustused koerte järel sageduselt teiseks (*Ibid*).

Eestis moodustasid perioodil 2014-2018 kasside hammustused keskmiselt 28% kõigist loomade hammustustest, millest Pärnumaal võis loomahammustuste arvu ja kassihammustuste osakaalu arvesse võttes olla ligikaudu 13 kassihammustust aastas (tabel 3).

Tabel 3. Terviseameti nakkushaiguste registris registreeritud kassihammustused ja kõik loomahammustused Eestis ja Pärnumaal (Nakkushaiguste esinemine Eestis... 2020)

Aasta	Kassihammustused	Kõik loomahammustused	
		Eesti	Pärnumaa
2014	324	1343	42
2015	367	1329	48
2016	377	1320	38
2017	361	1231	51
2018	383	1243	50

Haiguste ja parasiitide ülekandumine inimestele

Kassid on mitmete zoonootiliste haiguste levitajad, millest paljusid on regulaarse tervisekontrolli, nõuetekohase vaktsineerimise ning parasiiditõrjega võimalik vältida. Vabalt väljas liikuvad kassid, kellel on puudulik nakkuste ennetav hooldus, on potentsiaalseks ohuks lisaks loomadele ka inimestele. (Gerhold, Jessup 2012)

Sarnaselt koertele levitavad ka kassid marutaudi, kassihaigust, giardiaasi ja krüptosporidioosi ja erinevaid endoparasiite, näiteks solkmeid (Toomet 2017). Lisaks võib inimestel kasside kriimustuse või hammustuse tagajärjel avalduda kassikriimustustõbi, mille tekitaja on bakter *Bartonella henselae* (Toomet 2016). Levinuim kasside poolt levitatav haigus toksoplasmoos levib ka inimesele, kelle nakatumiseks piisab ühest ootsüstist (Tarbija24 2013), mille võib inimene saada õues käivalt kassilt või saastunud

roojaga kokkupuutel (Mägi 2017). Toksoplasmoos on eriti ohtlik rasedatele naistele, sest võib loodet kahjustada, mistõttu ei soovitata rasedatel naistel kassiliivakasti puhastada (Toomet 2016). Eesti kannavad seda parasiitnakkust 55,2% täiskasvanutest, loomade hooldajate seas on osakaal veelgi suurem, kus parasiidiga on nakatunud ligikaudu 74,9% hooldajatest (Lassen *et al.* 2016). Üldiselt jääb aga toksoplasmoos tervetel täiskasvanutel diagnoosimata, sest on kerge kuluga (Puhk, Riivik 2019). Aastatel 2014-2018 diagnoositi toksoplasmoos aastas keskmiselt kolmel korral, millest ükski juhtum ei olnud Pärnumaal (tabel 2).

Liiklusõnnetuste põhjustamine ja liiklusõnnetustes hukkumine

Ainuüksi Ameerika Ühendriikides said 2013. aastal autoga kokkupõrke tagajärjel surma ligikaudu 5,4 miljonit kassi (The Pet's Tech 2014) ja Lõuna-Hispaanias moodustavad liiklusõnnetused kassidega ligikaudu 2% kõigist loomade osalusel toimunud liiklusõnnetustest (Canal *et al.* 2018).

Eestis oli ligikaudu kümne aasta tagustes Transpordiametini jõudnud loomaga kokkupõrke teadetes kassiga juhtunud õnnetuste arv aastas keskmiselt kahekümne ringis (2009: 23, 2010: 20, 2011: 23), mis moodustab keskmiselt 0,8% kõigist loomadega juhtunud liiklusõnnetustest (Teabenõue Transpordiametile 2021).

1.4. Koerte ja kasside positiivne mõju keskkonnale

1.4.1. Koerte positiivne mõju keskkonnale

Vaatamata mitmetele negatiivsetele mõjudele on koertel ka keskkonnale positiivseid mõjusid. Üle maailma kasutatakse koeri karjaloomade valvuritena, kes hoiavad lamba- ja kitsekarjast kiskjad eemal (Must 2017). Eestis kogub populaarsust karjavalvekoerte kasutamine kiskjakahjude tõhusaks ennetamiseks, mida toetab Keskkonnaamet, hüvitades osa karjavalvekoera soetamise kuludest (Keskkonnaamet 2020). 2019. aastal toetas Keskkonnaamet 17 karjavalvekoera tööle asumist ning kokku on Eestis üle saja lambakasvataja, kes koerte abil oma karja tõhusalt kiskjate eest kaitsevad (*Ibid*). Kuid

maailmas on kasvav trend kasutada koeri ka looduslike liikide valvurloomadena, mille tuntuimaks näiteks on Maremma-Abruzzi lambakoerte kasutamine Austraalias Warrnambooli Middle Islandil kääbuspingviinide kaitsmiseks (Warrnambool Penguins 2021). Koerte kohalolu hoiab eemale kääbuspingviinide looduslikud vaenlased, rebased, ning see on päästnud kääbuspingviinid väljasuremisest (*Ibid*).

Mõnedes piirkondades kasutatavad teadlased koeri nende hea haistmismeele tõttu ohustatud liikide otsimisel. Austraalias leidsid teadlased spetsiaalselt täpiksaba-kvolli otsima treenitud koera abil täpiksaba-kvolli väljaheiteid siis, mil see liik oli juba arvatud välja surnud (Paul 2015).

Tippkiskjaid on võimalik kasutada bioloogilise mitmekesisuse reguleerimisel, mistõttu võib koertest olla abi introdutseeritud liikidega võitlemisel (Doherty *et al.* 2017). Austraalias on rebane suuri probleeme põhjustav võõrliik, kuid metsikuid koerlasi dingosid on võimalik kasutada rebaste arvukuse tõusu vähendamiseks, millest saaksid kasu mitmed väiksemad kohalikud liigid (Letnic *et al.* 2011). Pole välistatud, et ka kodukoeri oleks võimalik sellisel viisil rakendada (Doherty *et al.* 2017).

1.4.2. Kasside positiivne mõju keskkonnale

Kasse on võimalik kasutada näriliste tõrjes, sest suure osa nende murtavatest loomadest moodustavadki närilised (Kauhala *et al.* 2015). Californias loodi 1999. aastal programm, mille raames lastakse linnatänavatele neutraliseeritud, kiibistatud ja vaktsineeritud metsistunud koduta kasse, kelle kohalolu ja spetsiifiline lõhn rotid piirkonnast ära peletab (VFTA 2021). See on alternatiiviks mürkide kasutamisele, mis on ebaefektiivne ja mõjub inimeste tervisele halvasti (*Ibid*). Sama programmi raames on alates 2012. aastast Chicago tänavatele lastud 1 000 kassi, kellele kohalikud inimesed ja ettevõtted annavad süüa ja vett (Oladipo 2021). Näriliste arvukuse piiramine on eelkõige kasulik inimestele, kuid võib olla kasulik ka keskkonnale, sest rottide näol on tegemist kahjulike invasiivsete imetajatega, kes on aidanud kaasa mitmete liikide väljasuremisele (Doherty *et al.* 2017). Rottide arvukuse vähenemisest saab kasu näiteks kohalik linnustik, eriti nooremad linnud, keda rotid ründavad (Kauhala *et al.* 2015).

1.5. Loomaomanike võimalused lemmikloomaalase teadlikkuse suurendamiseks

Koeraomanikel on võimalik end harida koeraga kutsikakoolis/koertekoolis käies, sest lisaks koerte õpetamisele koolitatakse neis koolides ka loomaomanikke – õpetatakse enda koera mõistma, tema arengut toetama ja tervise eest hoolitsema (PetCity 2019). Pärnumaal on 2018. aasta seisuga viis erinevat koertekooli, mille treeningud toimuvad suuremas osas Pärnu linnas (Nahe Koerte Akadeemia 2018).

Samuti on järjest populaarsemad erinevad tulevastele koeraomanikele ja koeraomanikele mõeldud veebikeskkonnas toimuvad kursused, koolitused ja töötoad, mis käsitlevad väga erinevaid teemasid, näiteks, kuidas uus koer liita perre turvaliselt ja stressivabalt (Koertekool Kratt 2021a) ja kuidas õpetada koeri oma impulsse kontrollima (Briskmind 2021). Sarnaseid veebikursusi viiakse läbi ka kassiomanikele (Koertekool Kratt 2021b).

Lemmikloomaomanike teadlikkuse suurendamiseks on kirjutatud mitmeid erinevaid raamatuid (nt „Elust koera ja kassiga“ ja „Tunne oma koera“), samuti jookseb televisioonis aeg-ajalt erinevaid lemmikloomasaateid (nt „Lemmikute lemmik“ ja „Kutsikapõli“) ning ajakirjast „Lemmik“ või veebist Delfi uudisteportaalist „Lemmikloom“ on võimalik lugeda lemmikloomaomanikele mõeldud artikleid.

Mõnest MTÜ-st või vastutustundliku kasvataja käest lemmiklooma soetades on valmis sealsed töötajad lemmikloomaomanikku lemmiklooma puudutavate küsimuste korral nõustama ja samuti on võimalik saada asjatundlikku nõu oma lemmiku loomaarstilt.

Levinud on ka lemmikloomaalase abi küsimine erinevatest Facebooki loomasõprade gruppidest, kust on võimalik kiiresti lemmikloomaga seotud murele teiste lemmikloomaomanike ja asjatundjate nõu saada.

2. MATERJAL JA METOODIKA

2.1. Uurimisala iseloomustus

2.1.1. Pärnu maakonna üldiseloomustus

Pärnumaal on 2021. aastal seitse omavalitsust – Pärnu linn, Häädemeeste vald, Kihnu vald, Lääneranna vald, Põhja-Pärnumaa vald, Saarde vald ja Tori vald (Rahandusministeerium 2021). 2021. aasta seisuga on Pärnu linna territoorium koos Audru, Tõstamaa ja Paikuse osavaldadega 858,07 km², Häädemeeste valla territoorium on 493,74 km², Kihnu valla territoorium 16,9 km², Lääneranna valla territoorium 1361 km², Põhja-Pärnumaa valla territoorium 1010,1 km², Saarde valla territoorium 1065 km² ja Tori valla territoorium on 611,11 km² (Pärnumaa Omavalitsuste Liit 2021).

Maakonnas elab 01.01.2021 seisuga kokku 86 756 inimest, kellest Pärnu linnas (sh Audru, Paikuse ja Tõstamaa osavallas) 51 334, Häädemeeste vallas 4909, Saarde vallas 4492, Tori vallas 11 989, Põhja-Pärnumaa vallas 8092, Lääneranna vallas 5236 ja Kihnu vallas 704 (Pärnumaa Omavalitsuste Liit 2021).

Eesti Loomakaitse Seltsi uuringu kohaselt elas Pärnumaal 2015. aastal 10 850 koera, kellest kiibistatud oli hinnanguliselt 24%, ja 6 220 kassi, kellest hinnanguliselt 15% olid kiibistatud (Hulkuvate loomadega seotud ... 2016).

Ametlike andmete kohaselt on Pärnumaa neljas omavalitsuses (Pärnu linn, Tori vald, Saarde vald, Kihnu vald) kokku 6764 koera ja kassi (tabel 4). Kolm omavalitsust (Häädemeeste vald, Põhja-Pärnumaa vald, Lääneranna vald) lemmikloomaregistrit ei kasuta ja lemmikloomade üle arvestust ei pea (Teabenõue Häädemeeste vallavalitsusele 2021) (Teabenõue Põhja-Pärnumaa vallavalitsusele 2021) (Teabenõue Lääneranna vallavalitsusele 2021).

Tabel 4. Pärnu linna, Tori valla, Saarde valla ja Kihnu valla lemmikloomaregistrisse registreeritud koerte ja kasside arv 2021. aasta märtsis (Teabenõue Pärnu linnavalitsusele 2021) (Teabenõue Tori vallavalitsusele 2021) (Teabenõue Saarde vallavalitsusele 2021) (Teabenõue Kihnu vallavalitsusele 2021)

Omavalitsus	Koerad	Kassid	Kokku
Pärnu linn	3 083	1 825	4 908
Tori vald	824	629	1 453
Kihnu vald	-	-	60
Saarde vald	182	161	343
		Kokku:	6 764

Pärnu maakonnas on mitmeid loomakliinikuid ja loomaarste, kuid suur osa neist asuvad haldusreformieelsetes Pärnu linna piirides. Haldusreformieelses Pärnu linnas on registreeritud kuus loomakliinikut, Paikuse osavallas tegutseb üks loomaarst, Tõstamaa osavallas on registreeritud üks loomakliinik ning Audru osavallas ei tegutse teadaolevalt ühtegi loomaarsti/loomakliinikut (Teabenõue Pärnu linnavalitsusele 2021). Lääneranna vallas teadaolevalt ühtegi loomakliinikut ei ole, kuid vallas tegutseb kolm veterinaararsti, kellest üks on valla poolt volitatud Pärnumaa osa teenindama (Teabenõue Lääneranna vallavalitsusele 2021). Põhja-Pärnumaa vallas on kaks volitatud veterinaararsti, kellest üks teenindab Vändra piirkonda ja teine Halinga piirkonda ning lisaks sellele pakub vastavaid teenuseid kohapeal üks veterinaararst FIE-na (Teabenõue Põhja-Pärnumaa vallavalitsusele 2021). Tori vallal on koostöö kahe veterinaararstiga (Teabenõue Tori vallavalitsusele 2021) ja Saarde vallas Kilingi-Nõmmes tegutseb üks loomakliinik (Teabenõue Saarde vallavalitsusele 2021). Kihnu vallas ja Häädemeeste vallas ei tegutse ühtegi loomaarsti ega loomakliinikut (Teabenõue Kihnu vallavalitsusele 2021) (Teabenõue Häädemeeste vallavalitsusele 2021).

Terve Pärnu maakonna peale on üks koduta loomade varjupaik – Varjupaikade MTÜ Pärnu kodutute loomade varjupaik, mis asub Pärnu linnas (Varjupaikade MTÜ 2021). 2019. aasta alguses otsustasid Pärnumaa omavalitsused rajada ühise koduta loomade varjupaiga, sest hulkuvaid ja koduta loomi viiakse hetkel tervest maakonnast Varjupaikade MTÜ-le kuuluvasse Pärnu koduta loomade varjupaika, mille vee ja elektri eest tasub praegu ainult Pärnu linn (Matt 2019). Pärnumaa omavalitsuste liidu, kuhu kuuluvad

seitsmest kuus Pärnumaa omavalitsust (kõik peale Kihnu valla) (Pärnumaa Omavalitsuste Liit 2020), eestvedamisel peaks 2021. aasta lõpuks valmima uus ühine varjupaik (Rallmann 2020).

Lisaks tegelevad Pärnumaal koduta kassidega mitmed mittetulundusühingud, näiteks MTÜ Pärnumaa Kasside Hoiukodu, MTÜ Seltskond Käppadel ja üle Eesti tegutsev Cats Help MTÜ (Loomapäästegrupp 2021).

2.1.2. Nõuded loomaomanikule

Eestis reguleerib loomade kaitset inimese tegevuse või tegevusetuse eest loomakaitseseadus (Loomakaitseseadus 2021, § 1 lg 1). Lisaks on igal omavalitsusel koerte ja kasside pidamise eeskiri, mis sätestab koerte ja kasside pidamise nõuded omavalitsuse territooriumil (Eesti Omanike keskliit 2021). Kõik Pärnumaa kohalikud omavalitsused peale Lääneranna valla on 2017. aasta haldusreformi järgselt koostanud ühise koerte ja kasside pidamise eeskirja. Lääneranna vallas kehtivad veel endiste valdade (Hanila, Koonga, Lihula, Varbla) koerte ja kasside pidamise eeskirjad (Lääneranna vald 2021).

Pärnumaa kõigis omavalitsustes on lubatud lemmiklooma pidada loomapidajale kuuluval piiratud territooriumil või kinnises ruumis ning kohustus piirata territooriumit nii, et loom sealt omal tahtel välja ei pääseks (Kihnu valla koerte... 2016, § 2 lg 2) (Häädemeeste valla koerte... 2020, § 3 lg 1) (Hanila valla koerte... 2014, § 3 lg 1) ([Lihula valla] Koerte ja kasside... 2015, § 2 lg 1) ([Pärnu linna] Koerte ja kasside... 2020, § 2 lg 1) (Koonga valla koerte... 2011, § 3 lg 1) ([Tori valla] Koerte ja kasside... 2020, § 2 lg 1) (Saarde valla koerte... 2020, § 3 lg 1) ([Põhja-Pärnumaa valla] Koerte, kasside ning... 2020, § 2 lg 1) ([Varbla valla] Koerte ja kasside... 2002, § 2 lg 4). Endises **Koonga** vallas ei ole territooriumi piiramine kohustuslik juhul, kui koera peetakse ketis ja sellega on looma ära jooksmine välistatud (Koonga valla koerte... 2011, § 3 lg 1).

Lemmikloomadega väljaspool loomapidaja territooriumit viibides peab tagama teiste loomade, inimeste ja vara ohutuse ning seetõttu on avalikus ruumis viibimiseks seadnud omavalitsused erinevaid nõudeid. **Pärnu linnas, Saarde, Häädemeeste ja endistes**

Hanila ja Lihula valdades peab teiste inimeste ja loomade ohutuse tagamiseks olema koer avalikus kohas viibides jalutusrihma otsas või kandmisvahendis ja vajadusel suukorvistatult ([Pärnu linna] Koerte ja kasside... 2020, § 3 lg 2) (Saarde valla koerte... 2020, § 4 lg 1) (Häädemeeste valla koerte... 2020, § 4 lg 1) (Hanila valla koerte... 2014, § 4 lg 3) ([Lihula valla] Koerte ja kasside... 2015, § 4 lg 2). Tingimusi kassiga avalikus kohas viibimise kohta ei ole neis omavalitsustes seatud. **Tori, Põhja-Pärnumaa ja endistes Varbla ja Koonga** valdades peavad olema avalikus kohas jalutusrihma otsas või kandmisvahendis ja vajadusel suukorviga nii koerad kui kassid ([Tori valla] Koerte ja kasside... 2020, § 3 lg 1) ([Põhja-Pärnumaa valla] Koerte, kasside ning... 2020, § 2 lg 1) ([Varbla valla] Koerte ja kasside... 2002, § 2 lg 8). **Kihnu** vallas peavad koerad ja kassid olema avalikus kohas rihmastatud, kandmispuuris ja suukorvistatud siis, kui see on vajalik ohutuse tagamiseks (Kihnu valla koerte... 2016, § 3 lg 2).

Endises **Koonga** vallas võib avalikus kohas viibida ainult nõuetekohaselt vaktsineeritud, registreeritud ja märgistatud loomaga (Koonga valla koerte... 2011, § 4 lg 1). Kõigis omavalitsustes peale **Kihnu** ja **endise Varbla valla** on keelatud avalikus kohas viibida nakkusohtliku haige loomaga (Häädemeeste valla koerte... 2020, § 5 lg 2) (Hanila valla koerte... 2014, § 4 lg 8) ([Lihula valla] Koerte ja kasside... 2015, § 4 lg 9) ([Pärnu linna] Koerte ja kasside... 2020, § 2 lg 4) (Koonga valla koerte... 2011, § 4 lg 1) ([Tori valla] Koerte ja kasside... 2020, § 3 lg 5) (Saarde valla koerte... 2020, § 5 lg 2) ([Põhja-Pärnumaa valla] Koerte, kasside ning... 2020, § 2 lg 2).

Avalikus kohas võib jalutusrihma otsast koera vabastada **Saarde, Häädemeeste ja endistes Koonga ja Lihula** valdades koerte treeningplatsidel ja inimasustusest eemal asuvates kohtades, kui sellega ei panda ohtu teisi loomi ja inimesi ning loomapidaja järelevalve koera üle on tagatud, sealhulgas säilib võimalus vajaduse tekkides koheselt jalutusrihma külge kinnitada (Saarde valla koerte... 2020, § 4 lg 1) (Häädemeeste valla koerte... 2020, § 4 lg 1) (Koonga valla koerte... 2011, § 4 lg 2) ([Lihula valla] Koerte ja kasside... 2015, § 4 lg 3). **Pärnu** linnas võib koer olla jalutusrihmaga ohjamata lisaks koerte treenimisaladele piiratud territooriumiga koerteparkides ja väherahvastatud kohtades, kui on samuti tagatud loomapidaja pidev järelevalve ning võimalus koer vajaduse korral kohe jalutusrihma külge kinnitada ([Pärnu linna] Koerte ja kasside... 2020, § 3 lg 2). **Põhja-Pärnumaa** vallas võib looma (kassi ja koera) avalikus kohas jalutusrihma otsast vabastada spetsiaalselt kohandatud aladel või kui läheduses ei viibi teisi inimesi ja loomi ning on tagatud, et loomapidaja suudab looma lahti päästmisel hoida tema käitumist

kontrolli all ([Põhja-Pärnumaa valla] Koerte, kasside ning... 2020, § 2 lg 4). Endises **Hanila** vallas võib koeraga jalutusrihmata viibida avalikes kohtades, kus on välistatud kokkupuuted teiste loomade ja inimestega või kui koer on dresseeritud, allub omaniku käskudele ja ei välju omaniku vaateväljast (Hanila valla koerte... 2014, § 4 lg 3). **Tori, Kihnu ja endises Varbla** vallas ei ole seatud tingimusi loomadega avalikus kohas jalutusrihmata liikumiseks. Nimetatud avalikus kohas viibimise nõuded ei kehti üheski omavalitsuses teenistuskoertele (Kihnu valla koerte... 2016,) (Häädemeeste valla koerte... 2020,) (Hanila valla koerte... 2014,)([Lihula valla] Koerte ja kasside... 2015,)([Pärnu linna] Koerte ja kasside... 2020,)(Koonga valla koerte... 2011,)([Tori valla] Koerte ja kasside... 2020,)(Saarde valla koerte... 2020,)([Põhja-Pärnumaa valla] Koerte, kasside ning... 2020,)([Varbla valla] Koerte ja kasside... 2002, § 2 lg 6). **Saarde, Häädemeeste ja endises Koonga** vallas on seatud nõuded kassidele, kes avalikus kohas ilma omanikuta viibivad. **Saarde** vallas on avalikku kohta pääsemise võimalusega territooriumil peetav kass soovituslik steriliseerida/kastreerida (Saarde valla koerte... 2020, § 3 lg 3), endises **Koonga** vallas on piiramata territooriumil peetavate kasside vaksineerimine ja steriliseerimine kohustuslik (Koonga valla koerte... 2011, § 3 lg 4) ning **Häädemeeste** vallas on lisaks steriliseerimisele/kastreerimise ja vaksineerimise kohustusele kohustus ka vabakäigu kassid nõuetekohaselt märgistada ja registreerida (Häädemeeste valla koerte... 2020, § 3 lg 4).

Kõigis Pärnumaa omavalitustes on loomapidajatel kohustus avalikus kohas oma lemmikloomade tekitatud reostus (väljaheited) koristada (Kihnu valla koerte... 2016, § 3 lg 4) (Häädemeeste valla koerte... 2020, § 5 lg 1) (Hanila valla koerte... 2014, § 5) ([Lihula valla] Koerte ja kasside... 2015, § 4 lg 7) ([Pärnu linna] Koerte ja kasside... 2020, § 2 lg 3) (Koonga valla koerte... 2011, § 5 lg 1) ([Tori valla] Koerte ja kasside... 2020, § 3 lg 4) (Saarde valla koerte... 2020, § 5 lg 2) ([Põhja-Pärnumaa valla] Koerte, kasside ning... 2020, § 2 lg 1) ([Varbla valla] Koerte ja kasside... 2002, § 2 lg 7).

Mitmetes omavalitsustes on lemmikloomade kiipimine ja registrisse kandmine on muudetud loomaomanikele kohustuslikuks (Eesti.ee 2021). **Pärnu linnas, Põhja-Pärnumaa vallas ja Kihnu** vallas on koerte ja kasside mikrokiibiga märgistamine ja registrisse kandmine kohustuslik ([Pärnu linna] Koerte ja kasside... 2020, § 4 lg 1, lg 3) (Kihnu valla koerte... 2016, § 2 lg 3) ([Põhja-Pärnumaa valla] Koerte, kasside ning... 2020, § 5 lg 1, lg 4). Põhja-Pärnumaa vallas on lisaks mikrokiibile soovituslik kaelarihma kandvatele loomadele kaelarihma külge panna ka omaniku kontaktandmed, et võimaldada

kiiremini looma omanikuga kokku viimine ([Põhja-Pärnumaa valla] Koerte, kasside ning... 2020, § 5 lg 2). **Tori vallas ja Saarde** vallas on koertele mikrokiip ja selle registrisse kandmine kohustuslik, kasside puhul on kiibistamine soovituslik ([Tori valla] Koerte ja kasside... 2020, § 4 lg 1, lg 3) (Saarde valla koerte... 2020, § 6 lg 1, lg 3). **Häädemeeste** vallas on tunnusmärgi (mikrokiibi või tatoveeringu) olemasolu ja kanne registrisse tehtud kohustuslikuks nii koertele kui ka kassidele (Häädemeeste valla koerte... 2020, § 3 lg 3, § 5 lg 1). **Lääneranna** vallas kehtivates koerte ja kasside eeskirjades on erinevad nõuded. Endises **Varbla** vallas ei ole nõudeid koerte ja kasside märgistamise kohta, **Lihula** vallas peavad koeraomanikud koera varustama kaelarihmaga, millel on koeraomaniku kontaktid ([Lihula valla] Koerte ja kasside... 2015, § 3 lg 2), **Koonga** vallas on Koonga valla lemmikloomade registrisse koerte registreerimine kohustuslik ja kasside registreerimine soovituslik (Koonga valla koerte... 2011, § 7 lg 1) ning **Hanila** vallas on koerte märgistamine (kontaktidega kaelarihmaga või mikrokiibiga) ja registreerimine kohustuslik ning kasside mikrokiibiga märgistamine ja registreerimine on vabatahtlik (Hanila valla koerte... 2014, § 6).

2.2. Metoodika

2.2.1. Küsimustik

Püstitatud hüpoteeside kontrollimiseks koostas autor küsimustiku. Enne küsitluse avalikuks tegemist konsulteeriti loomaarstiga, kes oskas vastavat haridust omades anda soovitusi küsimuste etteantud vastusevariantide lisamiseks. Enne küsitluse avalikuks tegemist testiti seda seitsme inimese peal, kes olid erineva soo, vanuse ja haridusega, kelle soovitude ja märkuste põhjal tehti küsitluses väikeseid muudatusi. Testrühma peal küsitlust proovides kujunes välja küsitluse täitmiseks kuluv aeg (10-30 minutit).

Selleks, et hinnata lemmikloomaomanike keskkonnateadlikkust käesoleval ajahetkel paluti vastajatel lähtuda hetkel olemasolevast/olemasolevatest lemmikloomadest ja nendega seotud praktikatest, sest keskkonnateadlikkus ja keskkonnapraktikad võivad olla ajas muutuvad.

Küsimustik uurimisala lemmikloomaomanikele koosnes kokku 83 küsimusest, millest kuus olid üldised küsimused, 40 küsimust olid suunatud koeraomanikele ja 32 küsimust kassiomanikele, lõpus oli neli küsimust lemmikloomaalase keskkonnateadlikkuse kohta ja üks küsimus kommentaaride ja soovitude andmiseks. Valikvastustega küsimusi oli 64 ja avatud küsimusi 19. 30 küsimusel oli võimalik valida mitu vastusevarianti ning valikvastustega küsimustest 31 oli võimalik kirjutada ka oma vastusevariant. Küsimused koostati silmas pidades nelja autori püstitatud hüpoteesi.

Küsitlus koostati Google Docs keskkonnas ning oli avatud ajavahemikul 22.02.2021-31.03.2021 ning edasine küsitluse tulemuste analüüs toimus Microsoft Excelis.

2.2.2. Vastajate leidmine

Küsitluse sihtgrupiks oli valitud Pärnumaa koera- ja kassiomanikud, kelle täpset arvu ei ole teada, kuid võttes arvesse ametlikku Pärnumaa lemmikloomade arvu, võib arvata, et tegu on üsna arvuka sihtgrupiga.

Küsitluse edastamiseks sihtrühmale paluti abi kõigilt Pärnumaa omavalitsustelt, sest linnavalitsuse ülesannete hulka kuulub ka koerte ja vajaduse korral ka teiste lemmikloomade üle arvestuse pidamise korraldamine (Loomatauditõrje seadus 2021, § 11 lg 1) ja hulkuvate loomade püüdmise, pidamise ja hukkamise korraldamine (Loomakaitse seadus 2021, § 5 lg 3). Palve küsimustiku jagamiseks edastati 23.02.2021 meili teel valdkonnaga tegelevatele ametnikele.

Pärnu linnavalitsuse, Põhja-Pärnumaa valla ja Häädemeeste valla Facebooki lehele ning Põhja-Pärnumaa valla kodulehele postitati üleskutse osaleda uuringus 25.02.2021, Lääneranna vald postitas üleskutse Facebooki lehele 03.03.2021 ja Kihnu vald 15.03.2021. Tori vald keeldus küsitluse jagamisest, põhjendades seda sellega, et vallavalitsuse infokanalites lõputöö küsitlusi ei jagata, kuid soovitas erinevaid kogukonna Facebooki grupe, kus töö autor ise oma küsitlust jagada saab. Saarde vallast loodetud abi ei saadud ja koostööst keeldumisest töö autorit ei teavitatud.

Põhja-Pärnumaa valla kodulehel olnud küsimustiku vastu tundis huvi kohalik raadio ning töö autoril paluti 01.03.2021 Tre raadio otsesaates oma küsitlust tutvustada. Päevi varem

(25.02.2021) postitas Tre raadio Pärnu küsimustiku ka oma kodulehele ja Facebooki lehele.

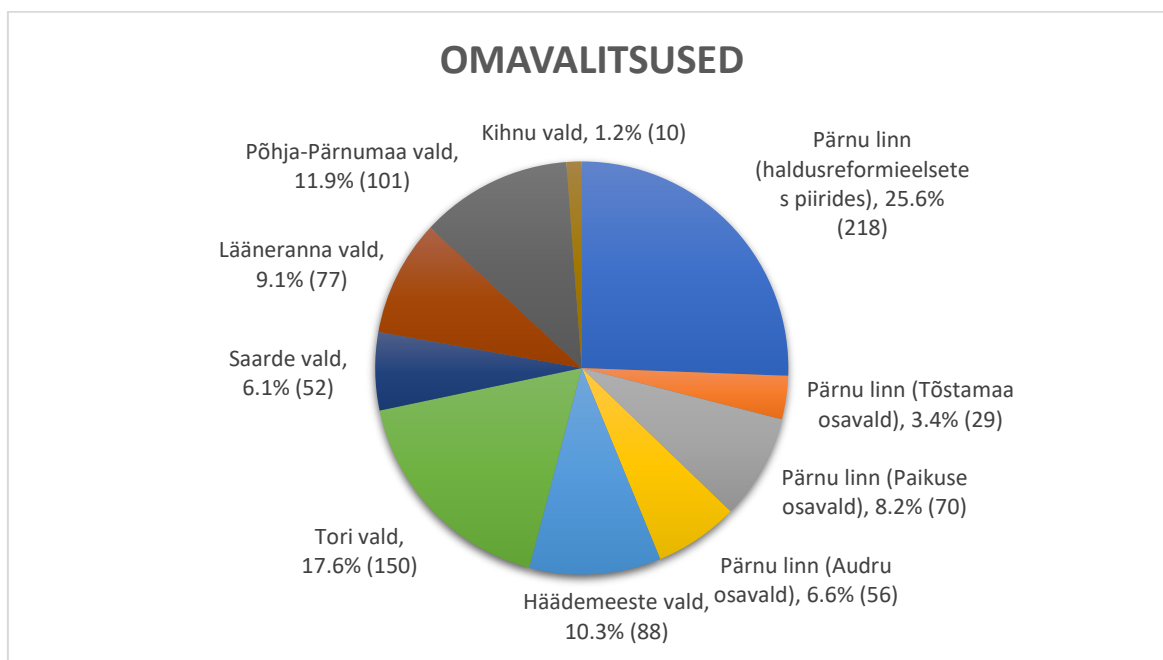
24.02.2021 esitas autor meili teel palve küsimustiku jagamiseks ka Varjupaikade MTÜ Pärnu kodutute loomade varjupaigale, kuid sellele ei vastatud.

Töö autor jagas küsimustiku ka järgmistes Facebooki gruppides: Märatud Virtsus, Tõstamaa inimesed, Are kogukond, Pärnu-Jaagupi kogukond, Lindi rahvas ja sõbrad, Tammiste küla, Paikuse osavalla uudised, Vändra elu, Laadi küla, Põhja-Pärnumaa kogukond, Papsaare küla, Meie Lihula, Saarde vald, Sauga vald, Pärnakad, Kihnlased, Eesti kassisõbrad ja Rõõmsad Eesti koerainimesed. Häädemeeste valla keskkonnanõunik jagas küsitlust Facebooki grupis Häädemeeste kogukond ning autori tuttav grupis Pärnu Koerainimesed. Lisaks postitati autori üleskutse küsimustikule vastama lehel Märatud24 Pärnus.

3. TULEMUSED

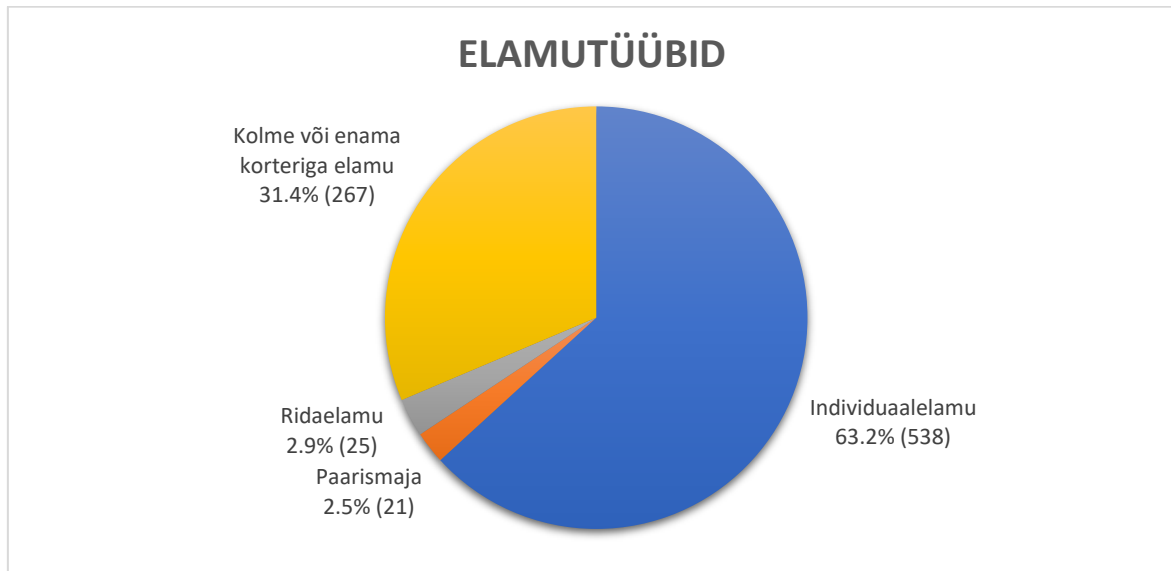
3.1. Üldstatistika

Küsitlusele vastas 855 inimest, kriteeriumitele vastavaid vastuseid oli 851. Neli vastust tuli eemaldada, sest vastajad ei kuulunud sihtgruppi (tegu polnud lemmikloomaomanikuga, lemmikloomaks olid ainult kalad või vastaja jäi hiljuti oma lemmikloomast ilma ja ei olnud jõudnud uut lemmiklooma võtta). Edasisse analüüsi minevatest vastustest oli haldusreformieelsest Pärnu linna piiridest 218 (25,6%), Audru osavallast 56 (6,6%), Paikuse osavallast 70 (8,2%), Tõstamaa osavallast 29 (3,4%), Häädemeeste vallast 88 (10,3%), Tori vallast 150 (17,6%), Saarde vallast 52 (6,1%), Lääneranna vallast 77 (9,1%), Põhja-Pärnumaa vallast 101 (11,9%) ja Kihnu vallast 10 (1,2%) (joonis 2).

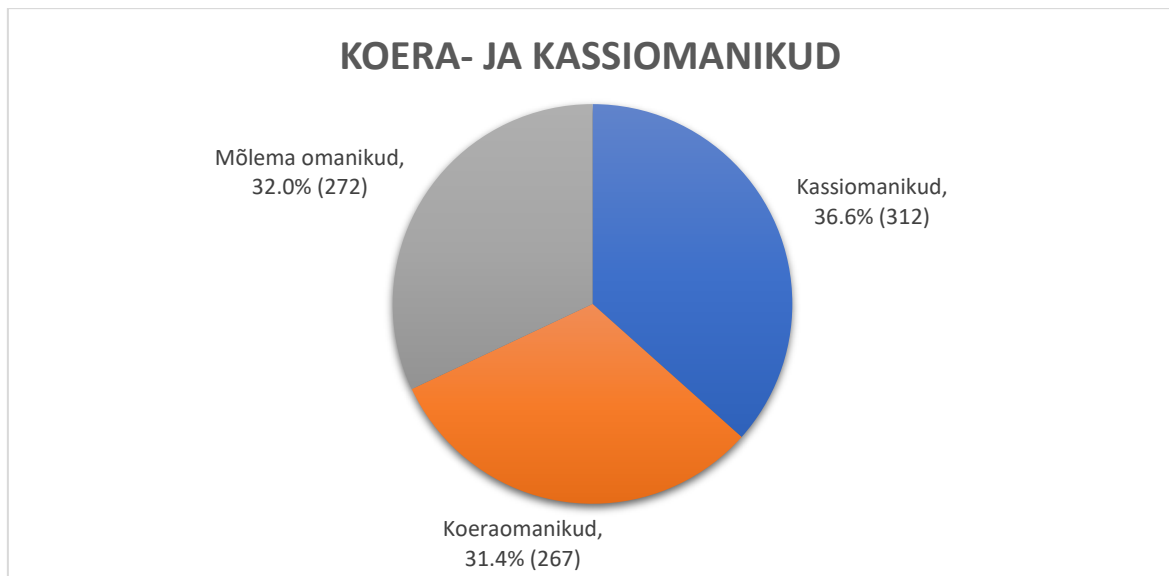
Joonis 2. Vastajate jagunemine Pärnumaa omavalitsuste järgi.

Elamutüüpide järgi jagunesid vastajad järgmiselt: individuaalelamus elas 538 (63,2%), paarismajas 21 (2,5%), ridaelamus 25 (2,9%) ja kortermajas 267 vastajat (31,4%) (joonis 3).

Joonis 3. Vastajate jagunemine elamutüüpide järgi.

Kõigist vastanutest moodustasid kassiomanikud 36,6% (312 vastanut), koeraomanikud 31,4% (267 vastanut) ja nii koera- kui kassiomanikud (mõlema omanikud) 32% (272 vastanut) (joonis 4). Vastajate käest küsiti ka nende lemmikloomade arvu, et teada ligikaudu, kui palju lemmikloomi on küsitluses hõlmatud. Üks kass oli 380 lemmikloomaomanikul, kaks kassi 141 omanikul ja kolm või enam kassi 63 omanikul ning üks koer 395 omanikul, kaks koera 108 omanikul ja kolm või enam koera 36 omanikul, **mis teeb kokku vähemalt 851 kassi ja 719 koera.** Osa vastajatest tõid välja ka oma teised lemmikloomad: küülikud (16), kalad (10), papagoid (6), merisead (4), hobused (3), kanad (3), Aafrika hiidteod (2), kilpkonnad (2), maod (2), tuhkrud (1), rotid (1), deegud (1) ja tšintšiljad (1).

Joonis 4. Vastajate jagunemine koeraomanikeks, kassiomanikeks ja mõlema omanikeks.

Põhjuseid, miks inimesed omale lemmikloomaks olid võtnud, oli väga erinevaid. Levinumaks põhjuseks oli leida endale või perele seltsiline/kaaslane, mida valiti 529 korral. Palju oli ka neid, kes võtsid lemmikloomaks harjumusest – terve elu on peres lemmikloom olnud (271 inimest), või sellepärast, et sooviti lemmikloomaks päästa (249 inimest). Lapsele võeti lemmikloom 161 korral ning 118 inimest võtsid koera maja valvuriks. 29 inimest pakkusid loomale algselt hoiukodu, kuid kiindusid ära. Jahil käimise eesmärgil võtsid lemmikloomaks 25 vastajat ning 23 vastajat ei võtnud lemmikloomaks ise, vaid loom kingiti neile. Aretuse jaoks võeti lemmikloom 17 korral, hiirte püüdmiseks 12 korral ja karjaloomade valvuriks 11 korral. Vähemlevinumad vastused olid: lemmikloom ei võetud, vaid loom tuli ise (8), lemmik võeti võistlusspordi või näitustel käimise eesmärgil (7), laps tõi lemmikloomaks koju (2), tervislikel põhjustel (näiteks aktiivsuse- ja tähelepanuhäirega lapsele) (2) ja töö tõttu (näiteks vetelpäästekoeraks) (2). Üks koeraomanik võttis koera külakasside eemale hoidmiseks ning üks vastaja kolis kokku inimesega, kellel oli juba eelnevalt lemmikloom.

3.2. Negatiivse keskkonnamõju mõistmine ja keskkonnateadlikkus (H1)

Lemmikloomade negatiivne mõju väljendub kirjanduse põhjal peamiselt toidu tootmises, inimeste ja looduses elavate liikide ründamises ja häirimises, aga ka haiguste levitamises kontaktide ja väljaheidete kaudu ning liikluses avariide põhjustamises. Kõik keskkonnateadlikkust puudutavad küsimused olid kohustuslikud.

Keskkonnateadlikkuse hinnang enne spetsiifiliste küsimuste vastamist. Enne spetsiifilisi küsimusi lemmikloomaomanikele suunatud küsimustikus paluti vastajatel hinnata enda keskkonnateadlikkust. Kõigist vastajatest 712 (83,6%) pidasid end väga või pigem keskkonnateadlikuks, neist 76 (8,9%) väga keskkonnateadlikuks (joonis 5). 79 inimest (9,3%) pidasid end pigem mitte keskkonnateadlikuks, 10 inimest (1,2%) ei pidanud ennast üldse keskkonnateadlikuks ning 50 vastanut (5,9%) ei osanud enda keskkonnateadlikkust hinnata.

Joonis 5. Vastajate hinnang enda keskkonnateadlikkusele.

Keskkonnateadlikkuse peegeldumine praktikas. Üle poole (58,4%) nendest (712), kes end väga või pigem keskkonnateadlikuks pidasid, ei olnud kunagi varem mõelnud, kuidas lemmikloomade pidamine keskkonda mõjutab (416 vastajat) ning 41,6% olid selle peale mõelnud (296 vastajat) (joonis 6). Enda hinnangul keskkonnateadlikest inimestest kaks

kolmandikku (72,1%) ei olnud teadlikult midagi muutnud, et enda lemmiklooma mõju keskkonnale vähendada (513) ning 27,9% olid teadlikult midagi ette võtnud (199).

Joonis 6. End keskkonnateadlikuks inimeseks pidavate vastajate keskkonnateadlikkuse peegeldumine praktikas.

Lemmiklooma keskkonnamõju teadvustamine. Lemmikloomaomanike käest uuriti, kas nad on kunagi mõelnud, kuidas lemmiklooma pidamine keskkonda mõjutab ning 62,4% vastajatest (531) ei olnud kunagi selle peale mõelnud. Lemmiklooma keskkonnamõju peale oli mõelnud 37,6% vastajatest (320).

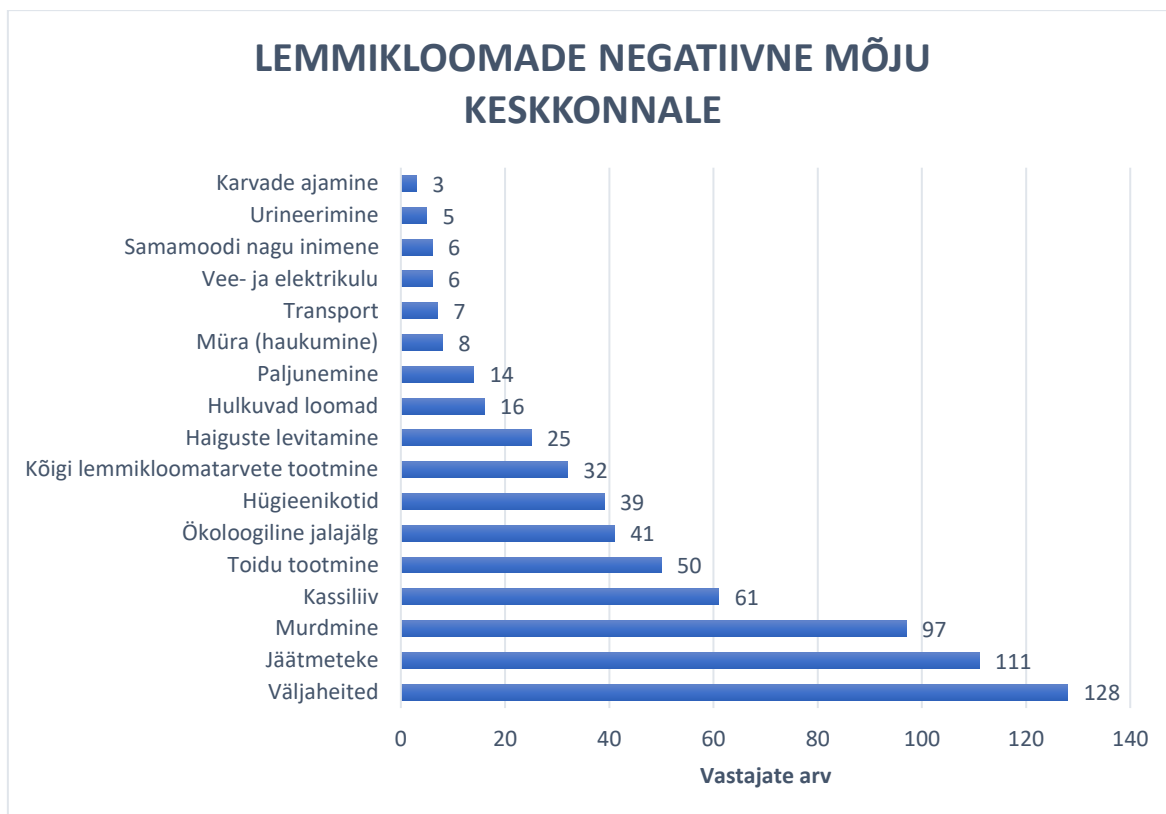
Seejärel paluti kõigil vastajatel selgitada, kas ja kuidas nende arvates lemmikloom ja lemmiklooma pidamine keskkonda mõjutab. Ligikaudu kolmandik vastajatest (30,4% ehk 259 vastajat) ei olnud küsimuse peale kunagi mõelnud ega ei osanud vastata. 12,2% (104) loomaomanike arvates ei ole lemmikloomadel keskkonnale mingit mõju või on tegu tühise mõjuga („lemmikloom on looduse osa“, „kui looma järelt koristada, ei ole mõju väga suur“), 5,6% (48) vastajatest oskasid nimetada ainult positiivseid mõjusid keskkonnale („väetab maad“, „hoiab loomad tänavalt ära“) ja inimestele (positiivne mõju vaimsele tervisele ja näriliste hävitamine).

Lemmikloomade ja nende pidamise negatiivseid mõjusid oskasid nimetada pooled (51,7%) vastajad (440). Enim nimetati lemmikloomade negatiivse mõjuna nende väljaheiteid (128), jäätmete teket (toidupakendid) (111), teiste loomade mürdmist (97) (joonis 7). 61 vastajat

nägid negatiivset mõju kassiliivas, mis ei lagune ning tekitab „lisaprügi“ ning 50 vastajat olid teadlikud loomse toidu baasil lemmikloomatoidu tootmise negatiivsest mõjust keskkonnale. Osad vastajad täpsustasid, et „lemmikloomadel on oma ökoloogiline jalajälg“ (41) ning negatiivset keskkonnamõju nägid kõikide lemmikloomatarvete (sh toidu) tootmises (ravimid, mänguasjad, jalutusrihmad jne) 32 vastajat. Väljaheidete koristamiseks mõeldud hügieenikottides nägid probleemi (nende tootmine on surve keskkonnale) 39 vastajat. 25 vastajat oskasid nimetada lemmikloomade haiguste ja parasiitide leviku probleemi, 16 aga hulkuvaid loomi ja 14 kontrollimatut paljunemist.

Äramärkimist leidsid veel koerte haukumine (8), transport (lemmikloomade ja lemmikloomatarvete transport ning omaniku enda sõidud lemmikloomaga (metsa, arsti visiidile) (8), suurem ressursside (suurem vee- ja elektrikulu) tarbimine (6), urineerimine („hävitab taimi“) (5) ja loomade karvade ajamine (3). Kuus loomaomanikku vastasid, et lemmikloom mõjutab keskkonda samamoodi nagu inimene. Ühekordselt nimetati probleemidena välismaalt koerte riiki toomist („toodakse ülepiiri suvalisi koeri müügiks“) ja mure liigilise mitmekesisuse pärast („lemmikloomade pidamisega eelistame ühte loomaliiki teisele vähendades liikide mitmekesisust“). Üheksa vastajat mainisid küll lemmikute negatiivset mõju, kuid ei täpsustanud, milles negatiivne mõju seisneb.

Joonis 7. Vastajate poolt enim nimetatud lemmikloomade negatiivsed mõjud keskkonnale.

Lemmiklooma keskkonnamõju teadlik vähendamine. Neljandik vastajatest (24,6% ehk 209 vastajat) olid midagi teadlikult ette võtnud, et oma lemmiklooma negatiivset mõju keskkonnale vähendada ning 75,4% vastajatest (642) ei olnud selleks midagi teinud. Levinumateks keskkonnamõju vähendamise viisideks oli lemmikloomaomanike seas enda looma järelt koristamine (51), kassiliiva looduslikuma (komposteeritava) variandi (saepuru, pelletid) vastu vahetamine (39) ja järelevalve all õues viibimine/väljaskäimise piiramine (lindude pesitsusajal) (38) (joonis 8). Järgmise keskkonnamõju vähendamise tegevuste ploki moodustasid jäätmete vähendamisega seotud lahendused: lahtise toidu ostmine/loodussõbralikes või suurtes pakendites (26), spetsiaalsete väljaheidete koristamiseks mõeldud hügieenikottide asendamine biolagunevate/komposteeritavate vastu või saia- ja leivakottide kasutamine (25), jäätmete (toidupakendite) sorteerimine (14). Samal ajal leiti jäätmetekke vähendamise võimalusena teadlikku väljaheidete koristamata jätmist kõrvalistest kohtadest (4) ja hügieenikotist sootuks loobumist (st ei korista väljaheiteid). 12 vastajat olid teinud muudatusi lemmiku toidus („puhas ja vahetöödeldud toit“, rohkem toortoitu, rohkem taimset ja inimese toidu ülejääke, liha asemel kala), samal ajal kolm vastajat oli suurendanud looma lihaga söötmist vähendamaks vajadust õues

loomi murda. Kaheksa vastajat valmistasid ise oma lemmikule mänguasju, ostsid kasutatud mänguasju või kvaliteetsemaid, mis kauem vastu peaks. Kuus vastajat eelistasid lemmikloomale süüa või lemmikloomatarbeid ostes kodumaist kaupa. 12 vastajat nimetasid keskkonnamõju vähendamisenä oma lemmiku steriliseerimise.

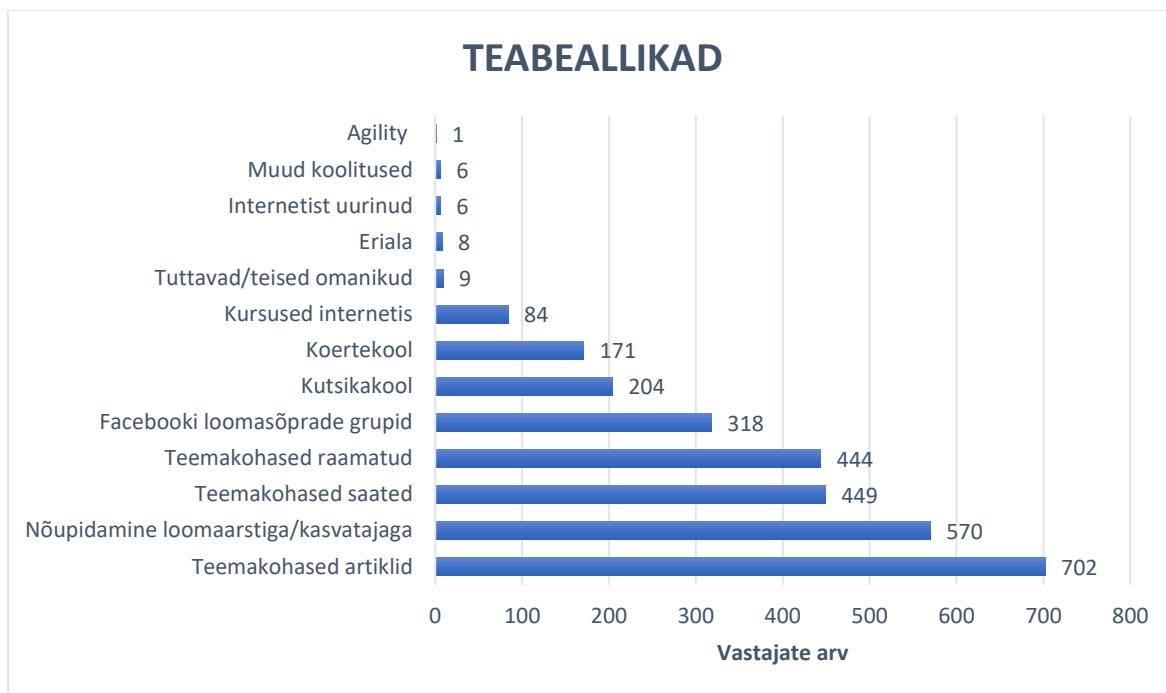
Vähem kirjutati leevenduseks järgmist: enda lemmikloomaalne harimine (3), kassil kaelas kellukese kasutamine (takistamiseks lindude murdmist) (3), kassiliivakasti sisu komposteerimine (3), kassiliiva mitte kasutamine („kassid käivad õues suviti, et vähendada kassiliiva tarbimist“) (2), rahulikuma tõu valimine („ilma jahiinstinktita“) (2), kassiliiva eraldi kotti panemine („mitte otse prügikasti“) (2), vastutustundlikuks kasvatajaks olemine või looma ostmine vastutustundlikult kasvatajalt (2), looma vaktsineerimine (2), regulaarse parasiiditõrje tegemine (2), koera õues haukumise takistamine (2), plastiknõude keraamiliste nõude vastu vahetamine (1), looma aeda matmine (1), mullamutitõrje tegemine looma väljaheidetega (1), lindude pesakastide ja söögimajade kõrgemale asetamine (1), ülejääva toidu andmine teistele loomadele (siilid, varesed) (1), lemmiklooma võtmise otsuse korralik läbimõtlemine (1), kassiga mängimine, et jahiinstinkti vähendada (1), koera pesa alla maakütte mitte paigaldamine („et koeral oleks jahedam“) ning küttekuludelt kokku hoidmine (1) ning peale puugivastase täpilahuse panemist koera vette ujuma mitte laskmine („et mitte avaldada negatiivset mõju veeloomadele“) (1). 11 vastajat, kes ütlesid, et on teadlikult midagi ette võtnud, et lemmiklooma mõju vähendada, ei täpsustanud mida ette võeti.

Joonis 8. Tegevused, mida vastajad on lemmiklooma negatiivse keskkonnamõju vähendamiseks enim ette võtnud.

Koerte ja kasside pidamise eeskirjaga kursis olemine. Kohaliku omavalitsuse koerte ja kasside pidamise eeskirjaga olid kursis 46,7% vastanutest (397 inimest), 30,9% vastanutest (263) olid kunagi eeskirja lugenud, kuid ei teadnud, kas vahepealsel ajal on nõuded muutunud ning eeskirja nõuetega ei olnud kunagi tutvunud 22,4% vastanutest (191).

Lemmikloomaalane harimine. 76,8% kordadest (643 vastust) olid lemmikloomaomanikud end ühel või teisel moel harinud ning 22,8% kordadest ei olnud loomaomanikud kuskilt teadmisi lemmikloomapidamise kohta kogunud või kasutati ainult kogemuse teel saadud teadmisi (194 vastust). Teabeallikana kasutati enim teemakohaseid artikleid (702), millele järgnesid nõupidamine loomaarsti/kasvatajaga (570), teemakohased saated (449) ja raamatud (444) ning Facebooki loomasõprade grupid (318) (joonis 9). Veidi vähem käidi kutsikakoolis (204) ja koortekoolis (171) ning võeti internetis kursuseid (84). Täiendavalt mainiti lisaks: tuttavad/teised loomaomanikud (9), eriala (8), muud koolitused (6), internetist uurimine (6) ja agility (1).

Joonis 9. Lemmikloomaalaste teadmiste kogumise allikad.

Teiste loomade murdmises probleemi nägemine. Veidi alla poole kordadest (46,9% ehk 501 vastust) nägid loomaomanikud selles probleemi, kui nende lemmikloom teise looma maha murrab, 144 vastajat (13,5%) ei näinud probleemi, kui nende koer mõnda metslooma taga ajab, kuid nägid probleemi ründamises ning 39,6% kordadest ei näinud loomaomanikud probleemi teiste loomade murdmises (423 vastust). Oma arvamust teiste loomade ründamise kohta ei avaldanud 55 lemmikloomaomanikku.

Teadlikkus haiguste ülekandest. Suurem osa lemmikloomaomanikest (81,5%) olid teadlikud haiguste võimalikust ülekandest lemmikloomalt inimesele, mida kinnitati loomaomanike poolt 897 korral. 18,5% kordadest lemmikloomaomanikud haiguste võimalikust ülekandest teadlikud ei olnud (204).

Lemmiklooma surnukeha. Suurem osa vastanutest oli otsustanud peale lemmiklooma surma lemmiklooma surnukeha matta enda hoovi/kinnistule/maakoju (64,5%, 641 vastust), millest 20 korral oli vastajal plaanis matta lemmikloom isiklikule matmispaigale. 152 korral (15,3%) olid vastajad mõelnud lemmiklooma tuhastada, millest 19 korral täpsustati, et peale tuhastamist on plaanis lemmiklooma tuhk maha matta. 144 korral (14,5%) ei olnud vastaja selle küsimuse peale mõelnud või ei osanud vastata. Metsa matmise peale olid loomaomanikud mõelnud 28 korral ja lemmikloomade kalmistule matmise peale 13 korral.

Üheksal korral polnud vastaja otsustanud, kas lemmikloom tuhistada või matta. Viie vastaja otsus sõltus olukorrast/aastaajast, üks vastaja kaalus lõkkes põletamist ning üks vastaja topise tegemist.

Vastajate soovitused ja kommentaarid. Võimalust anda soovitusi või teha kommentaare kasutasid 42 vastajat. Enim soovisid vastajad öelda, et kõik lemmikloomaomanikud peavad oma lemmikloomade eest hoolitsema (väljaheiteid koristama, tegelema, kasvatama) ja ei tohi neid hulkuma lasta (7).

Kommentaaridest võib välja lugeda, et küsimustik puudutas inimesi ja oma täiendus(t)ega väljendati mõningast polaarsust (maa vs linn, kass vs koer): kasside puhul on nähriliste (kahjurite) murdmine lubatud, kuid lindude murdmine mitte ja koera puhul jahil olles lubatud, kuid muidu mitte (4); maal on lemmikloomadel teine funktsioon kui linnas/elu maal ei ole lemmikloomadeta päris elu (3), koerte aretamine on vale ning „maakoeri ei ole võimalik tuppa lasta, sest neid pole võimalik kogu aeg loputada, et voodilinal puhtad püsiks“ [ilmselt tingis sellise vastuse küsimus, mis puudutas külma talve korral pidamisviisi muutmist] (1), „koeraomanikele peaksid kehtima rangemad nõuded ja kõik vabalt liikuvad kassid peaksid olema steriliseeritud“ (1).

Osutati parendamist vajavatele asjadele: väljaheidete ära viskamiseks oleks vaja rohkem prügikaste (1), „koerad võiksid liikuda rohkem rihmastatult ning kutsikatele mõeldud koolitusi võiks rohkem reklaamida ja maainimestele võimalikuks teha, sest kõigil ei ole võimalik linnas koeraga käia“ (1), koertele ja koeraomanikele võiks olla rohkem ajaveetmiskohti ja koeraparke (2), „koerte pidamisega on asjad korras, kuid kasside osas on vaja inimeste teadlikkust tõsta“ (1).

Teadlikkuse osas rõhutati: „enne looma võtmist peavad kõik tegema korralikult eeltööd ja kes looma kasvatada ei suuda, ei peaks endale lemmiklooma võtma“ (3), „loodetavasti õpetatakse inimesi kuidas lemmiklooma jalajälge vähendada ja selle töö tulemusena suureneb inimeste teadlikkus“ (2), „olen olnud teadlik ja tubli omanik“ (2), „lemmikloom kasvatab vastutust ja teeb head füüsilisele ja vaimsele tervisele“ (3), „loomaarst ei soovita kellukest, see on kassi kuulmisele halb ja häiriv, samuti võib kass ise saakloomaks saada“ (1), „vähem regulatsioone ja rohkem isiklikku vastutust“ (1). Keskkonnateadlikkuse kaardistamisele suunatud küsimused tekitasid ka teravalt vastasseisu – „lemmiklooma pidamine ei kahjusta keskkonda, inimesed kahjustavad rohkem“ (4), „keskkonna teema küsimused jäid segaseks –et siis mismõttes minu koer mõjutab? Hingab naabrilapse eest

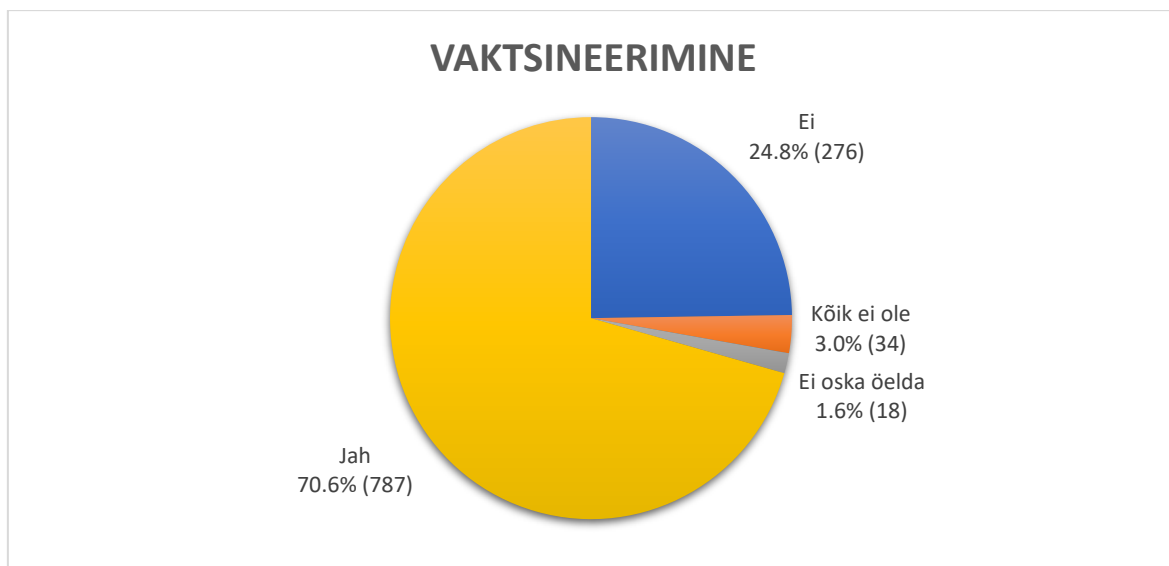
õhu ära?“ (1), „metsloomad jäägu metsa ja koduloomad kodudesse. Kahjuks rebased tungivad linna ja minu Ants poiss [vabakäigu kass] ei olnud ainuke, kes saagiks langes. Abi ei saa aga kusagilt. Jahimehed küttida ei või, aga ojakaldal poolsöödud kassi pean mina nägema. Mul ei ole midagi rebaste vastu, aga miks nad metsast toitu ei leia“ (1).

Autor ei oska liigitada kahte kommentaari: „koer ja kass peavad saama elada elu kelleks nad on loodud“ (1) ja „loomi ei ole vaja kastreerida, neid tuleb õpetada“ (1), kuid mõlema puhul tekib küsimus loomaomaniku vastutusest võimalike ebasoodsate tagajärgede tekkimisel.

3.3. Lemmikloomaomanike keskkonnatervist puudutavad keskkonnapraktikad (H2)

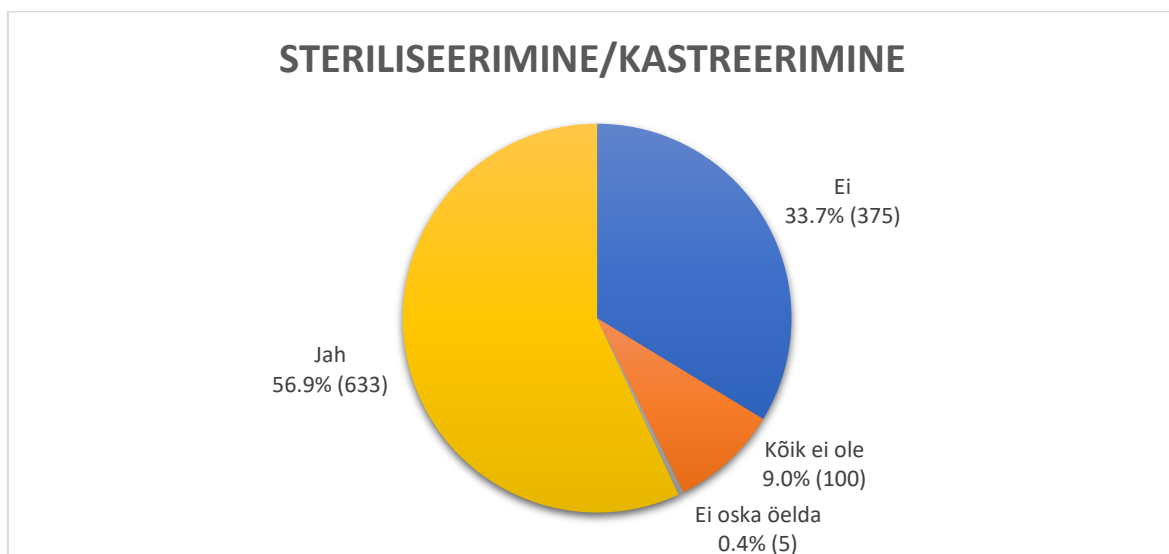
Otseselt keskkonnatervist puudutavad keskkonnapraktikate (vaktsineerimine, steriliseerimine/kastreerimine, sise- ja välisparasiitide tõrje, märgistamine, regulaarne tervisekontroll ja väljaheidete koristamine) tulemused II hüpoteesi paikapidavuse kontrollimiseks on alljärgnevad.

Vaktsineerimine. Kassid ja koerad olid omanike poolt märgitud vaktsineerituks 787 korral (70,6%) ja mittevaktsineerituks 276 korral (24,8%) (joonis 10). 34 korda oli valitud vastusevariant „kõik ei ole“ (3%) ning 18 korral (1,6%) ei osanud vastaja öelda, kas nende kassid või koerad on vaktsiini saanud. Küsimusele vaktsineerimise kohta jätsid vastamata kaheksa loomaomanikku. Kõikidel alljärgnevatel joonistel kajastuvad ainult küsimusele vastajate vastusevariandid.

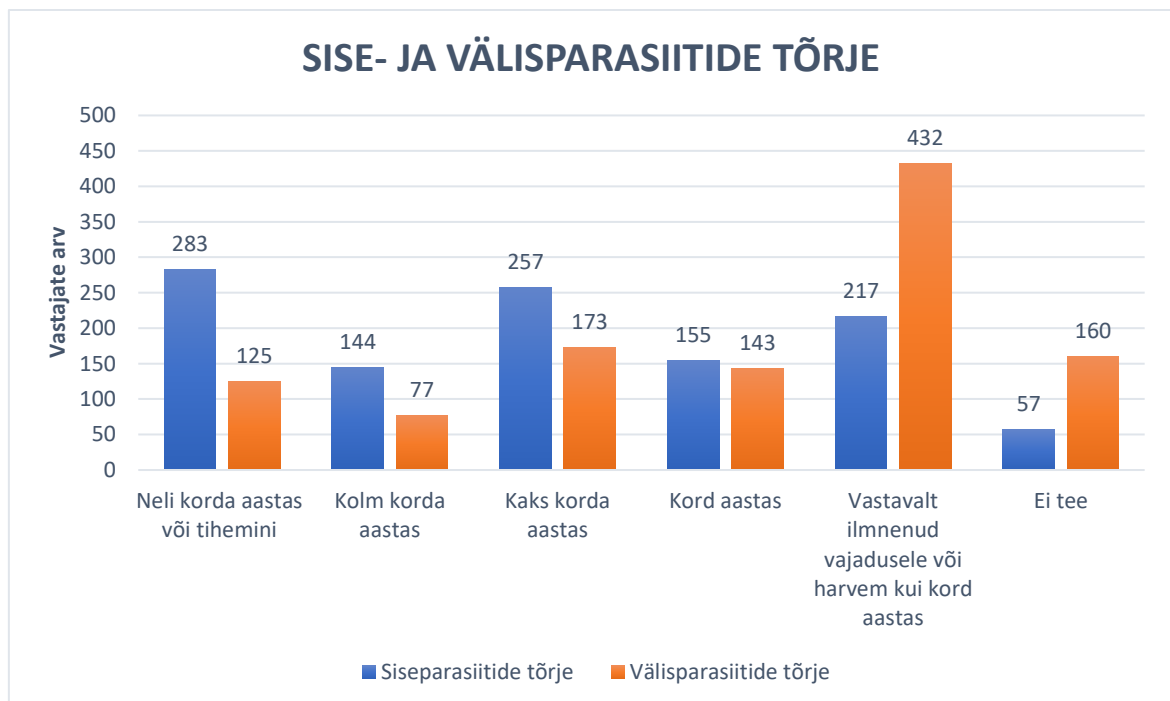
Joonis 10. Lemmikloomade vaktsineerimisega hõlmatus.

Steriliseerimine ja kastreerimine. Lemmikloomade neutraliseerimine ei olnud lemmikloomaomanike seas nii levinud kui vaktsineerimine (joonis 11). Oma koerad ja kassid olid omanikud steriliseerinud/kastreerinud 633 korral (56,9%) ning jätnud neutraliseerimata 375 korral (33,7%). Osad koertest või kassidest olid steriliseeritud/kastreeritud 100 juhul (9%) ning viiel korral (0,4%) ei osanud vastaja öelda, kas nende koer või kass on neutraliseeritud. Küsimusele steriliseerimise/kastreerimise kohta ei vastanud 10 lemmikloomaomanikku.

Joonis 11. Lemmikloomade neutraliseerimine.

Siseparasiitide tõrje. Suur osa omanikest jagab oma lemmikutele ussirohtu vähemalt kaks korda aastas. Siseparasiitide tõrjet tehti oma kassidele ja koertele neli korda aastas või tihemini 283 korral (25,4%), millest tihemini kui neli korda aastas 43 korral (joonis 12). Kolm korda aastas tehti lemmikloomadele siseparasiitide tõrjet 144 korral (12,9%). Vastusevarianti „kaks korda aastas“ valiti 257 korral (23,1%) ning „kord aastas“ valiti 155 korral (13,9%). Vastusevariante „harvem kui kord aastas“ ja „vastavalt ilmnenud vajadusele“ valiti kokku 217 korral (19,5%). Üldse ei tehtud koertele ja kassidele siseparasiitide tõrjet 57 juhul (5,1%). Siseparasiitide tõrje tegemise sageduse kohta ei antud vastust 10 korral.

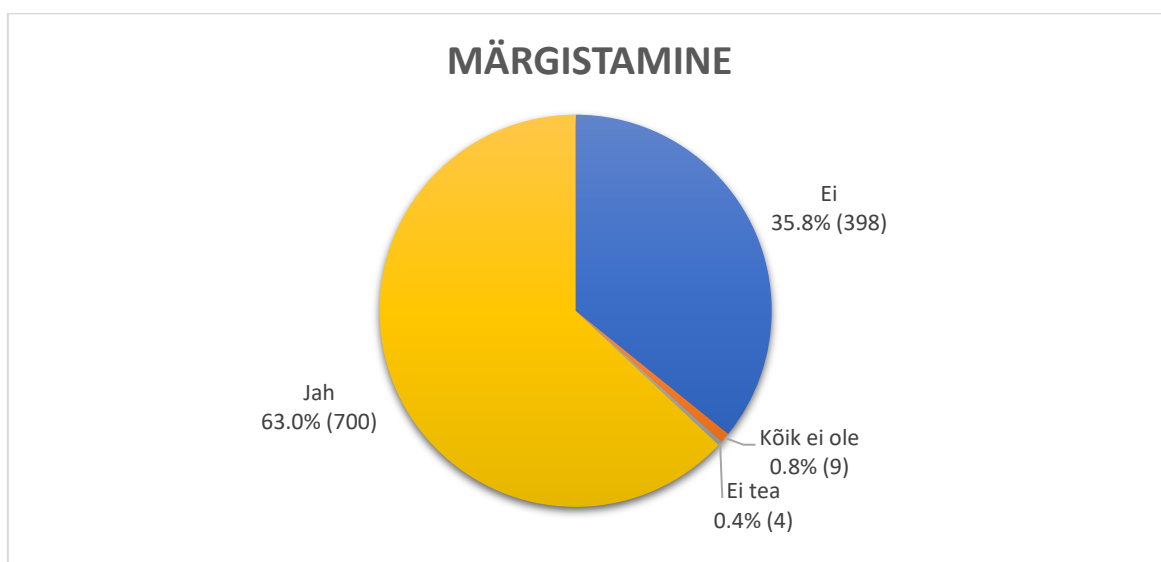
Joonis 12. Lemmikloomadele sise- ja välisparasiitide tõrje tegemise sagedus.

Välisparasiitide tõrje. Välisparasiitide tõrjet tegid vastajad kõige enam vastavalt ilmnenud vajadusele või harvem kui kord aastas (38,9%), mida valiti 432 korda (joonis 12). Neli korda aastas või tihemini tehti koertele ja kassidele välisparasiitide tõrjet 125 korral (11,3%), millest tihemini kui neli korda aastas valiti 71 korral. Vastusevariant „kolm korda aastas“ valiti 77 korral (6,9%) ja „kaks korda aastas“ märgiti ära 173 korral (15,6%). Vastusevariant „kord aastas“ valiti vastajate poolt 143 korral (12,9%) ning „ei tee

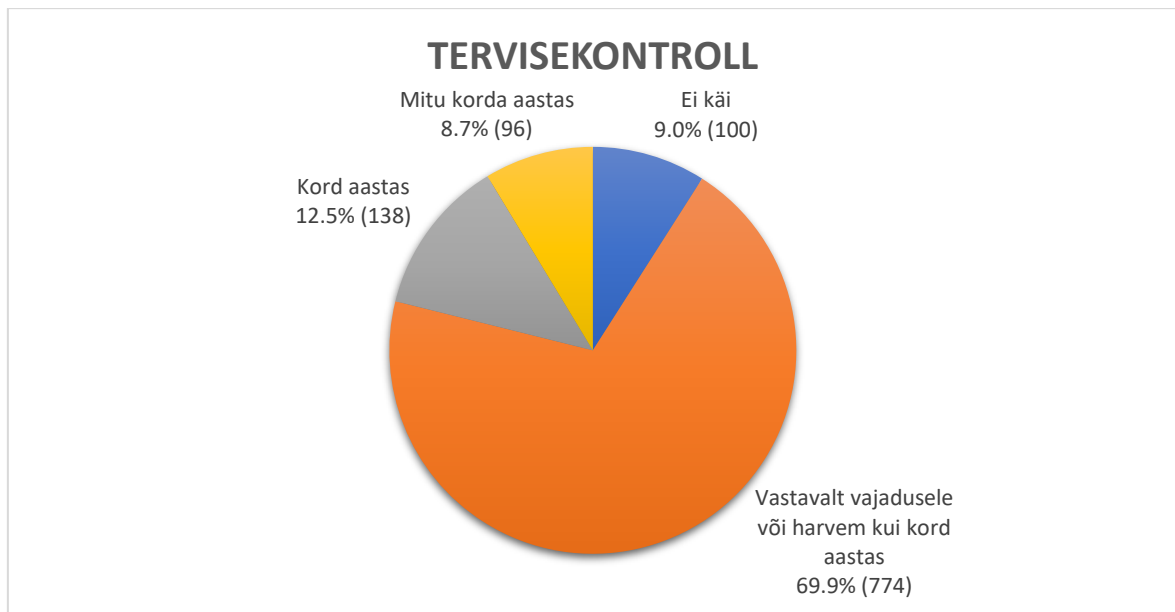
välisparasiitide tõrjet“ valiti 160 korral (14,4%). Küsimusele ei vastanud 13 loomaomanikku.

Märgistamine. Koerad ja kassid olid omanike poolt märgistatud kiibi ja/või kontaktidega kaelarihma ja/või tätoveeringuga 700 korral (63%) ja mitte märgistatud 398 korral (35,8%) (joonis 13), millest kolmel korral täpsustati, et lähiajal plaanitakse oma loom/loomad siiski kiibistada. Üheksal korral (0,8%) oli märgistatud vaid osa koertest/kassidest (valiti vastusevariandid „ei“ ja „jah, loomal on kiip“/„jah, loomal on omaniku kontaktidega kaelarihm“) ning küsimusele ei osatud vastust anda neljal korral (0,4%). Märgistamise kohta jäeti vastamata 13 korral.

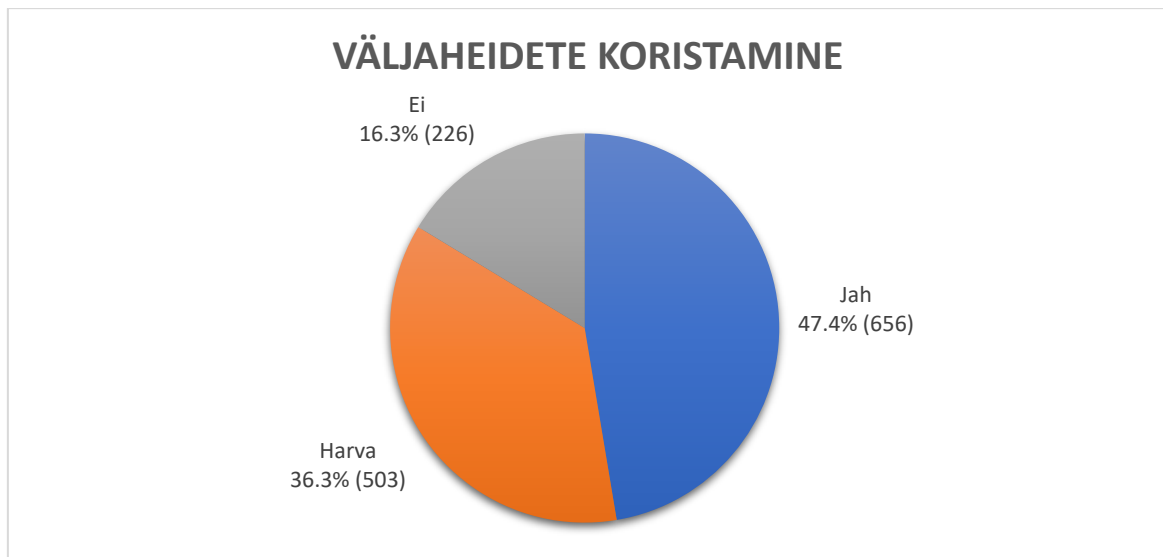
Joonis 13. Lemmikloomade märgistatus.

Regulaarne tervisekontroll. Enim käisid kassi- ja koeraomanikud loomaarsti juures vastavalt ilmnenu vajadusele või harvem kui kord aastas (69,9%, 774 vastajat) (joonis 14). Regulaarselt käisid loomaarsti juures alla neljandiku vastajatest: 138 korral valiti vastusevariant „kord aastas“ (12,5%) ja 96 korral „mitu korda aastas“ (8,7%). Üldse ei käidud loomaga arsti juures 100 juhul (9%). 15 loomaomanikku jätsid sellele küsimusele vastamata.

Joonis 14. Lemmikloomaga loomaarsti juures käimise sagedus.

Väljaheidete koristamine. Vastajate seas oli enim koeraomanikke, kes oma looma väljaheiteid koristasid. Koristajateks arvati koeraomanikud, kes koristasid jalutamas käies alati või enamasti; koeraomanikud, kes koristasid oma hoovist iga päev või mitu korda nädalas; ning kassiomanikud, kelle kassid käisid ainult kassiliivakastis. Nende osa on joonisel tähistatud „Jah“ (joonis 15). Nimetatud vastusevariandid valiti loomaomanike poolt 47,4% kordadest (656). 36,3% kordadest koristasid loomaomanikud harva oma lemmiku väljaheiteid. „Harvaks“ koristamiseks liigitusid sõnaline määratlus koeraomanike puhul, kes koristasid jalutamas käies harva, hoovist mitu korda kuus või harvem ning kassiomanikud lasid kassil lisaks tubasele liivakastile ka õues hädasid tegemas käia (503 vastust). 16,3% kordadest ei koristanud koeraomanikud väljaheiteid ei hoovist ega jalutamas käies ja „Ei“ alla liigitusid nende kassiomanike kassid, kes tegid kõik oma väljaheited õue (226 vastust). Väljaheidete koristamise kohta ei andnud vastust 10 loomaomanikku.

Joonis 15. Väljaheidete koristamise harjumused.

Keskkonnapraktikate pingerida vastuste alusel on järgmine: Vaksineerimine (70.6%)> märgistamine (63%)> neutraliseerimine (58.9)> väljaheidete koristamine (47.4% alati/enamasti), siseparasiitide tõrje (38% vähemalt 3 x/a, välisparasiidid 18%)> tervisekontroll (vähemalt kord aastas 21%).

3.4. Koeraomanike ja kassiomanike keskkonnateadlikkuse võrdlus (H3)

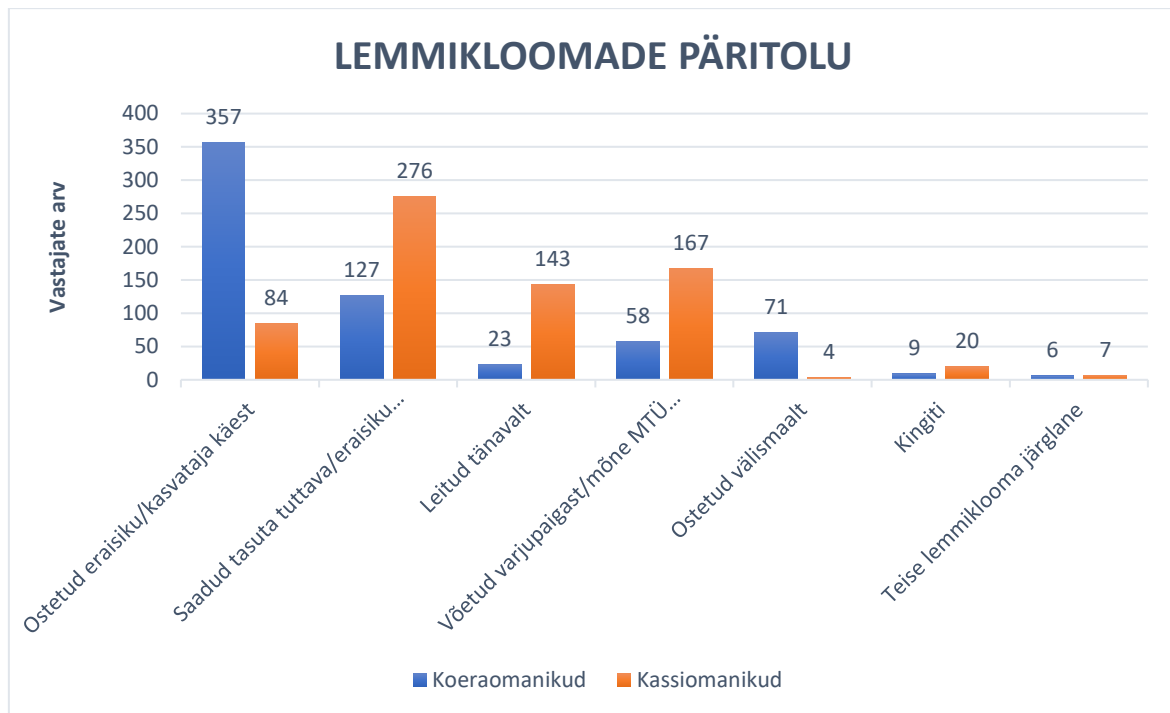
Antud alapeatükis võrreldakse koera- ja kassiomanike otseseid ja kaudseid keskkonnateadlikkuse aspekte. Kui omanikul oli samaaegselt nii koer(ad) kui kass(id), arvestati tema vastuseid mõlema sihtgrupi vastuste hulgas, sest koerte ja kasside omanikele olid eraldi küsimused.

Kokkuvõtlik ülevaade on tabelis 5 ning aspektide erinevustel on detailsem seletus allpool.

Tabel 5. Lemmikloomaomanike keskkonnateadlikkuse aspektide võrdlus sõltuvalt lemmikloomast

Keskkonnateadlikkuse aspekt	Koeraomanikud	Kassiomanikud
Lemmiku päritolu	Ostetud	Tasuta
Võtmisel oluline	Tõug	Looma päästmine
Kindlustus	Veidi populaarsem	
Loomapidamisviis	Peamiselt toas	Nii õues kui toas
Vaktsineerimine	Rohkem levinum	
Neutraliseerimine		Rohkem levinum
Märgistamine	Rohkem levinum	
Veterinaari juures käimine	Veidi sagedasem	
Parasiidi probleem	Veidi sagedasem	
Siseparasiitide tõrje	Tihedamini	
Välisparasiitide tõrje	Tihedamini	
Teadlikkus haiguste ülekandest		Veidi suurem
Lemmikloomaalane harimine	Rohkem	

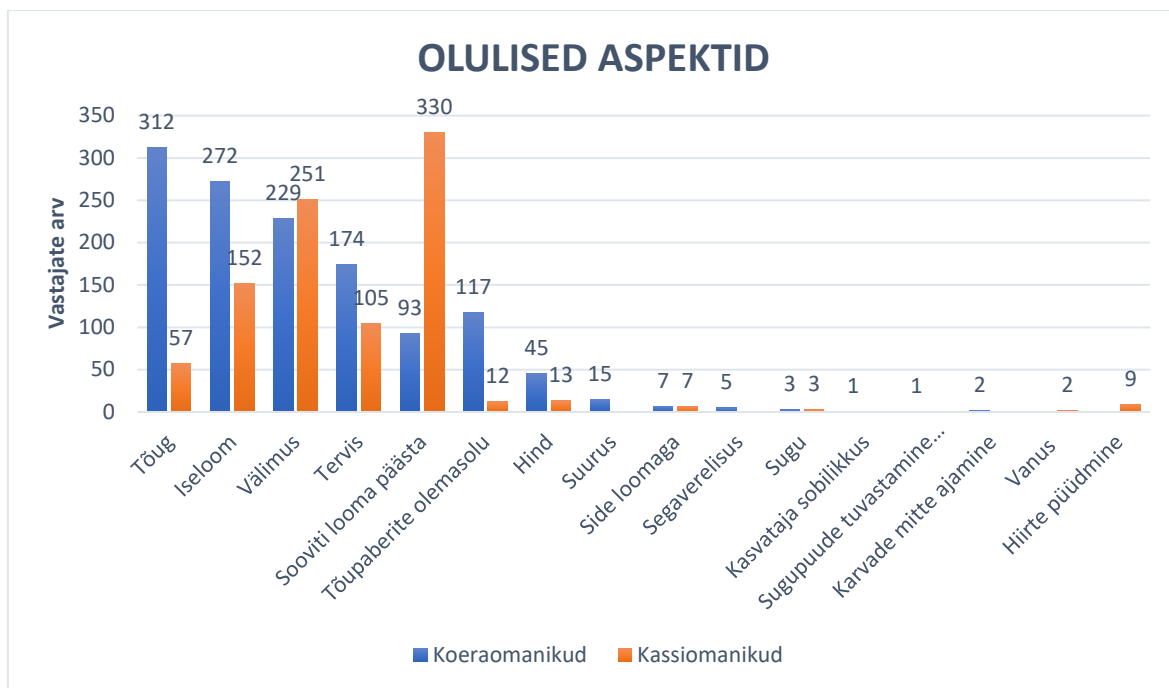
Lemmikloomade päritolu. Suur osa kassiomanikest said oma kassid tasuta tuttava või eraisiku käest (276 vastajat), leidis tänavalt, metsast, õuest või kuurist (143) või võttis looma varjupaigast või mõnest MTÜ-st (167) (joonis 16). Koerte puhul valdav osa koeraomanikest olid oma lemmiku eraisiku või kasvataja käest ostnud (357), järgnesid tasuta saamine tuttava või eraisiku käest (127) ja varjupaigast/MTÜst võtmine (58). Välismaalt osteti koeri rohkem kui kasse. Kingituse (20 kassi ja 9 koera) läbi saadi loomaomanikuks 29 juhul. 12 juhul oli lemmikloom teise (eelmise) lemmiklooma järglane. Lemmikloomade päritolu kohta jätsid küsimusele vastamata kolm koeraomanikku ja seitse kassiomanikku.

Joonis 16. Kohad, kust lemmikloomaomanikud oma lemmikloomad on võtnud.

Lemmiklooma võtmisel oluline. Koeraomanikud pidasid koera võtmisel kõige olulisemaks koeratõugu (312 vastajat), järgnesid iseloom (272), välimus (229), tervis (174), tõupaberite olemasolu (117) ja soov loom päästa (93) (joonis 17). Kassiomanike valikukriteeriumite pingerida aga oli järgmine: soov lihtsalt kassi päästa (sh ainuvalik 36 vastusel) (330), välimus (251), iseloom (152), tervis (105) ning tõug (57).

Kui koeraomanike jaoks oli koeratõug kõige olulisem, siis tõupaberite olemasolu nii oluline ei olnud, neid pidasid oluliseks 117 koeraomanikku (so 37% tõukriteeriumi valinute hulgast). Kassiomanike puhul oli tõupaberite olemasolu oluline ligikaudu viiendikule (21% ehk 12 vastanut) tõukriteeriumi valinutele. Vähem esinenud vajalikest aspektidest mainiti koerte puhul hinda (45), suurust (15) ja sidet loomaga (7), kasside omanikud aga nimetasid lisaks hinda (13), tõupaberite olemasolu (12), hiirte ja rottide püüdmist (9) ning samuti sidet loomaga (7). Üksikute aspektidena (vaba seletus küsimusele) nimetati koerte puhul veel segaverelisust (5), sugu (3), karvade mitte ajamist (ühel juhul põhjuseks pereliikme allergia) (2), sugupuude tuvastamist vähemalt viie või kuue põlvkonnani (1) ja kasvataja sobilikkust (1). Kassiomanikud märkisid üksikutel juhtudel sugu (4) ja vanust (3). Küsimusele ei vastanud kuus koeraomanikku ja 18 kassiomanikku.

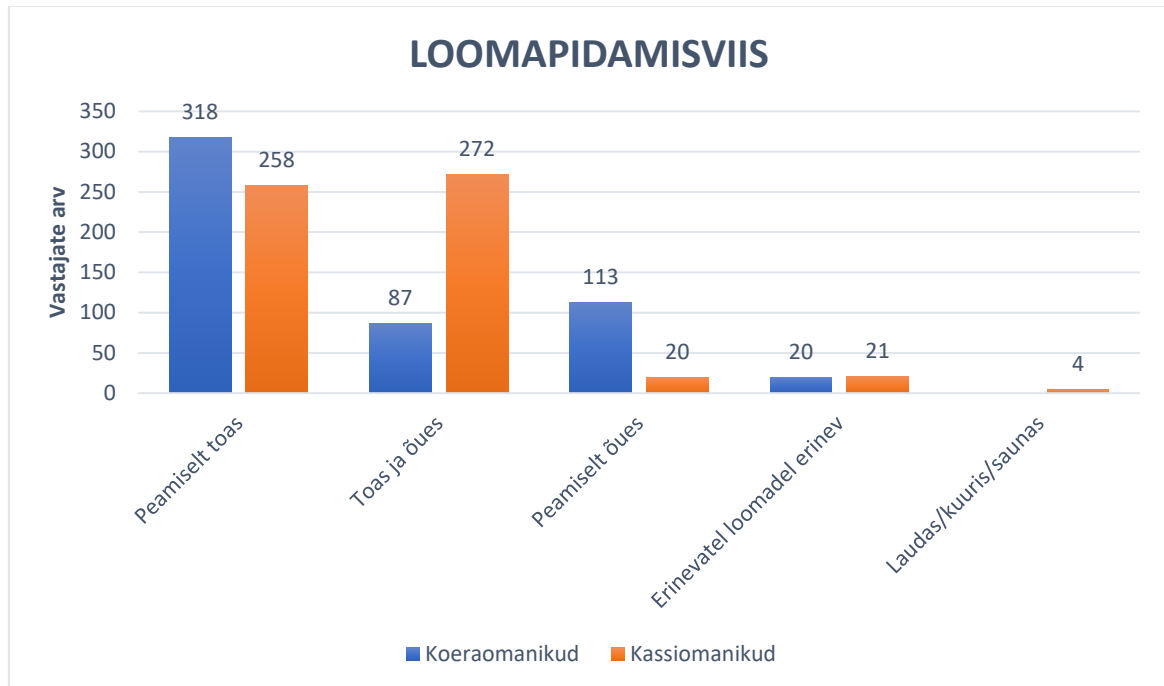

Joonis 17. Lemmikloomaomanike jaoks olulised aspektid lemmiklooma võtmisel.

Lemmikloomade kindlustus. Lemmikloomade kindlustamine oli koeraomanike seas populaarsem kui kassiomanike seas. Koeraomanikest olid oma lemmikloomad kindlustanud 69 vastajat (12,8%) ja kassiomanikest 9 vastajat (1,6%), osad oma loomadest olid kindlustanud 15 koeraomanikku (2,8%) ja 3 kassiomanikku (0,5%). Oma loomi polnud kindlustanud 453 koeraomanikku (84,4%) ja 553 kassiomanikku (97,9%). Lemmikloomade kindlustuse kohta ei andnud vastust kaks koeraomanikku ja 19 kassiomanikku.

Vajaduse tekkimisel lemmiklooma hooldaja olemasolu. Suuremal osal vastajatest oli olemas inimene (koht), kes omaniku äraolekul tema lemmikloomade eest hoolitseb: kassiomanikest vastasid nii 515 inimest (89,3%) ja koeraomanikest 474 (87,6%), kellest kaks viivad oma koera koertehotelli ja kaks hoiukodusse. Oma lemmikloomata ei käi kuskil 50 koeraomanikku (9,2%) ja seitse kassiomanikku (1,2%). 13 koeraomanikku (2,4%) ja 50 kassiomanikku (8,7%) vastasid, et neil ei ole inimest, kes nende looma eest nende äraolekul hoolitseb, sest looma esmased vajadused on täidetud. Kolm kassiomanikku (0,5%) vastasid, et nad ei viibi kunagi kodust pikemat aega ära ning kaks kassiomanikku (0,3%) ei osanud küsimusele vastata. Vastamata jätsid kaks koeraomanikku ja seitse kassiomanikku.

Loomapidamisviis. Koera- ja kassiomanike valitud loomapidamisviisid jagunesid viieks: looma pidamine peamiselt toas, looma pidamine võrdselt toas ja õues, looma pidamine peamiselt õues, erinevate loomade pidamine erinevalt ning looma pidamine laudas/kuuris/saunas ning viiside pingerida oli loomaliigiti erinev (joonis 18).

Joonis 18. Koera- ja kassiomanike valitud loomapidamisviisid.

Koeraomanike seas oli levinumaks loomapidamisviisiks koera pidamine **peamiselt toas**, mille kasuks oli otsustanud 318 koeraomanikku (59,1%). Sama loomapidamisviisi (ainult/peamiselt toas) oli valinud 258 kassiomanikku (44,8%).

Koeraomanikud tõid peamiseks põhjenduseks, miks selline loomapidamisviis on valitud, selle, et tegu on koeratõuga, mis sobib elama ainult toas ja koera aluskarva puudumist (113 vastajat). Sama põhjus kehtis üheksa kassiomaniku puhul. Kassiomanike jaoks oli olulisim sellise loomapidamisviisi ohutus ja turvalisus (121 vastajat), sama leidsid ka 10 koeraomanikku. Korteri elamise („olude sunni“) tõid põhjenduseks 60 koeraomanikku ja 25 kassiomanikku. 54 koeraomaniku jaoks oli koer pereliige, kes soovib inimese lähedust, või soovis loomaomanik ise koera lähedust. 29 kassiomaniku kassid kartsid õues käia ning olid harjunud toas olema. Ise olid toas otsustanud elada üheksa koeraomaniku lemmikud. Vähemlevinud põhjendused vastajate sõnastuses olid: nii on kujunenud/sobib pere

elukorraldusega (14 koeraomanikku), loomad ei peaks õues hulkuma (10 kassiomanikku), halb kogemus eelmise lemmikuga, kes käis õues (6 kassiomanikku), eeskiri ei luba (4 kassiomanikku), naabrite tõttu (3 kassiomanikku), tervislikud põhjused (2 koeraomanikku), kass on vana ja kehva nägemisega (1), kass kimbutab väljas linde (1), kass on liiga noor, et üksi õue lasta (1), ei soovi järglasi (1 kassiomanik) ja perekonnas on kasse sedasi alati peetud (1). Põhjendust, miks looma ainult/peamiselt toas peetakse, ei toonud 52 koeraomanikku ja 42 kassiomanikku.

Hoolimata looma peamiselt toas pidamisest, pakkusid omanikud looma(de)le liikumisvõimalusi: 279 koeraomanikku käisid oma lemmikuga rihmastatult jalutamas, 197 omanikku lasid koera piiratud alale (aeda) jooksmas, 163 lasid koeral inimese juuresolekul looduses (rannas, metsas) vabalt joosta, 82 lasid koera inimese juuresolekul piiramata alale jooksmas, 76 käisid ilma rihmata jalutamas, 60 käisid koertepargis ja 24 lasid koera üksi piiramata alale jooksmas. Kassiomanikest 71 käisid vahel ka õues rihmastatult jalutamas, 34 lasid kassi lahtisele rõdule ja 14 kinnisele rõdule.

Ligikaudu pooled kassiomanikud (47,4%) lubasid oma kassidel olla **nii toas kui käia ka õues** (272 vastajat), mis on ühtlasi kassiomanike levinuim loomapidamisviis. Võrdselt toas ja õues elasid 87 koeraomaniku loomad (16,2%).

Koeraomanikest, kes koeri võrdselt toas ja õues peavad, oli enim neid, kes ei põhjendanud oma valikut, kuid täpsustasid, et koer on õues päeval/ilusa ilmaga ning öösel/talvel/halva ilmaga saab koer toas olla (26 vastajat). 50 kassiomaniku arvamus oli, et õues käimine on kassile loomumane („alati on nii olnud“) ning kass peab saama liikuda, joosta, linde ja hiiri püüda ning „jahikirge jahutada“. 24 koeraomanikku ja 35 kassiomanikku lubasid oma lemmikloomal olla seal, kus ta ise soovib. 19 koeraomaniku loomad olid seal, kus parasjagu on ka teised pereliikmed, 11 kassiomaniku kassid hakkasid toas pahandust tegema (näiteks „urineerima jalanõude sisse/voodisse“ ja „kardinaid lõhkuma“) kui nad välja ei saanud ning 11 kassiomaniku kassid olid harjunud õues käima. Vähem toodi põhjuseks: mugavus (9 kassiomanikku), soov, et loom saaks olla toas, kuid samas ka aias ringi joosta (7 koeraomanikku), loom saab tuppa, kui ta liiga palju möödujate peale haugub (1 koeraomanik), loom kardab üksi õues olla, sest teda on eelnevalt halvasti koheldud (1 koeraomanik), ei soovi looma päevaks tuppa jätta (1 kassiomanik), loomad on treenitud ja teavad, mis on halb ja mis hea (1 kassiomanik).

Kassiomanikud, kes lubavad kasse välja ainult koos järelevalvega (10), põhjendasid seda sooviga, et kas saaks käia väljas, kuid samas oleks kõik ohutu. Üks vastaja oskas lisada, et eeskirja järgi ei tohi kass territooriumilt välja minna. Kassiomanike, kes oma kasse üksi välja lubasid (240), kõige sagedamini esinev vastus oli maal/eramus/eraldatud kohas/metsas elamine (57 vastajat).

Võrdselt toas ja õues loomapidamisviisi valikut ei põhjendanud kaheksa koeraomanikku ja 62 kassiomanikku.

Lemmiku liikumisvajaduse rahuldamiseks lasksid 72 koeraomanikku, kes pidasid looma võrdselt nii toas kui ka õues, koera piiratud alale (aeda) jooksmas, 11 lasid koera piiramata alale vabalt jooksmas, kuus kasutasid vahel koera pidamiseks kuuti, viis koerte aedikut ja kaks panid vahel koera keti otsa ning 63 käisid rihmaga jalutamas, 29 lasid koeral inimese juuresolekul looduses joosta, 22 käisid ilma rihmata jalutamas, 21 lasid koera inimese juuresolekul piiramata alale jooksmas. Vähem levinumatest praktikatest mainiti, koertepargis käimist (8) ja koera üksi piiramata alale jooksmas laskmist (8). Kassiomanikest, kelle kassid veedavad aega ka väljas, 10 lasid oma kasse õue ainult koos järelevalvega (koos omanikuga). 15 kassiomaniku kassid liikusid õues ainult koduaias (koduümbruses) ning kaugemale ei läinud. Neli kassiomanikku lasid oma kassid õue ainult maakodus, linnas hoidsid nad kasse toas. Kolm omanikku kasutasid kassi õues käimiseks aedikut ning 240 lasid kassi järelevalveta õue.

Koeraomanikke, kes oli otsustanud oma koera pidada **peamiselt (ainult) õues**, oli rohkem kui kassiomanikke – 113 koeraomanikku (21%) ja 20 kassiomanikku (3,5%).

Koeraomanike levinuim põhjendus oli, et tegu on suure koera/õuekoera/koeratõuga, mis sobib elama õues (paks karv) (27 vastajat), kellest ühe koer kaitseb lambaid ka šaakalite eest. Kassiomanike kõige levinum vastus oli, et nii saab kass väljas hiiri püüda ja vabadust tunda (6 vastajat). Koera vaba liikumise ja vabaduse tundmise olulisuse tõid välja ka 10 koeraomanikku. 19 koeraomaniku koerad olid ise teinud valiku olla õues (toas on liiga palav). Toas ei soovinud olla kahe kassiomaniku loomad. 12 koeraomaniku koerad olid õues, sest nende ülesanne on maja valvata ja kuus koeraomanikku olid arvamisel, et „koera koht on õues“. Vähem mainiti järgimisi põhjuseid: mugav (4 koeraomanikku), maakoht/suur aed (2 kassiomanikku), kass hammustab ja ajab karvu (1 kassiomanik), puhtus ja karvade ajamine (1 koeraomanik), koer ei lase kassi tuppa (1 kassiomanik), kassiallergia ja arvamus, et kass on õues elades tervem (1 kassiomanik). 30 koeraomanikku

ja seitse kassiomanikku ei põhjendanud, miks valiti loomapidamisviisiks looma pidamine peamiselt/ainult õues.

Nendest koeraomanikest 75 pidasid koera aiaga piiritletud hoovis, 24 pidasid vabalt väljas, 51 pidasid kuudis, 21 pidasid koerte aedikus, neli pidasid ketis ning 55 käisid rihmaga jalutamas, 32 lasid koeral inimese juuresolekul looduses vabalt joosta, 22 käisid ilma rihmata jalutamas, 14 lasid koera inimese juuresolekul piiramata alale jooksmas, seitse käisid koertepargis ja kuus lasid koera üksi piiramata alale jooksmas.

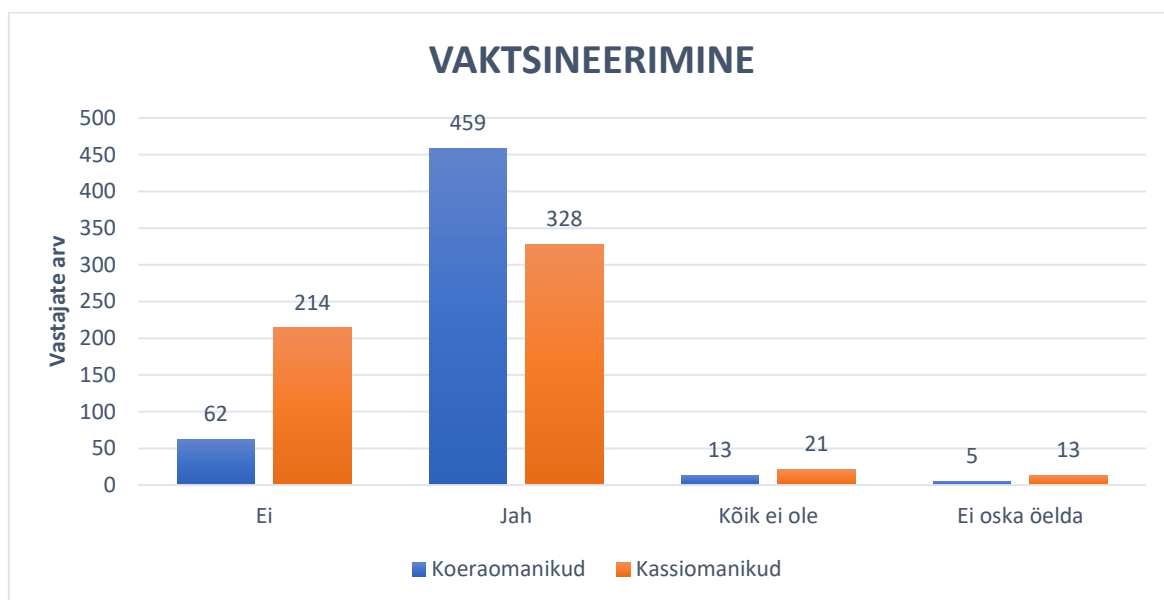
20 koeraomanikku (3,7%) ja 21 kassiomanikku (3,6%) olid erinevatele loomadele valinud erinevad loomapidamisviisid. Nendest koeraomanikest 14 vastajat pidasid koera kuudis, kaheksa pidasid aiaga piiritletud hoovis, neli ketis, neli vabalt väljas ja kolm koerte aedikus. 13 vastajat käisid rihmaga jalutamas, neli lasid koeral inimese juuresolekul looduses joosta, neli lasid koeral inimese juuresolekul piiramata alale jooksmas, kaks käisid rihmata jalutamas, kaks lasid koera üksi piiramata alale jooksmas ja üks vastaja käis koertepargis. Kõigi koeraomanike otsus pidada koeri erinevalt sõltus koera tõust ja karvastikust („väike koer toas, suur õues“, „väike koer seltsiks, suur koer majavalvur“). Üks vastaja lisas, et üht emast koera hoiab ta toas, et koer poegi ei saaks. Kassiomanike vastustes oli suurem varieeruvus. Enim toodi põhjuseks, et kassid olid ise nii valinud (arglikumad on toas ja julgemad käivad õues ka) (12 vastajat). Vähem toodi põhjuseks: vanem kass on harjunud käima, uuemat ei julge lasta (3), linnas elav kass on toas, maal elav kass käib väljas (2), „vanem kass on harjunud õues käima, uuema kassi varjupaiga lepingus oli kirjas, et vabakäigule ei tohi kassi lasta“ (1), „hoiukassid ja nõrgema tervisega kassid on toas“ (1), „uudem kass on noor, alles suvel hakatakse õud tutvustama“ (1) ja „kuna ma elan kortermajas, kolmandal korrusel ja mul on mitu kassi, siis ei ole võimalik kõigil lasta väljas käia, ma ei suudaks neid jälgida“ (1).

Koeraomanikelt, kelle koerad elavad peamiselt õues või veedavad õues suure osa ajast, uuriti kuidas nad käituvad ekstreemsete miinuskraadidega. Enim vastati, et koer lastakse soojemasse kohta (näiteks tuppa) (143 koeraomanikku). 28 vastajat ei teinud midagi, sest kuut on hästi soojustatud ning 23 vastajat ei teinud midagi, kuna koeral on paks ja tihe karv. 29 koeraomanikku viisid kuuti tekke/patju/vaipu/madratsid, kolm vastajat viisid põhku ning kaks vastajat ei teinud midagi, sest koerte tarvis on ehitatud soojustatud maja.

Nelja kassiomaniku kassid elasid **laudas/kuuris/saunas** (0,7%) ning nendest kaks põhjendasid sellist loomapidamisviisi sellega, et tegu on maakohaga. Kaks kassiomanikku

oma valikut ei põhjendanud. Lemmiklooma pidamisviisi kohta jätsid küsimusele vastamata üks koeraomanik ja üheksa kassiomanikku.

Vaktsineerimine. Koeraomanike seas oli looma vaktsineerimine rohkem levinud kui kassiomanike seas (joonis 19). 85,2% koeraomanikest olid lasknud oma koerad vaktsineerida (459 vastajat) ning kassid olid vaktsineeritud 56,9% kassiomanikest (328 vastajat). 62 koeraomanikku (11,5%) ja 214 kassiomanikku (37,2%) ei olnud oma loomi vaktsineerinud. Osad koerad olid vaktsineeritud 2,4% koeraomanikest (13 vastanut) ja osad kassid 3,6% kassiomanikest (21 vastanut) ning viis koeraomanikku (0,9%) ja 13 kassiomanikku (2,3%) ei osanud öelda, kas nende lemmikloom on vaktsineeritud või mitte. Vaktsineerimise kohta ei andnud vastust kaheksa kassiomanikku.

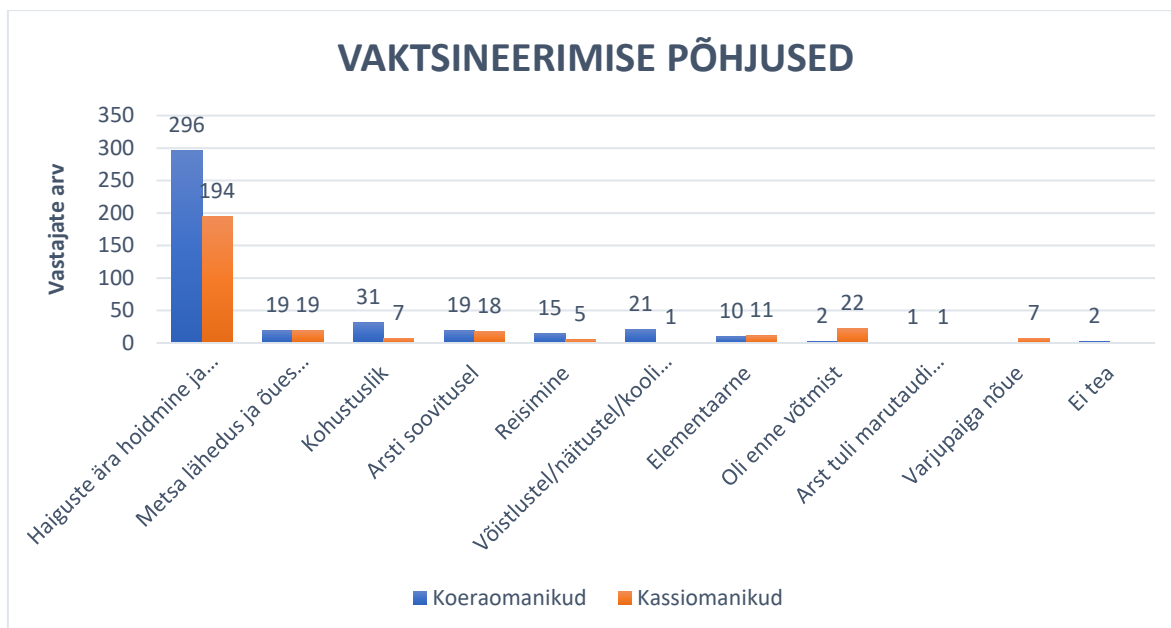

Joonis 19. Koerte ja kasside vaktsineerimine.

Koeraomanike ja kassiomanike seas oli enim neid, kelle lemmikloomad olid saanud kõik tuumikvaktsiinid. Kõik tuumikvaktsiinid oli lasknud teha 369 koeraomanikku ja 230 kassiomanikku. Tuumikvaktsiinidele järgnes nii koeraomanikel kui kassiomanikel marutaudi vaktsiin, vastavalt 51 ja 47 vastajat. Rohkemgi kui marutaudivaktsiini teha lasknuid oli kassiomanike seas neid, kes teadsid, et nende kassi on vaktsineeritud, kuid täpselt ei osanud öelda mille vastu (67 vastajat). Selliseid koeraomanikke oli 48. Teised nimetatud haigused, mille vastu teati oma lemmik vaktsineeritud olevat olid koerte puhul leptospiroos (47), kennelköha (31), koerte katk (11), parainfluenzaviirus (7), parvoviirus

(6) ja borrelioos (1). Kassiomaniikud nimetasid aga kassikatku (9), viirusliku rinotrahheiiti (2) ja kaltsiviroosi (1). Loomaomanikke, kes märkisid ära mõne eelnevalt nimetatud vaktsiini ja ka vastusevariandi „ei oska täpselt öelda“ oli koerte puhul 20 ning kasside puhul 10. Koeraomanikke, kes vastasid, et loom on vaktsineeritud, kuid ei vastanud mille vastu, oli üks ning kassiomaniikke kolm.

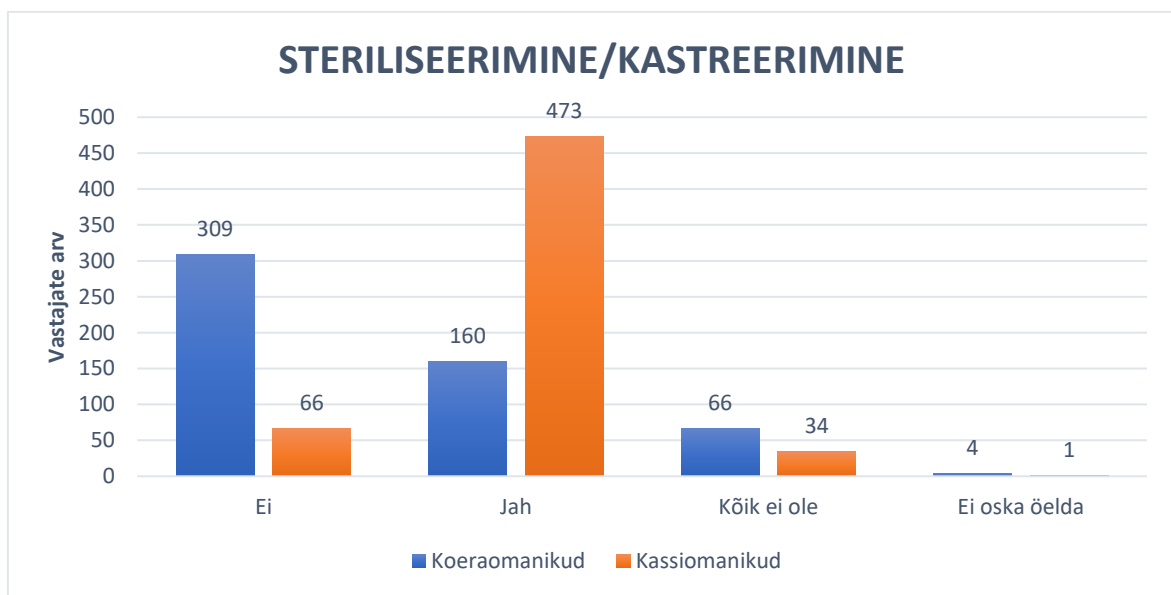
Peamiseks põhjuseks, miks lemmikloomad on vaktsineeritud, tõid nii koera- kui kassiomaniikud haiguste ära hoidmise ja ennetamise (loomade ja teiste heaolu) (koeraomanike seas 296 vastajat ja kassiomaniike seas 194) (joonis 20). Koeraomanikud mainisid järgmise põhjusena vaktsiini kohustuslikkust („kohustuslik/peab tegema“) (31 vastajat), kuid kassiomaniike seas oli levinud põhjendus, et kass oli enne võtmist juba vaktsineeritud (22 vastajat). Koeraomanikke, kelle koer oli enne vaktsineeritud, oli kaks ning vaktsiini kohustuslikkust mainisid seitse kassiomaniikku. Mitmed koeraomanikud (21) soovisid koertega käia koertega näitustel/võistlustel/koertekoolis/koolitustel ning see oli üheks vaktsineerimise põhjuseks, sama põhjenduse tõi ka üks kassiomaniik. Metsa läheduse ja rohke õues (metsas) viibimise tõid vaktsineerimise põhjusena 19 koeraomanikku ja ka 19 kassiomaniikku. Arsti soovitusel vaktsineerisid oma loomad 19 koera- ja 18 kassiomaniikku. Lisaks eelnevale mainiti põhjustena: reisimine/piiriületus (15 koeraomanikku ja 5 kassiomaniikku), vaktsineerimise elementaarsus (10 koeraomanikku ja 11 kassiomaniikku), varjupaiga nõue (7 kassiomaniikku) ja arst tuli tasuta koju tegema (1 koeraomanik ja 1 kassiomaniik). Kaks koeraomanikku ei osanud põhjendada, miks nad lasid oma koerad vaktsineerida. Koeraomanikest, kes vastasid, et kõik või osa koertest on vaktsineeritud, ei põhjendanud oma otsust 68 vastajat ning kassiomaniikest ei põhjendanud seda 66 vastajat.

Joonis 20. Lemmikloomaomanike põhjused lemmikloomade vaksineerimiseks.

Põhjuseid, miks lemmikloomad **ei ole** vaksineeritud, oli mitmeid. Koeraomanike seas oli enim neid, kes ei näe selleks vajadust (15 vastajat) ning kassiomanike peamine põhjendus oli, et neil on toakass („ei puutu teiste loomadega kokku“) (83 vastajat). Vaksineerimise vajadust ei näinud 38 kassiomanikku ning üheksa koeraomanikku tõid samuti põhjuseks, et tegu on tubase koeraga või koeraga, kes ei käi koduaiast väljas. Kassiomanike seas oli 18 vastajat ja koeraomanike seas neli vastajat, kes pole lemmikloomaga vaksineerima jõudnud („pole viitsinud tegeleda“, „unustanud“). 16 kassiomanikku ja seitse koeraomanikku ei osanud küsimusele vastata või polnud sellele mõelnud. Vaksineerimisvastaseid oli koeraomanike seas kuus ja kassiomanike seas üheksa. Põhjusedena toodi välja lisaks veel: ei saa looma kätte/transportida (7 kassiomanikku), tervislikud põhjused („arsti soovitus mitte vaksineerida“) (6 koeraomanikku ja 3 kassiomanikku), looma kõrge vanus (2 koeraomanikku ja 5 kassiomanikku), infopuudus („ei tea, et peab vaksineerima“) (2 koeraomanikku ja 4 kassiomanikku), loomakliiniku kaugus (3 kassiomanikku), vaksineerimise kallis hind (2 koeraomanikku ja 2 kassiomanikku), hirm kõrvalmõjude ja negatiivsete tagajärgede ees (2 kassiomanikku), loom ei luba ennast süstida (1 koeraomanik) ja looma pole varem arstiga kokku viidud (1 koeraomanik). Kahel koeraomanikul ja kuuel kassiomanikul on plaanis vaksineerimine lähiajal ette võtta. Oma otsust looma mitte vaksineerida ei põhjendanud 21 koeraomanikku ja 42 kassiomanikku.

Steriliseerimine/kastreerimine. Lemmiklooma neutraliseerimine oli rohkem levinud kassiomanike kui koeraomanike seas (82,4% vs 29,7%), kassid olid steriliseeritud/kastreeritud 473 vastajal ja koerad 160 vastajal (joonis 21). Kassiomanikke, kes polnud oma lemmiklooma neutraliseerinud, oli 66 (11,5%) ja koeraomanikke 309 (57,3%). Osad lemmikloomad olid steriliseeritud/kastreeritud 34 kassiomanikul (5,9%) ja 66 koeraomanikul (12,2%). Küsimusele ei osanud vastata üks kassiomanik (0,2%) ja neli koeraomanikku (0,7%). Neutraliseerimise kohta jätsid küsimusele vastamata 10 kassiomanikku.

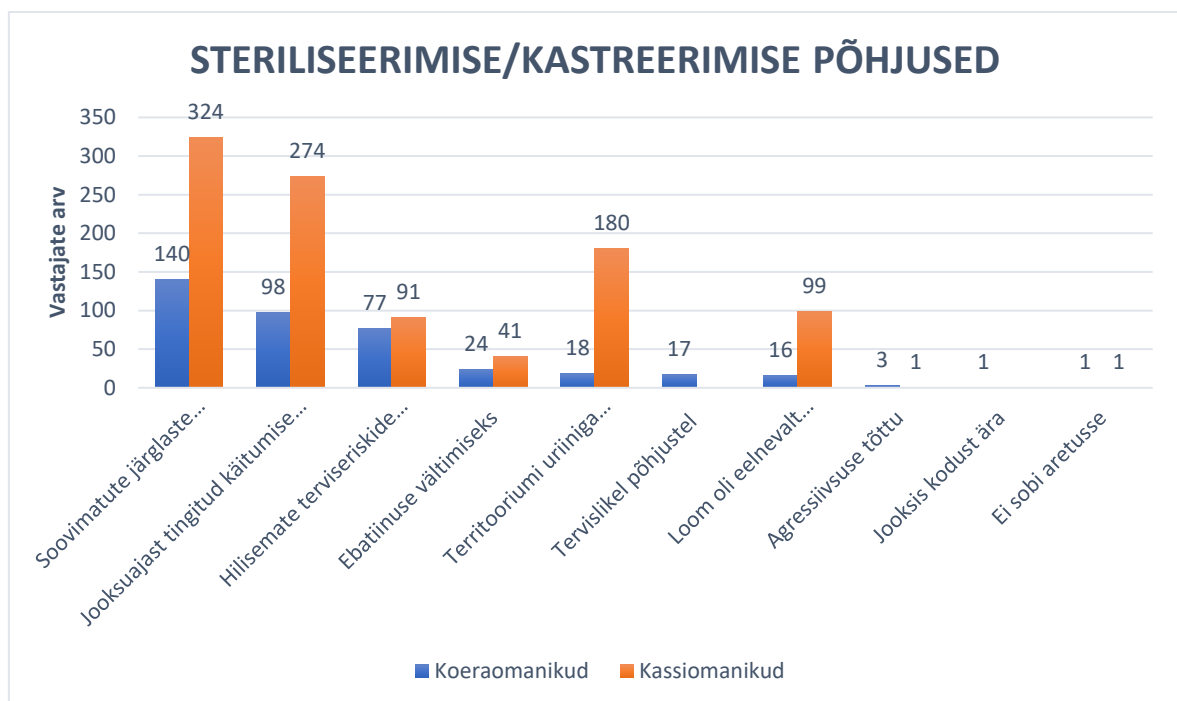

Joonis 21. Koerte ja kasside neutraliseerimine.

Sooduskampaaniat kasutasid oma looma steriliseerimiseks/kastreerimiseks vaid 2,2% koeraomanikest (5 vastajat) ja 4,3% kassiomanikest (22 vastajat). Sooduskampaaniat ei kasutanud 97,8% koeraomanikest (221 vastajat) ja 95,7% kassiomanikest (485 vastajat). Sooduskampaania kohta jätsid vastuse andmata kolm koeraomanikku ja 13 kassiomanikku.

Peamised põhjused, miks kassiomanikud ja koeraomanikud olid oma lemmikloomad lasknud neutraliseerida, olid soovimatute järglaste vältimine (324 kassiomanikku ja 140 koeraomanikku) ja jooksuajast tingitud käitumise vältimine (274 kassiomanikku ja 98 koeraomanikku) (joonis 22). Kassiomanike jaoks oli oluline ka ennetada territooriumi uriiniga märgistamist (180 vastajat, koerte puhul 18 omanikku) ja hilisemate terviseriskide

vältimine (91 vastajat, koerte puhul 77 omanikku). 99 kassiomanikku ja 16 koeraomanikku tõid välja, et nende lemmik oli juba eelnevalt steriliseeritud/kastreeritud. Lemmiku terviseriskide ennetamisel mainiti ebatiinuse vältimist (41 kassiomanikku ja 24 koeraomanikku) ja 17 koeraomanikku olid sunnitud oma lemmiku steriliseerima mädaemaka tõttu. Teiste põhjustena toodi esile: varjupaiga/kasvataja nõue (7 kassiomanikku), agressiivsus (3 koeraomanikku ja 1 kassiomanik), arsti soovitus (2 kassiomanikku), looma mitte kasutamine (mittesobivus) aretuses (1 koeraomanik ja 1 kassiomanik), looma kodust ära jooksmise tagajärg (1 koeraomanik). Oma otsust neutraliseerida ei põhjendanud viis koeraomanikku ja 28 kassiomanikku.

Joonis 22. Loomaomanike toodud põhjused lemmikloomade neutraliseerimiseks.

Lemmiklooma mitte steriliseerimise/kastreerimise põhjuseid oli erinevaid. 27 kassiomanikku ja 44 koeraomanikku plaanivad operatsiooni tulevikus, neist 23 kassiomanikku ja 40 koeraomanikku vastas, et loom on selleks veel liiga noor. Koeraomanike levinuim põhjendus oli, et loom ei puutu teiste loomadega kokku (117). Sama vastus oli ka levinud kassiomanike seas (24). Koeraomanike seas oli ka palju neid, kelle arvates, ei ole koera steriliseerimine/kastreerimine loomulik tegevus (80 vastanut), kassiomanikke, kes sama moodi arvasid, oli 16. Põhjuse, et koeri kasutatakse aretuses, tõi

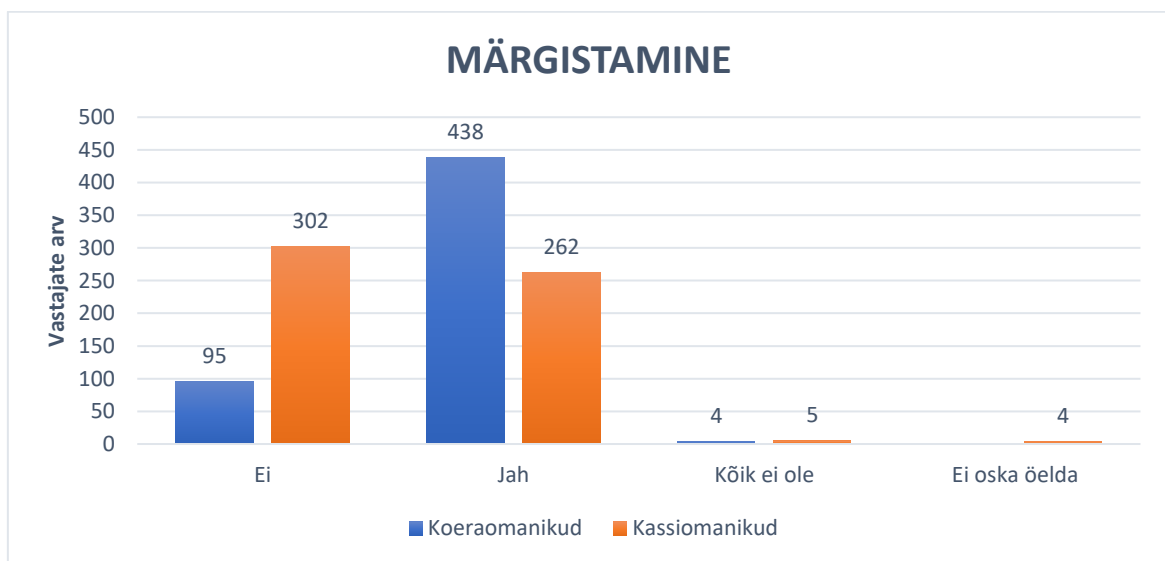
välja 65 koeraomanikku ja neli kassiomanikku. Mitmed koeraomanikud (55) on arvamisel, et peale operatsiooni looma elukvaliteet langeb ja tervis halveneb („võtab kergemalt haiguseid külge, tekib ülekaal, karv läheb pulsti“). Sama arvamust jagasid viis kassiomanikku. Operatsiooni kalli hinna tõid põhjenduseks 41 koeraomanikku ja 14 kassiomanikku. Loomakliiniku kauguse tõttu oli jäänud steriliseerimata/kastreerimata nelja koeraomaniku ja seitsme kassiomaniku loomad ning ajapuuduse tõttu viie koeraomaniku ja kolme kassiomaniku lemmikloomad. Täiendavalt toodi põhjuseks: vajaduse puudumine (18 koeraomanikku), kokkupuuted teiste loomadega ainult järelevalve all (11 koeraomanikku ja 1 kassiomanik), koera kõrge vanus (5), meditsiinilise näidustuse puudumine (4 koeraomanikku), suutmatus seisukohta võtta (3 koeraomanikku), tervislik vastunäidustus (3 koeraomanikku ja 1 kassiomanik), soov saada tulevikus järglasi (2 koeraomanikku ja 2 kassiomanikku), näitustel käimine (3 koeraomanikku), looma mitte kättesaamine (2 kassiomanikku), isased on kastreeritud, emased ei ole (2 kassiomanikku), koera keeldumine autosse minekust (1), kodus on pensionäre, kellega koostöös ei ole võimalik koeral dieeti pidada (1), isase looma kastreerimine ei ole vajalik, kui emane on steriliseeritud (1 koeraomanik), kuuldused, et koer muutub peale operatsiooni kurjaks (1 koeraomanik) ja ühel juhul on kassiomanikul tegu hulkuva õuekassiga. 28 koeraomanikku ja 11 kassiomanikku ei põhjendanud, miks nad oma loomi steriliseerinud/kastreerinud ei olnud.

Kuigi kassiomanikke, kelle kassid olid steriliseeritud/kastreeritud, oli rohkem kui koeraomanikke, oli rohkem soovimatuid järglasi olnud just kassiomanikel (4,9% vs 2,4%). Soovimatuid järglasi oli olnud 28 kassiomanikul ja 13 koeraomanikul. Neli koeraomanikku (0,7%) ja seitse kassiomanikku (1,2%) ei tea, kas nende kassil on olnud soovimatuid järglasi. Kolm kassiomanikku on toonud teadmatuse selgituseks, et nende kass on isane. Üks koeraomanik (0,2%) tegi oma koerale aborti soovimatute järglaste mittesaamiseks. Kaheksa kassiomanikku teadsid või arvasid, et nende kassil on olnud varem poegi. Soovimatuid järglasi ei ole olnud 541 kassiomanikul (93,8%) ja 521 koeraomanikul (96,7%).

21 kassiomanikku, kelle kassil oli olnud soovimatuid järglasi, leidsid oma kassi järglastele uued omanikud, neli omanikku jätsid pojad endale, kaks vastajat tunnistasid, et pojad uputati ning üks andis kassipojad varjupaika. 12 koeraomanikku leidsid soovimatutele kutsikatele uued kodud ja/või jätsid endale ning üks vastaja ei täpsustanud, mis soovimatutest järglastest sai.

Märgistamine. Koera- ja kassiomanike märgistamise harjumustes oli samuti suur erinevus (joonis 23). Koeraomanikest olid mingil moel oma loomad märgistanud 81,6% vastajatest (438) ja kassiomanikest 45,7% vastajatest (262). Oma lemmikloomi ei olnud märgistanud 17,7% koeraomanikest (95 vastajat) ja 52,7% kassiomanikest (302 vastajat), kellest kaks täpsustasid, et kiibistamine on plaanis. Osad oma koerad oli märgistanud neli vastajat (0,7%) ja osad oma kassid viis vastajat (0,9%). Kassiomanike seas oli neli vastajat, kes ei teadnud, kas nende kass on märgistatud või mitte (0,7%). Märgistamise kohta jätsid küsimusele vastamata kaks koeraomanikku ja 11 kassiomanikku.

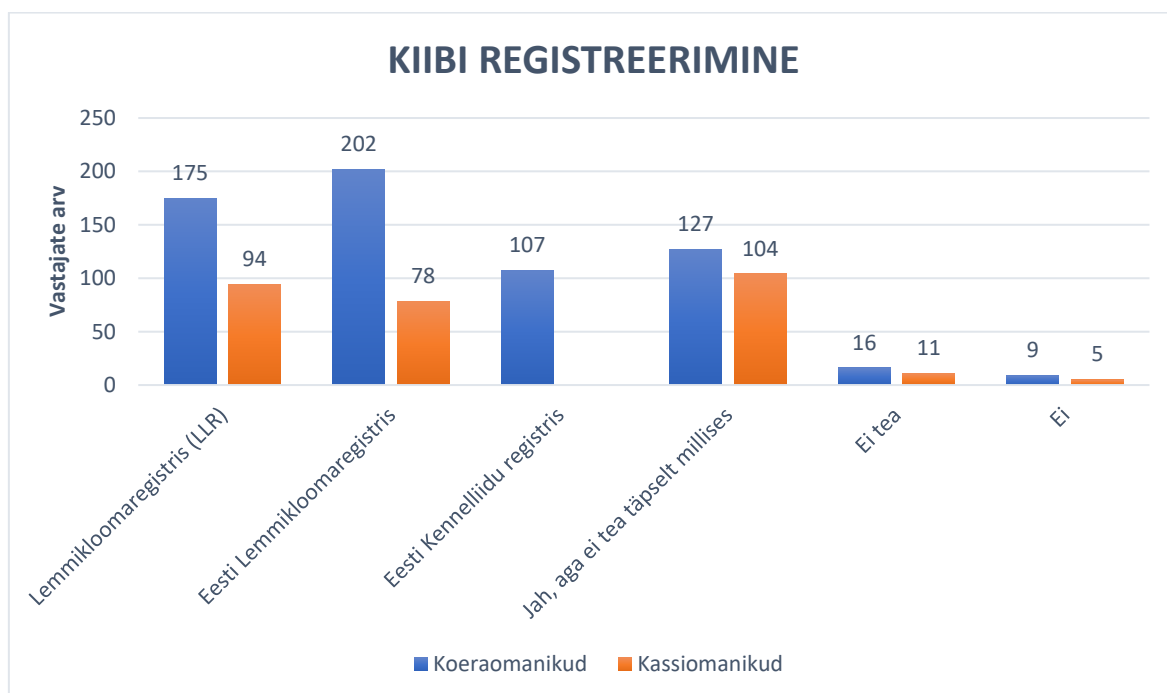

Joonis 23. Lemmikloomaomanike lemmikloomade märgistamise harjumused.

Kõige populaarsem märgistamise viis oli nii koera- kui ka kassiomanike seas lemmiklooma kiibistamine (424 koeraomanikku ja 258 kassiomanikku), kontaktidega kaelarihma kasutasid koerte puhul 113 ja kasside puhul 20 omanikku.. Tätoveeringut olid märgistamiseks kasutanud 10 koeraomanikku. Üks koeraomanik kasutas oma jahikoeral ka GPS kaelarihma.

Vastajatelt, kes olid oma looma mikrokiibiga märgistanud, küsiti, kas nende lemmiklooma kiip on registreeritud ka mõnes lemmikloomaregistris. Koeraomanike seas oli enim neid, kelle loom oli registreeritud Eesti Lemmikloomaregistris (202) ja kassiomanikud olid enim oma looma registreerinud Lemmikloomaregistris (LLR) (94) (joonis 24). 175 koeraomaniku koerad olid registreeritud Lemmikloomaregistris ja 107 omaniku koerad

Eesti Kennelliidu registris. Kassiomanikke, kelle kassid olid registreeritud Eesti Lemmikloomaregistris, oli 78. Koeraomanike seas oli 127 vastajat ja kassiomanike seas 104 vastajat, kes teadsid, et nende lemmikloom on registris registreeritud, aga ei tea täpselt millises. 16 koeraomanikku ja 11 kassiomanikku, ei teadnud öelda, kas nende lemmiklooma kiip on registreeritud ka mõnes lemmikloomaregistris ja üheski registris ei olnud registreeritud üheksa koeraomaniku koerad ja viie kassiomaniku kassid. Kiibi registreerimise kohta jätsid küsimusele vastamata kolm koeraomanikku.

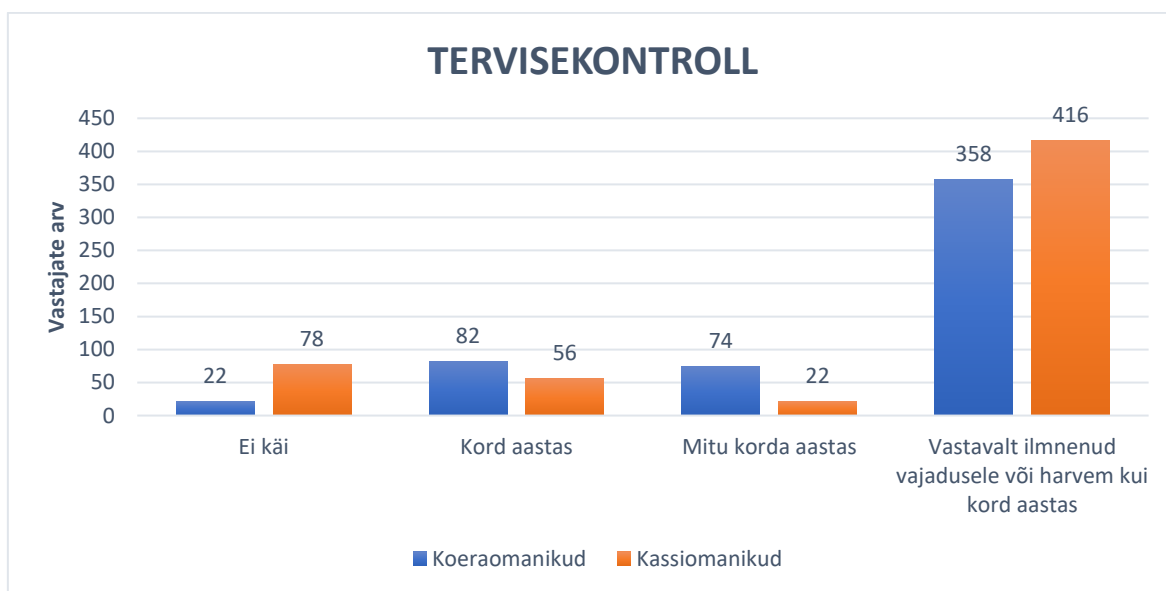
Joonis 24. Lemmiklooma kiibi registreerimine lemmikloomaregistris.

68 koeraomanikku (12,6% kõigist koeraomanikest) ja 93 kassiomanikku (15,9% kõigist kassiomanikest) tunnistasid, et nende lemmikloom on olnud kadunud. Koeraomanikud said oma lemmiku tagasi looma iseseisval naasmisel (20), ise aktiivselt otsides (13), naabrite/tuttavate/kogukonna abiga (12). Kassiomanike puhul saadi enim loomi tagasi vabatahtlikul naasmisel (35), ise otsides (13) ja teiste abiga (5).

10 kassiomanikku ja 3 koeraomanikku vastasid, et nende loom käibki pikemalt jalutamas („ise tuleb, ise läheb“). Kuue kassiomaniku kassid olid olnud kinni naabri kuuris ja leiti ise otsides või tuli kass ukse avades välja. Kuue kassiomaniku kassid olid jooksnud õue, koduümbruses püsinud, kuid polnud end kohe kätte andnud. Varjupaigast olid oma looma

tagasi saanud kaheksa koeraomanikku ja kolm kassiomanikku, sotsiaalmeedia (Facebooki) kaudu viis koeraomanikku ja neli kassiomanikku, kiibi abil kolm koeraomanikku ja üks kassiomanik, kaelarihmal oleva teabe abil kolm koeraomanikku ja GPS-i abil kaks koeraomanikku. Ühe kassiomaniku kass varastati, kuid saadi tagasi ning üks kassiomanik leidis oma kassi surnuna. Kolme kassiomaniku kassid on siiani kadunud. Üks koeraomanik ja viis kassiomanikku ei täpsustanud, kuidas nad oma kadunud lemmiku leidsid.

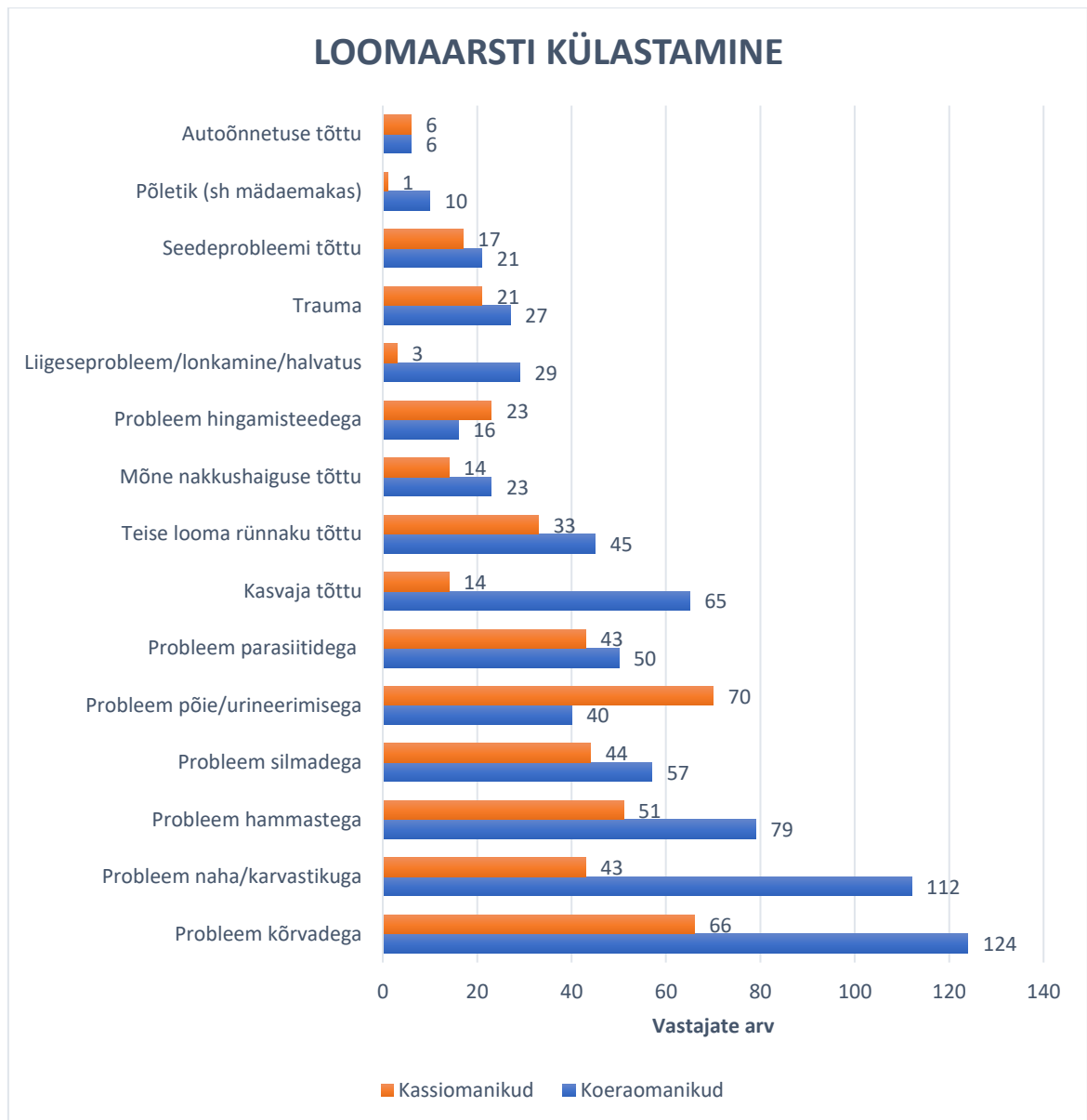
Regulaarne tervisekontroll. Kõigest kolmandik koeraomanikest (156) ja vähem kui neljandik kassiomanikest (78) käisid oma lemmikloomaga regulaarselt loomaarsti juures (üks kord või mitu korda aastas) (joonis 25). Kord aastas käisid 15,3% koeraomanikest (82 vastanut) ja 9,8% kassiomanikest (56 vastanut) ning mitu korda aastas 13,8% koeraomanikest (74 vastanut) ja 3,8% kassiomanikest (22 vastanut). Valdav osa loomaomanikest käivad loomaga arsti juures vastavalt tekkinud vajadusele või harvem kui kord aastas (66,8% koeraomanikest ehk 358 vastust ja 72,7% kassiomanikest ehk 416 vastust). Üldse ei käinud loomaarsti juures 4,1% koeraomanikest (22 inimest) ja 13,6% kassiomanikest (78 inimest). Tervisekontrollis käimise sageduse kohta ei vastanud kolm koeraomanikku ja 12 kassiomanikku.

Joonis 25. Lemmikloomadega tervisekontrollis käimise sagedus.

Loomaarsti juures käimise põhjused. Peamine terviseprobleem (va vaktsineerimine, neutraliseerimine, märgistamine) loomaarstile pöördumisel oli koeraomanike puhul

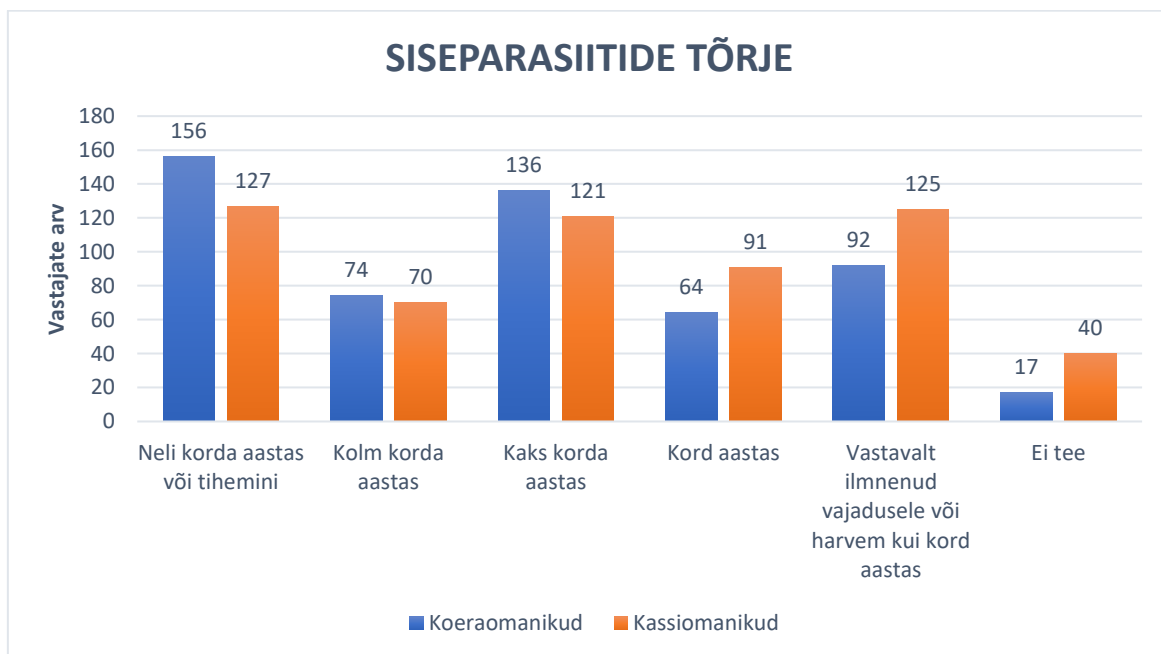
kõrvaprobleemide tõttu (124 vastajat), kuid kassiomanikud kassi põie/urineerimise probleemiga (70 vastajat) (joonis 26). Probleem kõrvadega oli levinud ka kassiomanike seas (66 vastajat). Koeraomanike seas leidis rohkelt äramärkimist naha/karvastiku probleem (112), hambad (79), kasvavad (65), silmad (57), parasiidid (50), põis/urineerimine (40), teise looma puremine/rünnak (45). Kassiomanike nimetatud muredest pingerida on pärast põieprobleeme järgmine: hambad (51), silmad (44), nahk ja karvastik (43), parasiidid (43), teise looma puremine/rünnak (33), kasvavad (14). Hingamisteede probleemi tõttu käisid arsti juures 23 kassiomanikku ja 16 koeraomanikku, kuid nakkushaiguse tõttu olid rohkem käinud koeraomanikud (23 vastajat vs 14 vastajat) nagu ka tekkinud põletiku (sh mädaemaka) tõttu (10 vastajat vs 1 vastaja). Autoõnnetuse tagajärjel käisid veterinaari juures nii kuus koeraomanikku kui ka kuus kassiomanikku. Regulaarset tervisekontrolli arsti juures käimise põhjusena mainisid 19 koeraomanikku ja 14 kassiomanikku. Mõned kassiomanikud tõid välja ka küünte lõikamise (4) ja karvade pügamise (2). Vähem märgitud põhjused loomaarsti külastuseks olid: kassi õhupüssist tulistamine (1), kass ei söönud (2), kassi haigestumine vaktsineerimise tagajärjel (1), stress (kass, 4), koera krambid (1), koera seljaprobleem (4), põrnakeerd (koer, 1), song (koer, 1), paistes lümfisõlmed (koer, 1), allergia/talumatus (koer, 4), sünnitusabi/keiser (koer, 2), koera kaaluprobleem (2), koera ärevus (1), looma külmetus/köha/palavik (koer, 4), rästiku hammustus (1 kass, 4 koera), mürgistus (2 kassi, 3 koera). 73 koeraomanikku ja 165 kassiomanikku ei olnud loomaarsti vastuvõtul mõne terviseprobleemi pärast käinud. Küsimusele jätsid vastamata 51 koeraomanikku ja 79 kassiomanikku.

Joonis 26. Loomaarsti poole pöördumise sagedasemad põhjused.

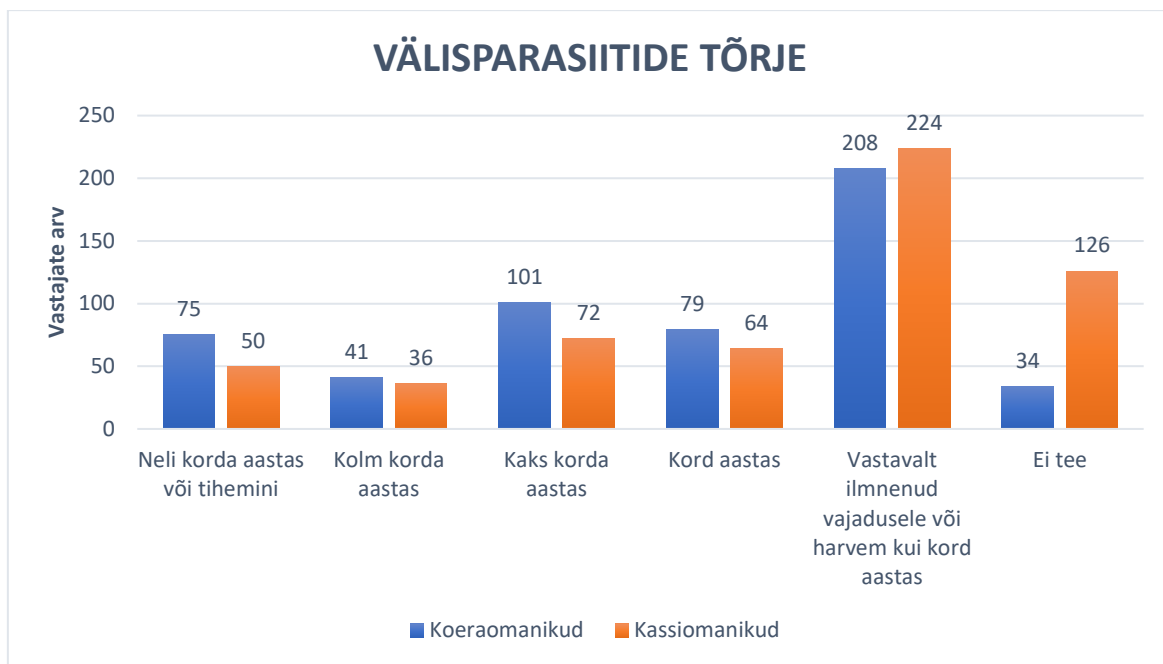
Siseparasiitide tõrje. Koeraomanikud tegid veidi tihedamalt ja regulaarsemalt oma lemmikloomadele siseparasiitide tõrjet kui kassiomanikud (joonis 27). Koeraomanikke, kes tegid oma lemmikloomale siseparasiitide tõrjet neli korda aastas või tihemini, oli 156 (28,9%), kellest tihemini kui neli korda aastas tegid 23. Neli korda aastas või tihemini tegid siseparasiitide tõrjet 127 kassiomanikku (22,1%), kellest tihemini 20 vastajat. Kolm korda aastas tegid 74 koeraomanikku (13,7%) ja 70 kassiomanikku (12,2%), kaks korda aastas 136 koeraomanikku (25,2%) ja 121 kassiomanikku (21,1%) ning kord aastas 64 koeraomanikku (11,9%) ja 91 kassiomanikku (15,9%). Harvem kui kord aastas või vastavalt ilmnenu vajadusele tegid siseparasiitide tõrjet 17,1% koeraomanikest (92

vastajat) ja 21,8% kassiomanikest (125 vastajat). Siseparasiitide tõrjet ei teinud oma lemmikloomadele 17 koeraomanikku (3,2%) ja 40 kassiomanikku (7%). 10 kassiomanikku ei vastanud siseparasiitide tõrje tegemise kohta.

Joonis 27. Koertele ja kassidele siseparasiitide tõrje tegemise sagedus.

Välisparasiitide tõrje. Välisparasiitide tõrjet tegid oma lemmikloomadele koeraomanikud veidi tihedamalt ja regulaarsemalt kui kassiomanikud, kuid mõlemas rühmas tehti enim siiski vastavalt ilmnenu vajadusele – 38,7% koeraomanikest (208 vastajat) ja 39,2% kassiomanikest (224 vastajat) (joonis 28). Neli korda aastas või tihemini tegid tõrjet 75 koeraomanikku (13,9%) ja 50 kassiomanikku (8,7%). Kolm korda aastas tegid 41 koeraomanikku (7,6%) ja 36 kassiomanikku (6,3%), kaks korda aastas 101 koeraomanikku (18,8%) ja 72 kassiomanikku (12,6%) ning kord aastas 79 koeraomanikku (14,7%) ja 64 kassiomanikku (11,2%). Kassiomanikke, kes oma lemmikloomale üldse välisparasiitide tõrjet ei tee, oli rohkem kui koeraomanikke (22% vs 6,3%). Kassiomanikest valisid selle vastusevariandi 126 ja koeraomanikest 34 inimest. Välisparasiitide tõrje kohta jätsid küsimusele vastamata üks koeraomanik ja 12 kassiomanikku.

Joonis 28. Koertele ja kassidele välisparasiitide tõrje tegemise sagedus.

Parasiidi probleem. Koeraomanike ja kassiomanike vastustes ei olnud parasiitide osas suurt erinevust – 62,9% koeraomanike (339) ja 58,2% kassiomanike (340) loomadel oli olnud probleeme parasiitidega. Mõlemas rühmas olid enam levinud parasiidid puugid (231 koeraomanikku ja 192 kassiomanikku). Lemmiklooma sooleparasiidid olid rohkem probleeme valmistanud kassiomanikele (134) kui koeraomanikele (62), samas nahasisesed parasiidid (sügelisest, süüdiklest) olid rohkem levinud koeraomanike loomade kui kassiomanike loomade seas (60 koeraomanikku ja 5 kassiomanikku). Kõrvalestadega oli kokku puutunud 56 koeraomanikku ja 80 kassiomanikku ning kirpudega 41 koeraomanikku ja 57 kassiomanikku. Ühe kassiomaniku loomal olid looma võtmisel täid. Parasiitide esinemise kohta ei andnud vastust 21 koeraomanikku ja 30 kassiomanikku.

Väljaheited. Koeraga jalutamas käivatelt loomaomanikelt uuriti, kas nad koristavad alati koeraga jalutamas käies koera väljaheiteid ning 43% vastajatest (217 koeraomanikku) tegid seda alati. 35,8% vastajatest (181 koeraomanikku) tegid seda enamasti ja 7,3% vastajatest koristaski harva oma koera väljaheiteid (37 koeraomanikku). 13,9% vastajatest (70 vastanut) ei koristanud koeraga jalutamas käies kunagi tema väljaheiteid. Neli koeraomanikku, kes koeraga jalutamas käisid, ei vastanud küsimusele väljaheidete koristamise kohta.

Põhjuseid, miks koristatakse enamasti või harva, kuid mitte alati, oli erinevaid. Enamlevinud vastus oli (179 vastajat), et metsast/heinamaalt/põllult/võsast/kõrvalisest kohast ei koristata, küll aga avalikust ja asustatud kohast. Kohast lähtuvat koristamist põhjendati sellega, et nn kõrvalistes kohtades „ei ole vajadust koristada“, „ei häiri kedagi“, „keegi sisse niikuinii ei astu“, „need jäävad väetiseks“, need kohad „on raskelt ligipääsetavad“ ning „metsas on ka metsloomade väljaheited“. 14 vastajat jätsid väljaheited koristamata, kui selleks mõeldud kilekott oli maha ununenud. Kaheksa koeraomanikku vastasid, et kõik sõltub asukohast, kuid rohkem ei täpsustanud. Kaks vastajat jätsid koristamata, kui neil pole head juurdepääsu või nad ei ulatu hunnikuni. Kaks koeraomanikku ei koristanud väljaheiteid, kui koeral on kõht lahti. Viis koeraomanikku mainisid lisaks ka prügikastide vähesuse probleemi, mistõttu võib mõnikord väljaheide koristamata jääda. Koeraomanikest, kes koristavad väljaheiteid enamasti või harva, jätsid põhjuse ütlema kuus.

Nendest, kelle koer veedab osa oma ajast ka aias/aedikus/ketis, koristasid 16,3% koeraomanikest koera väljaheiteid iga päev (50 vastajat), mitu korda nädalas koristasid 35,9% (110 vastajat), mitu korda kuus 14,4% (44 vastajat) ning mitu korda aastas 13,4% (41 vastajat) koeraomanikest. Kord aastas tegid seda 9 vastajat (2,9%) ning harvem kord aastas 5 vastajat (1,6%). Oma territooriumilt ei koristanud koera väljaheiteid kunagi 15,4% vastajatest (47 vastanut).

Enamlevinud põhjusena, miks koera väljaheiteid jalutamas käies või enda hoovist koristati, nimetati ohtu sisse astuda (135 vastajat). 105 vastaja arvates on selline teguviis viisakas ja elementaarne ning 104 vastaja jaoks oli oluline puhtus ja hügieen. Väljaheidete esteetilisus oli probleemiks 96 vastajale. 32 vastajat oskasid nimetada koristamise põhjendamisel haiguste ja parasiitide levikut väljaheidete kaudu. Mõned korrad mainiti põhjusena ka: koertel on kombeks väljaheiteid nuusutada/süüa (9), väljaheited segavad (aias liikumist) ja on ebameeldivad (10), ei soovi, et lapsed väljaheidetega mängiks (8), looduse hoidmine (6) ja segavad muru niitmist (5).

Levinumad põhjused, miks oma koera järelt ei koristata jalutamas käies või enda territooriumilt, oli põhjus, et vastajal on suur kinnistu ja koer teeb hädad kõrvalisse või oma kindlasse kohta (19 koeraomanikku), ja põhjus, et jalutatakse ainult metsas/mere ääres/teedest eemal (18 koeraomanikku). Seitse vastajat ei näinud väljaheidete koristamisel mõtet, sest elatakse hajaasustatud piirkonnas, kus inimesi väga ei liigu ning kaks vastajat ei

arva, et väljaheiteid peaks üldse jalutamas käies või enda hoovist koristama. Ühe korra nimetati järgmisi põhjuseid: „maal tavaliselt keegi ei korista“, „talvel ei ole vaja“, „ei tea kuhu häda teeb“ ja „pole aega“.

Kassiomanikelt uuriti, kuhu nende kassid oma väljaheited teevad. Pooled (48,9%) kassiomanike kassidest käisid ainult kassiliivakastis (279 vastajat). 32,4% kassiomanike kassidest käisid nii kassiliivakastis kui õues (186 vastajat). Kassiliivakast on olemas, aga kass käib õues hädasid tegemas kehtis 8,2% kassiomaniku puhul (47 vastajat) ja ainult õues tegid oma hädasid 10,8% kassiomanike kassidest (62 vastajat). 10 kassiomanikku ei vastanud, kuhu nende kassid oma väljaheiteid teevad.

Haiguste ülekanne. Kassiomanikud olid veidi teadlikumad haiguste ülekande võimalusest kui koeraomanikud. Kassiomanikest 475 (83,6%) ja koeraomanikest 422 (79,2%) olid teadlikud haiguste võimalikust ülekandest lemmikloomadelt inimestele ning 16,4% kassiomanikest (93 vastajat) ja 20,8% koeraomanikest (111 vastajat) sellest teadlikud ei olnud. Küsimusele jätsid vastamata kuus koeraomanikku ja 16 kassiomanikku.

Vastajate käest küsiti, kas mõne lemmiklooma haiguse tõttu on kannatanud ka pereliige või külaline (mõni haigus on loomalt inimesele üle kandunud). Suurem osa koeraomanikest (96,2%) ja kassiomanikest (95,1%) vastasid eitavalt ning 16 koeraomanikku (3%) ja 18 kassiomanikku (3,2%) ei osanud vastata. Haigus oli loomalt inimesele üle kandunud 4 koeraomanikul (0,8%) ja 10 kassiomanikul (1,8%). Seitse koeraomanikku ja 17 kassiomanikku ei vastanud, kas mõni inimene on nende lemmiku haiguse tõttu kannatanud.

Ründamine. Suurem osa (57%) koeraomanike olid kindlad, et nende koerad ei ole kedagi rünnanud (304 vastajat). 102 koeraomanikku (19,1%) vastasid, et neile teadaolevalt ei ole nende koer kedagi rünnanud. 23,9% koeraomanikest (127) tunnistasid, et nende koer on inimest või looma rünnanud – 68 korral rünnati teist lemmiklooma, 34 korral inimest, 22 korral metslooma (millest ühe vastaja loom ainult jahil olles) ja kolmel korral karjalooma. Kassiomanikel oli vastupidi kui koeraomanikel – 60,1% (342 vastajat) tunnistasid, et nende kass on maha murdnud/koju toonud mõne linu või närilise. 39,9% kassiomanike loomadest ei ole maha murdnud/koju toonud ühtki lindu ega närilist (227 vastajat). Murdmise kohta jätsid küsimusele vastamata kuus koeraomanikku ja 15 kassiomanikku.

13 koeraomanikku olid pidanud oma koera rünnaku tõttu maksma kahjutasu: teise lemmiklooma raviarve (5), teise koeraomaniku telefon (1), teise omaniku jope (1), teise koera jope (1), maha murtud kana (1), trahv – koer ründas metssiga (1), üks vastaja pidi

maksma valuraha naabrile, kes tema koera provotseeris ja kellele koer kätte maksis, ning kaks vastajat pole täpsustanud, milliseid kahjusid nad pidid hüvitama.

Koeraomanikelt uuriti ka, kas nende lemmikloom on rünnanud mõni koer või kass. 229 vastajat (43,2%) teadsid kindlalt, et nende koera pole teine loom rünnanud ning 59 vastajale (11,1%) teadaolevalt ei olnud nende koera rünnatud. Samas oli palju vastajaid (45,7%, 242 vastajat), kelle koera on teine lemmikloom rünnanud. 130 korral oli ründajaks omanikuga koos olev lahtiselt jooksev koer, 54 korral rihmastatud koer, 51 korral kass ning 47 korral hulkuv koer. Mõned korrad mainiti ka: pere teine lemmikloom (5), teine koer trennis/koortekoolis/koertepargis (3), naabri koer (3), külas/hoiul olev koer (3) ning jahil olles teine koer (1). Üks vastaja ei täpsustanud, kes oli lemmikloom ründajaks ja küsimusele jätsid vastamata üheksa koeraomanikku.

Koeraomanikud nägid teiste loomade taga ajamises ja ründamises suuremat probleemi kui kassiomanikud. 70,1% koeraomanike (359 vastajat) jaoks oli see probleem kui koer lindu või metslooma taga ajab või ründab, kuid lindude ja näriliste murdmist pidasid probleemiks kõigest 25,5% kassiomanikest (142 vastajat). 28,1% koeraomanikest (144 inimest) ei näinud probleemi teiste loomade taga ajamises, küll aga ründamises ning 1,8% koeraomanikest (9 inimest) ei pidanud probleemiks ei taga ajamist ega ründamist. 74,5% kassiomanikest (414 inimest) ei pidanud lindude ja näriliste maha murdmist probleemiks. Viis kassiomanikku tõid välja, et nende jaoks ei ole kahjurite (hiirte ja rottide) murdmine probleem, kuid lindude murdmist panid pahaks. Arvamust ründamise kohta ei avaldanud 27 koeraomanikku ja 28 kassiomanikku.

Liiklusõnnetuste põhjustamine. Koeraomanikelt päriti, kas nende koer on osalenud või põhjustanud liiklusõnnetuse. 499 koeraomanikku (94,2%) olid kindlad, et nende koer liiklusõnnetuses osalenud ei ole ning 15 koeraomanikule (2,8%) teadaolevalt ei olnud nende loom liiklusõnnetuses osaline olnud. 16 koeraomanikku (3%) tunnistasid, et nende koer on põhjustanud või osalenud liiklusõnnetuses. Üks koeraomanik täpsustas, et tema koera põhjustatud liiklusõnnetus tekkis seetõttu, et „autojuht jäi omanikuga kõnniteel jalutavat koera vaatama ning sõitis selle tõttu eessõitvale autole tagant sisse“. Üheksa koeraomanikku jätsid liiklusõnnetuse kohta küsimusele vastamata.

Lemmikloomatoit. Lemmikloomamanikelt uuriti, millist lemmikloomatoitu oma loomadele pakutakse. Enim pakuti nii koertele kui kassidele söögiks kuivtoitu (kröbinaid) (515 koeraomanikku ja 559 kassiomanikku) ning sellele järgnes märgtoit (konserv), mida

pakkusid oma loomadele 316 koeraomanikku ja 489 kassiomanikku, ja toortoit (toores liha, purustatud kondid ja erinevad rupskid), mida pakkusid 299 koeraomanikku ja 269 kassiomanikku. 199 koeraomanikku andsid oma koertele ka inimeste toitu ja ülejääke, mida tegid ka 88 kassiomanikku. Mitmed kassiomanikud (128) lasid kassidel oma toidu õues ise püüda. 13 koeraomanikku valmistasid ise erinevatest komponentidest oma koertele spetsiaalseid toite (näiteks lihahautisi) ning 11 koeraomanikku andsid oma koertele süüa puu- ja köögivilju. Kassiomanikke, kes oma kassile söögiks kala pakuvad, oli 10. Lemmikloomatoidu kohta ei vastanud üks koeraomanik ja üheksa kassiomanikku.

Loomatoidu puhul pidasid koeraomanikud kõige olulisemaks toidu koostist ja toitainete sisaldust (362 vastajat) ning kassiomanike jaoks oli olulisim looma maitse-eelistus (393 vastajat). Toidu koostis/toitainete sisaldus oli kassiomanike puhul järgmisel kohal 351 vastajaga ja sellele järgnes toidu mitmekesisus 309 vastajaga. Toidu mitmekesisus oli oluline 290 koeraomaniku jaoks ning 287 koeraomanikku valisid toitu looma maitse-eelistusi arvesse võttes. Loomaarsti/kasvataja soovitusi võtsid loomatoitu ostes arvesse 162 koeraomanikku ja 139 kassiomanikku. Toidu brändi pidasid oluliseks 86 koeraomanikku ja 84 kassiomanikku ning odavaim hind mängis rolli 63 koeraomaniku ja 88 kassiomaniku puhul. Täiendavalt toodi veel välja: „peab olema eritoit“ (3 koeraomanikku ja 2 kassiomanikku), sobivus seedimisele (3 koeraomanikku), sobivus tõule (1 kassiomanik) ja kättesaadavus (1 koeraomanik ja 1 kassiomanik). Kaks koeraomanikku ja 11 kassiomanikku ei vastanud, mida nad loomatoidu puhul oluliseks peavad.

Lemmikloomaalane harimine. Koeraomanikud olid end lemmikloomaalaselt rohkem harinud kui kassiomanikud. Koeraomanikest olid end mingilgi moel harinud 89,8% vastajatest (482) ja kassiomanikest 75,7% vastajatest (433). Kuigi mõlema rühmad olid enim teadmisi kogunud teemakohastest artiklitest olid teemakohased artiklid rohkem levinud kassiomanike seas (29,2%, 343 vastajat vs 19,9%, 359 vastajat). Nõupidamine loomaarsti/kasvatajaga ja teemakohased saated olid samuti rohkem levinud kassiomanike seas, vastavalt 22,7% vs 17,2% ja 18,2% vs 13,0%. Teabeallikana kasutasid nõupidamist loomaarsti/kasvatajaga 266 kassiomanikku ja 311 koeraomanikku ning teemakohaseid saateid 214 kassiomanikku ja 235 koeraomanikku. Samas oli koeraomanikel võimalus oma teadmisi täiendada kutsikakoolis ja koertekoolis, mida osad koeraomanikud olid ka teinud.

Lemmiklooma surnukeha. Peale lemmiklooma surma matavad suurem osa koeraomanikest ja kassiomanikest looma enda hoovi/maakoju, mille tõi välja 61,2%

koeraomanikest (303) ja 67,7% kassiomanikest (338), kellest kuus koeraomanikku ja 14 kassiomanikku tõid välja, et neil on enda isiklik lemmikloomade matmispaik. Tuhastada plaanisid 88 koeraomanikku (17,8%) ja 63 kassiomanikku (12,6%), kellest 13 koeraomanikku ja viis kassiomanikku täpsustasid, et peale tuhastamist maetakse tuhk oma hoovi. Metsa matmise peale oli mõelnud 11 koeraomanikku (2,2%) ja 17 kassiomanikku (3,4%) ning lemmikloomade kalmistule matmise peale seitse koeraomanikku (1,4%) ja kuus kassiomanikku (1,2%). Seitse koeraomanikku (1,4%) ja kolm kassiomanikku (0,6%) ei olnud veel otsustanud, kas lemmikloom lastakse tuhastada või matta. Viis koeraomanikku vastasid, et otsus sõltub olukorrast (elukohast/aastaajast). Üks koeraomanik plaanis oma koerast teha peale surma topise ning üks kassiomanik mõtles ise lõkkes looma surnukeha ära põletada. 73 koeraomanikku (14,7%) ja 71 kassiomanikku (14,2%) ei olnud veel mõelnud või ei osanud vastata, mis lemmikloomast pärast tema surma saab. 42 koeraomanikku ja 77 kassiomanikku jätsid küsimusele vastamata.

3.5. Kortermajade ja individuaalelamu elanikest loomaomanike keskkonnateadlikkuse aspektide võrdlus (H4)

Siin tuuakse välja vaid peamised erinevused kahe võrreldava elamutüübi juures, mis puudutavad lemmikloomade keskkonnateadlikkuse aspekte. Kui algses küsimustikus oli valikus rohkem võimalusi elamutüübi määratlemisel, siis võrdluses rühmitati paarismaja individuaalelamu alla ja ridaelamu kortermaja alla.

Kokkuvõtlik ülevaade on tabelis 6 ning aspektide erinevustel on detailsem seletus allpool.

Tabel 6. Lemmikloomaomanike keskkonnateadlikkuse aspektide võrdlus sõltuvalt valitud elamutüübist

Keskkonnateadlikkuse aspekt	Individuaalmaja	Kortermaja
Lemmiku päritolu	Ostetud	Tasuta
Kindlustus		Veidi populaarsem
Loomapidamisviis	Nii õues kui toas	Valdavalt toas
Vaktsineerimine	Rohkem levinum	
Neutraliseerimine		Rohkem levinum
Märgistamine	Veidi populaarsem	
Veterinaari juures käimine		Veidi sagedasem
Parasiidi probleem	Sagedasem	
Siseparasiitide tõrje	Tihedamini	
Välisparasiitide tõrje	Tihedamini	
Väljaheidete koristamine	Rohkem kasse käib väljas hädal	Koertest lemmikute omanikud tublimad koristajad
Teadlikkus haiguste ülekandest	Pisut suurem	
Ründamine	Rohkem ründamisi on aset leidnud ja nähakse probleemi	
Lemmikloomaalne harimine		Pisut suurem
Mis saab lemmiklooma surnukehast		Pisut suurem osa pole mõelnud, mida teha

Lemmikloomade päritolu. Individuaalelamutes elavate lemmikloomaomanike seas oli enim vastajaid, kes olid oma lemmiklooma eraisiku või kasvataja käest otnud (325), kuid kortermajade elanikud olid enim lemmiklooma saanud tasuta tuttava või eraisiku käest (132). Tasuta tuttava/eraisiku käest said lemmiklooma individuaalelamu elanikud 271 korral ja 116 korral ostsid kortermajade elanikud looma eraisiku/kasvataja käest. Ülejäänud vastusevariante puhul (varjupaik/MTÜ, leitud, kingitud, eelmise looma järglased) oli individuaalelamu elanike ja kortermaja elanike vastuste järjestus ja osakaal sarnane.

Lemmiklooma võtmisel oluline. Individuaalelamu elanikud nimetasid rohkem kriteeriume, mida lemmiklooma võtmisel oluliseks peeti, kuid enamlevinud kriteeriumites protsentuaalselt märkimisväärsed/suuri erinevusi ei olnud. Mõlema rühma jaoks oli olulisim lemmiklooma välimus (344 vastust individuaalelamust ja 136 vastust kortermajast), millele järgnes individuaalelamu elanike puhul soov looma päästa (297 vastust) ja iseloom (295 vastust). Kortermaja elanike puhul oli järjestus vastupidine –

iseloomu peeti oli oluliseks 129 korral ja looma päästmist 126 korral. Kassi- ja koeratõu olulisust mainisid individuaalmajade elanikud 268 korral ja kortermaja elanikud 101 korral. Samalaadne jaotus oli lemmiklooma tervise puhul (196 mainimist individuaalelamu elanike poolt ja 83 mainimist kortermaja elanike poolt). Tõupaberite olemasolu oli tähtsam individuaalelamu elanike (91) kui kortermaja elanike (37) puhul, samas ka vastusevariant „hind (eelistades odavaimat)“ oli individuaalmaja elanike puhul sagedasem, vastavalt 43 vs 15. Eramutes eeldatakse lemmikult ka hiirekeldri funktsiooni täitmist (9), kortermajades seda valikukriteeriumit ei valitud.

Lemmikloomade kindlustus. Kortermajade elanike seas oli lemmikloomade kindlustamine veidi populaarsem kui individuaalmajade elanike seas (8,7% vs 6,4%). Osad oma koertest või kassidest olid kindlustanud individuaalelamu elanikud 2,1% kordadest ja kortermaja elanikud 0,6% kordadest. Üle 90% lemmikutest oli kindlustamata mõlema elamutüübi puhul.

Vajaduse tekkimisel lemmiklooma hooldaja olemasolu. Individuaalelanike ja kortermaja elanike puhul selles küsimuses suurt erinevust välja ei tulnud, suuremal osal (ligikaudu 90% mõlemal juhul) vastajatest oli olemas inimene, kes nende äraolekul nende lemmiklooma eest hoolitseb.

Loomapidamisviis. Valitud loomapidamisviiside vahel oli individuaalmaja elanike ja kortermaja elanike vahel märgatav erinevus. 85,2% kordadest olid kortermaja elanikud otsustanud oma looma pidada peamiselt või ainult toas. Peamiselt/ainult toas olid otsustanud pidada oma lemmikloomi individuaalelamu elanikud 37,2% kordadest, kuid enim kordadest olid valinud individuaalmaja elanikud looma pidamise nii toas kui õues – 41,1%. Nii toas kui õues pidasid oma lemmikuid 12,2% vastajat kortermajast, ainult õues 1,5% ning erinevad loomapidamisviisid olid 1,2% vastajatest. Individuaalmaja elanikud pidasid rohkem oma loomi ainult väljas (16,5%) ning olid rohkem valinud erinevatele loomadele ka erineva loomapidamisviisi (4,8%). Individuaalmaja elanike seas oli ka neli vastajat, kes pidasid loomi laudas/kuuris/saunas (0,5%).

Vaktsineerimine. Vaktsineerimine oli rohkem levinud individuaalelamu elanike seas kui kortermaja elanike seas – lemmikloomad olid märgitud vaktsineerituks individuaalmaja elanike poolt 72,6% kordadest ja kortermaja elanike poolt 65,9% kordadest. Samuti oli lemmikute osaline vaktsineerimine sagedasem eramutes (3,6% vs 1,8%), mittevaktsineerimine aga kortermajades (30,3% vs 22,4% kordadest).

Mõlema rühma jaoks oli vaktsineerimise selgituseks ülekaalukalt olulisim lemmiklooma tervis ja haiguste ennetamine. Metsas elamine või sage metsas käimine järgnes individuaalelamu elanikel, kuid kortermaja elanike puhul oli järgmiseks argumendiks see, et loom oli juba enne võtmist vaktsineeritud. Vastuste osakaalu põhjal oli mõlemas rühmas võrdselt vastajaid, kes mainisid vaktsineerimise kohustuslikkust („peab tegema“), samas oli kortermajast veidi rohkem vastajaid, kes vaktsineerisid looma arsti/kliiniku soovitusel. Kahel korral vastasid individuaalmaja elanikud, et loom sai vaktsineeritud, sest loomaarst tuli marutaudi vaktsiini koju tegema.

Põhjuseid, miks lemmikloomad ei ole vaktsineeritud, erinesid kahe rühma vahel, samuti oli erinevaid põhjuseid rohkem individuaalmaja elanikel. Pooled (51,7%) vastajad kortermajast tõid põhjenduseks, et tegu on tubase loomaga või loomaga, kes ei käi koduaiast väljas. Sama põhjendust kasutas kolmandik (28%) individuaalmajas elavatest lemmikloomaomanikest. Põhjus, et vaktsineerimisel ei nähta vajadust, toodi välja individuaalmaja elanike poolt veidi spinrohkem kui kortermaja elanike poolt (23,8 vs 15,7%). Samuti ei osanud küsimusele vastust anda rohkem individuaalmaja elanikke (12,2 vs 3,4%). Individuaalmaja elanike seas oli vaktsiinivastaseid rohkem kui kortermaja elanike seas (7,3 vs 3,4%). Infopuudus (ei tea, et peab vaktsineerima) oli sagedasem vastus individuaalelamu (3%) kui kortermaja (1,1%) puhul.

Steriliseerimine/kastreerimine. Kortermaja elanikud olid veidi usinamalt oma lemmikloomi steriliseerinud/kastreerinud kui individuaalmaja elanikud – 59,4% kordadest võrreldes 55,8% kordadest. Samas, osa oma loomi olid individuaalmaja elanikud neutraliseerinud 11,2% kordadest ja kortermaja elanikud 3,9% kordadest.

Individuaalmaja elanike seas oli neid veidi rohkem, kes lemmiklooma sooduskampaania ajal neutraliseerida lasid (4,1% vs 2,9%).

Individuaalelamu elanike lemmikloomadel oli olnud veidi enam soovimatuid järglasi kui kortermaja elanikel. Soovimatuid lemmiklooma järglasi tunnistasid individuaalmaja elanikud 4% kordadest ja kortermaja elanikud 2,9% kordadest. Üks vastaja individuaalmajast oli oma loomale lasknud teha aborti (0,1%).

Märgistamine. Individuaalmaja elanikud olid oma loomi märgistanud veidi enam kui kortermaja elanikud (64,5% vs 59,7%). Oma lemmikloomi ei olnud märgistanud individuaalmaja elanikud 33,8% kordadest ja kortermaja elanikud 40,3% kordadest.

Rohkem on loom kadunud olnud individuaalmaja elanikel (16,6% vs 9,1%).

Lemmiklooma regulaarse tervisekontrolli sageduse osas oli elamutüübiti väike erinevus. Kortermaja elanikud käivad lemmikuga pisut sagedamini (kord aastas või tihedamini) arsti juures. Kui kord aastas käisid kortermaja elanikud arsti vastuvõtul 15,5% kordadest ja mitu korda aastas 9% kordadest, siis individuaalmaja elanikud käisid kord aastas 11,1% kordadest ja mitu korda aastas 8,5% kordadest.

Siseparasiitide tõrje. Individuaalelamu elanikud tegid oma lemmikloomadele siseparasiitide tõrjet regulaarsemalt ja tihemini kui kortermajade elanikud – neli korda aastas või tihemini, mis ühtlasi oli individuaalelamu elanikest loomaomanike populaarsem variant (28,2 vs 19%). Kortermaja elanike levinuim vastus oli siseparasiitide tõrje tegemine vastavalt ilmnenu vajadusele või harvem kui kord aastas, mis valiti 25,3% kordadest. Üldse siseparasiitide tõrjet ei teinud 8% kortermajas ja 3,9% individuaalmajas elavatest lemmikloomaomanikest.

Välisparasiitide tõrje. Individuaalelamu elanikud tegid oma lemmikloomadele välisparasiitide tõrjet rohkem ja tihemini kui kortermajade elanikud, kuid populaarseim vastus oli mõlemal juhul „vastavalt ilmnenu vajadusele“. Kõigis võrdlustes oli vähemalt 2%-line erinevus eramajade kasuks. Kortermaja elanike seas oli märksa rohkem neid, kes lemmikule välisparasiitide tõrjet üldse ei teinud (24,1% vs 10,2%).

Parasiidi probleem. Individuaalmaja elanikel on lemmikute parasiitidega olnud rohkem probleeme kui kortermaja elanikel (64,9% vs 51%). Mõlemas rühmas oli enim probleeme olnud puukidega, kellele järgnesid individuaalmaja puhul sooleparasiidid (155) ja kõrvalestad (89), kirbud (65) ja nahasisesed parasiidid (56), kortermajade puhul aga kõrvalestad (47 vastust), sooleparasiidid (41), kirbud (33) ning üheksal juhul nahasisesed parasiidid.

Väljaheited. Koeraga jalutamas käies on kortermaja elanikud hoolikamad väljaheidete koristajad kui individuaalelamu elanikud. Kortermajas elavatest koeraomanikest koristavad väljaheiteid alati 55,2% vastanutest ja individuaalmaja elanikest 38,1%. Enamasti koristavad väljaheiteid 34,3% kortermaja elanikest ja 36,5% individuaalmaja elanikest ning harva 7% kortermaja elanikest ja 7,5% individuaalmaja elanikest. Koeraomanikke, kes kunagi jalutamas käies koera järelt väljaheiteid ei korista, on individuaalmaja elanike seas rohkem (18% vs 3,5%).

Kui vaadata väljaheidete koristamist lemmiku liigiti, siis suur erinevus on kasside puhul. Enamik kortermaja elanikest (83,2%) vastasid, et nende kass teeb oma väljaheidet kassiliivakasti, kuid individuaalelamu elanike populaarseim vastus oli, et kass teeb oma väljaheidet nii kassiliivakasti kui õue (41,8%). Ainult kassiliivakastis käivad 31,3% individuaalelamu elanike kassidest ja 13,6% kortermaja elanike kassidest käivad nii kassiliivakastis kui õues oma hädasid tegemas. 11,2% individuaalmaja elanikest vastasid, et nende kassil on kassiliivakast olemas, kuid kass käib hädasid tegemas õues. Sama vastasid ka 2,1% kortermaja elanikest. Veelgi enam oli individuaalelamus neid, kelle kassil ei olegi kassiliivakasti ning kass teeb kõik oma hädad õues (15,7% vs 1% korterelamute puhul).

Haiguste ülekanne. Individuaalmajade elanikud olid haiguste ülekande võimalusest loomalt inimesele teadlikumad kui kortermajade elanikud (83,1% vs 77,8%). Individuaalmajade elanike seas oli ka rohkem neid, kelle lemmikloomalt oli haigus pereliikmele või külalisele üle kandunud (1,7% vs 0,3%). Individuaalmaja elanikel oli seda juhtunud 13 korral ning kortermaja elanikel 1 korral. Kindlalt välistati haiguse võimalik ülekandumine kortermaja elanike vastustes 97% ja individuaalelamu elanike vastustes 95,1%.

Ründamine. Individuaalmaja elanike lemmikloomad olid teisi loomi või inimesi rünnanud poole võrra rohkem kui kortermaja elanike lemmikloomad (49,5% vs 26,5%). Rünnak välistati 40,5% eramaja vastuste ja 66% kortermaja vastuste puhul.

Individuaalelamu elanikud nägid teiste loomade ründamises pisut suuremat probleemi kui kortermaja elanikud (47,7% vs 45,2%). Murdmises (taga ajamises) ei näinud oma lemmiklooma puhul probleemi individuaalelamu elanikud 290 korral (38,8%) ja kortermaja elanikud 133 korral (41,4%).

Liiklusõnnetuste põhjustamine. Individuaalelamu elanike koerte ja kortermajade elanike koerte liiklusõnnetuste põhjustamises ei olnud märkimisväärset erinevust.

Lemmikloomatoit. Lemmikloomadele pakutavas toidus oli individuaalmaja elanike ja kortermaja elanike vahel väga väike erinevus. Kortermaja elanikud pakkusid oma loomadele rohkem märgtoitu kui individuaalelamu elanikud (32,4% vs 27,6%), samas andsid individuaalelamu elanikud oma loomadele rohkem inimeste toitu ja ülejääke kui korterelamute elanikud (11,2% vs 8,3%).

Individuaalelamu ja kortermaja elanike vahel ei olnud erinevusi lemmikloomatoidu oluliste kriteeriumite vahel, mida loomaomanikud oluliseks pidasid.

Lemmikloomaalane harimine. Kortermaja elanikud olid end veidi rohkem lemmiklooma pidamise osas harinud kui individuaalmaja elanikud (86,2% vs 80,9%). End harinud ei olnud või kasutasid ainult kogemuse teel saadud teadmisi individuaalmaja elanikud 19,1% kordadest ja kortermaja elanikud 13,8% kordadest. Enim kasutatud infoallikate eelistuses märkimisväärsed erinevused puudusid, pingerida muutus pisut alates populaarsuselt kolmandast allikast – raamatud vs saated.

Lemmiklooma surnukeha. Individuaalmaja elanike seas oli rohkem neid, kes peale looma surma looma surnukeha oma hoovi/maakoju matavad, kui kortermaja elanike seas (71,6% vs 46,5%). Kortermaja elanike seas oli rohkem neid, kes oma lemmiklooma olid mõelnud tuhastada (22,3% vs 12,5%) ja ka neid, kes ei osanud sellele küsimusele vastata, sest polnud sellele mõelnud (24,8% vs 10,4%).

4. ARUTELU

Käesoleva töö raames läbiviidud küsitluse tulemused viitasid juba mitmetele teadaolnud probleemidele, kuid samas tõid välja uusi vähem tähelepanu saanud probleeme. Loomaomanike suurimaks probleemkohaks kujunes loomapidamisnõuetest kinni pidamine (väljaheidete mitte koristamine, avalikus kohas rihmata jalutamine ja looma hulkuma laskmine).

Tuginedes ametlikele andmetele Pärnumaa lemmikloomade arvukuse osas, moodustasid töös esindatud lemmikloomad ligikaudu neljandiku kõigist Pärnumaa lemmikloomadest. Küsitlusele vastanud lemmikloomaomanikest suurem osa hindavad end keskkonnateadlikuks, kuid nende keskkonnateadlikkus ei peegeldu alati praktikas. Sarnase järelduseni jõuti ka Eesti elanike keskkonnateadlikkuse uuringutes (Eesti elanike keskkonnateadlikkuse... 2020). Globaalsed ja veidi kaugemad keskkonnateemad ei ole Eesti inimeste jaoks esmatähtsad, vaid oluliseks peetakse probleeme, mis inimest otseselt puudutavad (*Ibid*). Ennast keskkonnateadlikuks pidanud vastajatest üle poole ei ole kunagi varem mõelnud, kuidas lemmiklooma pidamine keskkonda mõjutab ja pooled lemmikloomaomanikud ei oska nimetada ühtki viisi, kuidas lemmikloom keskkonda mõjutada võiks, ei näe lemmikloomade negatiivset mõju või oskavad nimetada ainult positiivseid mõjusid keskkonnale või inimestele. Vastajatel ei ole alati õige arusaam lemmikloomade positiivsest mõjust keskkonnale. Levinud arvamus, et lemmikloomade väljaheidetel toimivad looduses väetisena, ei pea paika, sest väljaheidetel on happelised ja sisaldavad kahjulikke baktereid ja parasiite ning võivad kasu asemel hoopis kahju teha (Lemmikloom 2020). Peamist negatiivset mõju nähakse küll väljaheidetes, aga võib arvata, et selle negatiivse mõju all mõeldakse peamiselt ebaesteetilist mõju inimesele („inetu vaatepilt“ ja „oht sisse astuda“), sest negatiivse mõjuna haiguste levikut väljaheidete kaudu oskasid nimetada vähesed. Õnneks ei kehti eeldus, et väljaheidetel jäta koristamata need loomaomanikud, kes põhimõtteliselt ei anna lemmikule ussirohtu või teevad seda väga harva. Lemmikloomadega seonduva ebasoodsa mõjuna näevad inimesed ka toidupakendeid, mis loomapidamisega tekivad, ja alles seejärel loomade mürdmist, mis on tegelikult tähelepanu vääriv probleem, ka Eestis, sest ainuüksi linde murravad meie kassid

aastas ligikaudu 10 miljonit (Mägi 2017). Suurem osa lemmikloomaomanikest ei mõista lemmikloomade otsest mõju keskkonnale, mis näitab lemmikloomaomanike lemmikloomaalase keskkonnateadlikkuse tõstmise vajadust, et loomaomanikel tekiks terviklik arusaam sellest, kuidas nende lemmikloom keskkonda mõjutab ja mil viisil oleks neil võimalik ebasoodsat mõju vähendada.

Positiivne on, et neljandik vastajatest on teadlikult enda lemmiklooma negatiivset keskkonnamõju proovinud vähendada, koristades lemmiku järelt (mis on tegelikult iga loomaomaniku kohustus), kassiliiva loodussõbralikuma vastu vahetades või takistades teiste loomade murdmist. Üksikud vastajad nimetasid oma looma steriliseerimist, vaktsineerimist ja regulaarset parasiiditõrjet, mis näitab, et suur osa loomaomanikest ei mõista (või ei osanud seda oma vabades vastustes väljendada), et vastutustundliku käitumisega – vaktsineerimisega, parasiiditõrje, neutraliseerimisega ja õige loomapidamisviisi valikuga võivad nad oluliselt oma lemmiklooma negatiivset keskkonnamõju vähendada.

Mitmeid kordi nimetati vastukäivaid muudatusi kui teadliku negatiivse mõju vähendamiseks nimetati väljaheidete mitte koristamist, kassi väljas hädade teha laskmist ja kassiliivakasti sisu komposteerimist, et hoida kokku hügieenikottide ja kassiliiva pealt sooviga vähendada jäätmeteket. Siit kujuneb välja uus probleem, et inimesed ei tea, kas keskkonnahoidlikum on koera väljaheide loodusesse jätta, et vähendada plastikkottide kasutamist või lubada kassil õues väljaheiteid teha, et hoida kokku kassiliiva pealt. Üha rohkem on levinud praktika vahetada plastikust hügieenikotid biolagunevate/komposteeritavate vastu, kuid veel parem lahendus on saia- ja leivakottide kasutamine, mida majapidamises niikuinii tekib (Teinfeldt 2017). Lisaks keskkonnakasutusele on nii võimalik ka majanduslikult kokku hoida. Väljaheidetes sisalduvate raskemetallide ja haigustekitavate mikroorganismide tõttu ei soovitata ka väljaheidete kodust komposteerimist (*Ibid*), mille praktiseerimine on hakanud kassiomanike seas levima.

Peale lemmiklooma surma on suurem osa vastajatest otsustanud oma lemmiklooma surnukeha ise maha matta, kuid matmine võib kujutada ohtu teistele loomadele ja keskkonnale, eriti kui lemmik on eutaneeritud või kandnud mingit nakkushaigust, sest teine lemmikloom või metsloom võib surnukeha üles kaevata, mille tagajärjel puutuda kokku surmava koguse pentobarbitaaliga (eutaneerimiseks kasutatav aine) või nakkustekitajaga (Hyde 2020). Läbimõttlemata tegutsemise tagajärjel võib tekkida

piirkonnas ka mulla- ja veereostus. Neil nimetatud põhjustel soovitatakse lemmikloom enne matmist tuhastada või äärmisel juhul matta sügavale, et vältida võimalust surnukeha teiste loomade poolt üles kaevamist (*Ibid*).

Esimene hüpotees peab paika – suur osa lemmikloomaomanikest ei mõista lemmikloomade negatiivset mõju keskkonnale.

Vaatamata loomaomanike seas üha enam levivale vaktsiinivastasusele (Eelrand 2021b) on kaks kolmandikku loomaomanikest otsustanud oma lemmikloomi vaktsineerida. Tulemustest nähtus, et kui lemmikloom on vaktsineeritud, siis juba kõigi ohtlike haiguste vastu. Lemmiklooma regulaarne tervisekontroll, neutraliseerimine ja märgistamine on vaktsineerimisest vähem levinud, vaatamata märgistamise soovituslikkusele/kohustuslikkusele. Looma neutraliseerimata jättes suureneb soovimatute järglaste ja hulkuvate loomade tekke oht. Lemmiklooma mikrokiibiga märgistades ja lemmikloomaregistrisse kandes on võimalik kiiresti kaduma läinud lemmikloom omanikuga kokku viia, kuid nii on ka omavalitsustel ja riigil võimalik saada parem ettekujutus omavalitsustes ja riigis elavate lemmikloomade arvukusest, millest ülevaade riigil hetkel puudub. 2020. aastal loomasõbralikuma teo tiitli saanud loomakaitseseaduse muutmise algatuse üheks esimeseks initsiatiiviks on samuti üleriigilise lemmikloomaregistri loomine (Karurahu 2020), mis aitab saada parema ettekujutuse lemmikloomade olukorrast Eesti riigis.

Siseparasiitide tõrjet teevad loomaomanikud sagedamini kui välisparasiitide tõrjet, mida võib selgitada sooleparasiitide keerulisema märkamisega, suurema kahjuga looma tervisele ja hirmuga saada ise nakatatud. Sooleparasiidid võivad märkamatult tegutseda tükk aega, kuid kui sooleparasiite väljutama hakatakse, on probleem läinud suureks ja seetõttu on sooleparasiitide teket oluline ennetada. Välisparasiitide tõrjet tehakse peamiselt vastavalt ilmnenu vajadusele, tõenäoliselt seetõttu, et välisparasiite on loomal kergem märgata ja tõrjega on võimalik alustada varajases staadiumis. Kindlasti tasuks loomal kirpude avastades teha ka sooleparasiiditõrjet, sest kirbud on paelussi vaheperemehed (Järvela 2019). Regulaarse parasiiditõrje tähtsust ei tasu alahinnata, sest nagu vaktsineerimisegagi on võimalik parasiiditõrjega nakatumist edukalt ennetada. Võrreldes teiste riikidega on Eestis zoonootiliste parasiitidega nakatumine kõrgem (Lassen *et al.* 2016). Vaatamata

sellele, on Eestis parasiitnakkused aladiagnoositud, mis tähendab suuremat ennetus- ja teavitustöö vajadust (*Ibid*).

Suurem osa vastajatest pidasid end koerte ja kasside pidamise eeskirjaga kursis olevat, kuid praktikas esineb mitmeid puudujääke nõuetest kinni pidamisel. Sarnaselt Tallinna lemmikloomaomanikele (Jõgisaar 2018a) eksivad Pärnumaa lemmikloomaomanikud sageli hügieeninõuete vastu – koerte väljaheited jäetakse koristamata ja kassidel lastakse õues väljaheiteid teha. Lisaks kevaditi peale lume sulamist päevakorda tuleva väljaheidete esteetilisele probleemile võivad lemmikloomade väljaheited teistele lemmikloomadele, metsloomadele ja inimestele ohtlikud olla, sest väljaheidete kaudu levivad mitmed nakkused ja parasiidid. 2020. aastal alustatud projekti raames kogutud koerte roojaproovidest leiti sooleparasiite 25% uuritud proovidest (Moks 2021), mida oleks olnud võimalik ära hoida regulaarse siseparasiitide tõrjega. Kassi väljaheidete kaudu parasiitidega nakatumisega on eriti ohustatud lapsed, kelle liivakastis kassid end kergendamas käivad (Jõgisaar 2018a), mis võib olla ka põhjuseks, miks on laste seas sooleparasiitidega nakatumine kõrgem (Lassen *et al.* 2016).

Teine hüpotees peab paika – kõige levinum keskkonnatervist puudutav keskkonnapraktika on vaksineerimine.

Koera- ja kassiomanike võrdluses peavad koeraomanikud looma võtmisel kõige olulisemaks koeratõugu, kuid kassiomanikud looma päästmist, mis võib põhjendada ka seda, miks koeraomanikud on pigem koera eraisiku või kasvataja käest ostnud ja kassiomanikud saanud tasuta tuttava või eraisiku käest saanud või võtnud varjupaigast, mis sarnaneb ka Tallinna loomaomanike seas tehtud uuringu tulemustele (Tallinna lemmikloomade uuring 2020), kuid erineb 2014. aastal Ameerika Ühendriikides läbi viidud uuringu tulemustest, kus lemmiklooma osta soovisid kõigest neljandik vastanutest ja ülejäänud eelistasid võtta varjupaigast (U.S Shelter Pet Report 2014 ref Castle 2014). Kuigi loomatõugu peetakse tähtsaks, siis tõupaberite olemasolu nii oluline ei ole, seda nii koera- kui kassiomanike seas. Tõupaberiteta tõukoerte ostmisel toetatakse aga koera- ja kassivabrikute tegevust, kus majandusliku kasu teenimise eesmärgil paljundatakse ja müüakse odavalt tõulaadseid loomi, kus odavam hind saavutatakse loomade heaolu ja tervise arvelt (Eesti Ekspress 2018). Tõupaberite olemasolu mitte tähtsustades tasub kaaluda looma võtmist pigem varjupaigast või mõnest MTÜ-st.

Erinevalt kassiomanikest, kes oma kasse enim nii toas kui õues peavad, on koeraomanike levinum loomapidamisviis koera pidamine peamiselt toas. Samas on rohkem koeraomanikke, kes oma loomi ainult õues peavad. Koeraomanike valitud loomapidamispraktika määrab suures osas varem tehtud tõuvalik. Järelevalveta lasevad oma loomi õue enam kassiomanikud ja seda põhjendatakse sageli kassile loomaomase käitumise võimaldamisega, mis tähendab tegelikkuses lemmiklooma hulkuma laskmist ja loomapidamiseeskirja nõuete rikkumist. Kassiomanike jaoks on teiste loomade murdmise probleem väiksem kui koeraomanike jaoks, kuigi tegelikkuses on lemmikloomadel kohalikule loomastikule ebasoodne mõju, eriti vabakäigu kassidel kohalikule linnustikule. Kassiomanikud ei näe oma järelevalveta liikuvate lemmikloomade suurt osa murtud loomadest, mistõttu puudub neil ettekujutus nende kassi ohvriks langenud loomade tegelikust arvust. Suur osa kassi saakloomadest on väikesed, mis võivad probleemi suurust pisendada ja samuti võidakse seda näha loomuliku käitumisena, sest kasside kodustamise põhjus oli kunagi just näriliste tõrje (Mägi 2018). Kassiomanike väiksemat vastutustunnet võib põhjendada kasside odavam hind ja väiksem oht inimest või teist lemmiklooma rünnata. Koeraomanikele suunatud teavitustöö – hoida koera rihmastatult või piiratud aias, tundub olevat kandnud vilja, kuid kassiomanike teavitustöö pole selles osas olnud piisav (Jõgisäär 2018b). Kassi poolt murtavate loomade arvu on lemmikloomaomanikul võimalik vähendada lisaks kassi toas pidamisele ka mängimisega, mis jahutab kassi jahikirge, ja liharikka toidu andmisega, sest nii saab loom vajalikud loomsed valgud ja väheneb vajadus jahti pidada (Cecchetti 2021). Kassidel kellukese kasutamine lindude murdmise vastu ei pruugi oma eesmärgi täita (Cecchetti 2021), sest mürarikkas keskkonnas ei pruugi lind kellukest kuulda ning noorlinnud ei oska kellukese kõlinalt ohuga seostada (Mägi 2018).

Kui lemmiklooma kindlustamine, vaktsineerimine, märgistamine, regulaarne tervisekontroll ja parasiiditõrje on levinud rohkem koeraomanike seas, siis sarnaselt Tallinna loomaomanike seas läbi viidud uuringu tulemustele on kassiomanike seas steriliseerimine ja kastreerimine enam levinud, mis võib omakorda suurendada kasside järelevalveta liikuma laskmist (soovimatute järglaste probleem on ju likvideeritud). Kevadisel loomakliinikute steriliseerimise/kastreerimise kampaanial ei ole Pärnumaal loodetud mõju, sest sooduskampaaniat on neutraliseerimiseks kasutanud üksikud lemmikloomaomanikud. Koertega enam tegelemine, metsas jalutamine aga ka kallim hind ja suuremad raviarved võivad olla mõjutajaks, et koerad on sagedamini kindlustatud, vaktsineeritud, märgistatud, regulaarset tervisekontrolli ja parasiiditõrjet saavad lemmikud.

Kassiomanike mitte nii regulaarne siseparasiitide tõrje võib põhjendada ka kassiomanike tihedamat kokkupuudet lemmiku sooleparasiitide probleemiga. Vajalike protseduuride tegemist soodustavad ka vastutustundlikud koerakasvatajad, kellelt koer ostetakse ning ka varjupaik ja MTÜ-d, mille lepingus on osad nõuded kirjas. Tõutunnistuse olemasolu ei tähenda automaatselt lemmiklooma kindlustamist. Mitmed vastajad ei ole oma lemmiklooma kiipi registreerinud registris, millest pole lemmiklooma ja omaniku kokkuviiemisel mingit abi. Seda võib põhjustada kiibi registreerimise kallis hind kliinikus ja loomaomanikele ise registreerimise võimaluse pakkumine kodus, mis võib kergelt ununeda või osutada liiga keeruliseks.

Keeruline on leida loogikamustrit, sest kindla tõu, tõupaberite ja kõrge hinna puhul eeldanuks ka järjepidevat keskmisest teadlikumat loomaomanikupoolset käitumist. Hinnanguliselt neljandik Pärnumaa lemmikloomaomanikest harrastavad järjepidevat keskmisest teadlikumat loomaomanikupoolset käitumist. Koeraomanikest ligikaudu pooled, kui neutraliseerimine välja jätta.

Vaatamata koduta hulkuvate loomade probleemi kontrolli alla saamisega, on jätkuvalt probleemiks hulkuvad, kuid peremeest/naist omavad, loomad ja avalikus kohas rihmata jalutamine, mille ohtlikkust ei mõista mitmed lemmikloomaomanikud. See on levinud loomapidamisnõuete rikkumine ja on põhjuseks, miks esineb tihti koerte rünnakuid teiste lemmikloomade ja inimeste vastu, mis võib kulmineeruda inimese rünnakuga looma vastu. Viimase kuu jooksul on inimese käe läbi elu kaotanud vähemalt kaks hulkuvat lemmiklooma (Eelrand 2021c) (Lemmikloom 2021). 2020. aastal aitas Varjupaikade MTÜ tagasi koju 664 ja uued kodud leidsid 1 570-le lemmikloomale (Varjupaikade MTÜ 2020). Vabalt ringi liikuvate lemmikloomade probleemiga tegelemiseks käivitas Lasnamäe linnaosa valitsus koostöös politseiga 2020. aasta septembris kampaania „Rihmaga on turvaline“, sest politsei peab sageli lahendama juhtumeid, mille on põhjustanud just lahtiselt jalutav või lahti pääsenud koer (Postimees Lemmik 2020). Igal aastal registreerib politsei üle Eesti keskmiselt 140 lahtiste koertega seotud juhtumi (Eelrand 2021d) ja aastast toimub keskmiselt 880 koerte rünnakut inimeste vastu (Nakkushaiguste esinemine Eestis... 2020). Ründamisele lisaks võivad lahtised või hulkuvad lemmikloomad põhjustada liiklusõnnetusi. Lisaks sellele, et keegi ei tea, kui palju on Eestis lemmikloomi, pole Transpordiametis ülevaadet lemmikloomade põhjustatud liiklusõnnetustest. Kindlustusseltsid reklaamivad end lemmikloomade kindlustamisega, kuid tegelikult ülevaadet lemmikloomadega seotud õnnetustest ja kahjunõuetest välja ei anna. Seega

puudub Eestis ülevaade lemmikloomade osalusel toimunud liiklusõnnetustest ja liiklusõnnetustes hukkunud lemmikloomadest. Seda ei soodusta ka autojuhtide probleemide tekkimise hirmu tõttu auto alla jäänud kassist mitte teavitamine (Jõgisaar 2018b). Seni ei ole ajakirjanduses väga tihedalt lahatud ka lemmikloomade poolt põhjustatud liiklusõnnetuste hüvitamist, vaatamata asjaolule, et loomaomanik vastutab oma looma tekitatud kahju eest (Võlaõigusseadus 2021, § 1060) ja kõik lemmiklooma poolt tekitatud kahjud tuleb hüvitada. Lemmikloomaomanikele on vaja enam tutvustada ja meelde tuletada loomapidamisnõudeid, et vähendada loomapidamisnõuete rikkumisi ja sellega seotud rünnakuid, õnnetusi ja nakkuste levikut väljaheidete kaudu.

Lemmikloomatoidu puhul peavad koeraomanikud kõige olulisemaks toidu koostist ja toitainete sisaldust, kuid kassiomanikud looma maitse-eelistusi. Toidu koostis ja toitainete sisaldus on aga lemmikloomatoidu puhul suure tähtsusega, et toetada lemmiklooma immuunsüsteemi, vältida rasvumist ja hoida kokku raviarvetelt. Kõige enam pakutakse lemmikloomadele kuivtoitu, mis madala hinna korral võib toidupoest ostetuna olla ebakvaliteetne ja puuduliku loomse valgu sisaldusega, ja võib põhjustada lemmikloomadele mitmeid terviseprobleeme. Eelistades kohalikku vähetöödeldud toitu on võimalik lisaks lemmiklooma tervise toetamisele vähendada ka lemmikloomatoidu tootmisest ja transpordist tulenevat negatiivset mõju.

Lemmikloomaalaseid teadmisi olid rohkem kogunud koeraomanikud, mis ilmselt tuleb suuremast eeltöö ja pühendumise vajadusest ning võimalusest looma treenida ja tema käitumist kujundada, mida ei ole võimalik nii suurel määral teha kassiomanikel.

Kolmas hüpotees peab paika – vaatamata kassiomanike suuremale soovile looma päästa ja rohkemale neutraliseerimisele, näitab keskkonnapraktikate võrdlus koeraomanike suuremat keskkonnateadlikkust.

Vaatamata sellele, et individuaalelamu elanikud olid pigem oma lemmiklooma ostnud ja kortermaja elanikud saanud tasuta, oli kortermaja elanike seas lemmiklooma kindlustamine enam levinud. Nagu Tallinna loomaomanike seas läbi viidud uuringust, tuli ka antud töös välja märgatav erinevus loomapidamisviisi valikul, kus kortermaja elanikud olid otsustanud looma pidada peamiselt toas, kuid individuaalmaja elanikud nii toas kui õues (Tallinna lemmikloomade uuring 2020). Mis on loogiline, sest piiratud territoorium lubab

looma pidada osaliselt ka õues. Erinevus võib tulla ka naabritega arvestamise vajadusest või olude sunnist, sest kortermaja elanikel on loomade välja laskmine raskendatud.

Vaktsineerimine on enam levinud individuaalmaja elanike seas, sest metsa ja metsloomi nähakse võimaliku haiguste saamise kohana. Paar vastajat vaktsineerisid oma looma, sest loomaarst tuli tasuta koju vaktsiini tegema, mis muudab oluliseks piirkonna veterinaararstide jätkamise, sest võimalus saada loomale tasuta marutaudivaktsiini võib olla ainus põhjus, miks looma vaktsineeritakse. 2020. aastal sai riikliku loomatauditõrje programmi käigus marutaudivastase vaktsiinisüsti 21 500 lemmiklooma, mis oli viiendiku võrra enam kui aasta varem (Eesti Jahimeeste Selts 2021). Teadlikkus sellisest võimalusest võib veelgi suurendada vaktsineeritavate arvu. Seoses COVIDi vaktsineerimise vajalikkusega kohtab ka loomaomanikele suunatud teemalehtedel sel aastal märgatavalt rohkem infot vaktsineerimisest ning sellest loobumise võimalikest tagajärgedest. Loomaarstide teavitustööd rõhutasid mitmed kortermaja elanikud, sest nemad on oma lemmikud vaktsineerinud just loomaarsti soovitusel tõttu.

Lemmiklooma neutraliseerimine ja regulaarne tervisekontroll oli enam levinud kortermaja elanike seas, kuid märgistamine ja parasiiditõrje tõrje tegemine individuaalelamu elanike seas, mis sõltub tõenäoliselt loomapidamisviisi valikust, nagu ka see, et lemmikloom on rohkem kadunud olnud ja parasiitidega on enam probleeme olnud just individuaalmaja elanike lemmikutel. Koeraga jalutamas käies on kortermaja elanikud hoolikamad väljaheidete koristajad, mille põhjuseks võib olla naabrite lähedus või suurem teadlikkus, sest kortermaja elanikud olid end enam harinud kui individuaalelamu elanikud.

Loomaomaniku elukoht mõjutab loomapidamisviisi – kortermaja kassid käivad enamjaolt kassiliivakastis, kuid individuaalmaja elanike kassid teevad oma hädad õue ja samuti esineb individuaalmaja elanike loomade poolt sagedasemat inimeste ja loomade ründamist. Kui kortermaja elanikud olid otsustanud oma lemmiklooma peale surma tuhostada, siis individuaalelamu elanikud olid otsustanud mätta, mis võib olla pigem tingitud isikliku matmiskoha puudumisest kui suuremast teadlikkusest.

Haiguste ülekande võimalusest olid enam teadlikud individuaalelamu elanikud, mida saab selgitada loomapidamisviisi valikuga ja sellest tulenevalt suurema erinevate parasiitide ja nakkustega kokkupuutega. Suurem tõenäosus kohtuda teise (vabakäigul) loomaga ka piiratud territooriumi tingimustes on väljendunud rohkemates probleemides parasiitidega ja ülekandunud haiguste fikseerimisega individuaalelamus elaval pererahval.

Hüpoteesi pole võimalik vaatamata praktikas esinevatele erinevustele **üheselt kinnitada** ega ümber lükata.

Järeldused:

- Loomapidamispraktika sõltub erinevatest asjaoludest: valitud lemmiklooma liik (koer/kass), elukoht, eesmärk, varasem kogemus, teadlikkuse tase jne.
- Keskkonnateadlikkuse väljendus igapäevases lemmikloomadega seotud praktikas vajab parandamist. Ei nähta tervikpilti ehk kõikvõimalikke negatiivseid mõjusid ei tajuta, isegi kui mõnda üksikut aspekti teatakse. Õnneks on siiski positiivseid märke, et olukord on paranemas.
- Ühe pere loomade erinevad praktikad ei pruugi välistada omanike kaudu haiguste ülekannet, mis taaskord väljendab puudujääke teadlikkuses.
- Muret tekitab küllaltki suur lemmikloomaomanike hulk, kes küll on mõelnud koera/kassi negatiivsele keskkonnamõjule, kuid ei ole praktikas vajalikke muudatusi teinud.

KOKKUVÕTE

Töö uurimiseesmärk oli välja selgitada Pärnu maakonna koera- ja kassiomanike keskkonnateadlikkus ja keskkonnapraktikad. Eesmärgi saavutamiseks ja püstitatud hüpoteeside kontrollimiseks koostati küsimustik, mida Pärnumaa koera- ja kassiomanike seas levitati.

Suurem osa lemmikloomaomanikest ei mõista lemmikloomade negatiivset mõju keskkonnale. Vaatamata asjaolule, et suurem osa vastajatest hindavad end keskkonnateadlikuks, olid kõigest veidi üle kolmandiku lemmikloomaomanikest kunagi mõelnud, kuidas lemmikloomade pidamine keskkonda mõjutab ja neljandik midagi reaalselt ette võtnud, et enda lemmiklooma negatiivset keskkonnamõju vähendada. Pooled vastajatest peavad end olevat kursis kohaliku omavalitsuse lemmikloomade pidamise eeskirjaga, kuid sellegipoolest esineb sageli loomapidamisnõuete mitte täitmist, kui ei koristata oma lemmikloomade väljaheiteid, käiakse ilma rihmata avalikus kohas jalutamas ning lastakse oma lemmikloom hulkuma.

Lemmikloomaomanike peamine keskkonnatervist puudutav praktika on lemmiklooma vaksineerimine. Vaksineeritud on kaks kolmandikku lemmikloomadest. Veidi vähem kui vaksineeritud, on lemmikloomi, kes on märgistatud kiibi, omaniku kontaktidega kaelarihma või tätoveeringuga. Neutraliseeritud on veidi üle poolte lemmikloomadest ning väljaheiteid koristasi pooled lemmikloomaomanikud. Siseparasiitide tõrje tegemine on enam levinud kui välisparasiitide tõrje. Kolmandik teevad vähemalt kolm korda aastas siseparasiitide tõrjet ja viiendik välisparasiitide tõrjet. Kõige vähem levinud keskkonnatervist puudutav praktika on regulaarne tervisekontroll. Vähemalt kord aastas käivad lemmikloomaga arsti juures viiendik Pärnumaa koera- ja kassiomanikest.

Keskkonnapraktikate võrdluses on koeraomanikud keskkonnateadlikumad kui kassiomanikud. Lemmiklooma vaksineerimine, märgistamine, neutraliseerimine, regulaarne parasiiditõrje ja tervisekontroll on enam levinud koeraomanike seas, kuid kassiomanike seas on rohkem levinud lemmiklooma neutraliseerimine. Lemmiklooma võtmisel on koeraomanike jaoks olulisim koeratõug ja koer on pigem ostetud, kuid kassiomanike jaoks on tähtis looma päästmine ja seetõttu on kass pigem tasuta saadud või

võetud varjupaigast või mõnest MTÜ-st. Koeraomanikud on enim otsustanud oma loomi peamiselt toas pidada, kuid kassioomanikud peavad loomi enamjaolt nii toas kui ka õues. Lemmikloomaalaselt on end rohkem harinud koeraomanikud ja nemad näevad teiste loomade ründamises suuremat probleemi kui kassioomanikud.

Individuaalelamu ja kortermaja elanike praktikates esineb mitmeid erinevusi, kuid tulemuste põhjal ei ole võimalik väita, millises elamutüübis elavad keskkonnateadlikumad loomaomanikud. Individuaalelamu elanikud on pigem oma lemmiklooma ostnud, kuid kortermaja elanikud saanud tasuta. Individuaalelamu elanike seas on enam levinud lemmiklooma vaksineerimine, märgistamine ja parasiiditõrje, kuid kortermaja elanike seas lemmiklooma neutraliseerimine ja regulaarne tervisekontroll. Individuaalmaja elanikud peavad oma lemmikloomi nii õues kui toas, kuid kortermaja elanikud valdavalt toas. Individuaalelamu elanike lemmikloomad on rohkem inimesi ja loomi rünnanud, kuid samas näevad ründamises suuremat probleemi kui kortermaja elanikud. Kortermaja elanikud on end lemmikloomaalaselt enam harinud ja otsustanud lemmiklooma peale surma tuhostada, kuid individuaalelamu elanikud pigem ise maha matta.

Lemmikloomaomanike keskkonnateadlikkusele on vaja enam tähelepanu pöörata. Hetkel ollakse teadlik vaid mõnest üksikust keskkonnatervist puudutavast aspektist. Lemmikloomaomanike keskkonnateadlikkuses on mitmeid vajakajäämisi, mida tõestavad vähene lemmiklooma keskkonnamõjude mõistmine ja keskkonnamõjude teadlik vähendamine ning puudused keskkonnapraktikates ja puudulik loomapidamisnõuete täitmine. Õnneks ei saa väita, et lemmikloomaomanikud lemmikloomade negatiivsest keskkonnamõjust üldse teadlikud ei oleks, sest leidub ka loomaomanikke, kes lemmiklooma negatiivseid mõjusid mõistavad ja on omalt poolt üritanud neid mõjusid vähendada. Mitmed keskkonnapraktikad on levinud enama kui poole lemmikloomaomanike seas, isegi kui need ei ole tehtud keskkonnamõju silmas pidades. Lemmikloomaomanike keskkonnateadlikkuse tõstmiseks on oluline loomaomanikele tutvustada ja meelde tuletada loomapidamisnõudeid ning selgitada põhjuseid, miks sellised nõuded üleüldse on kehtestatud, informeerida enam lemmiklooma negatiivsetest keskkonnamõjudest ja tutvustada erinevaid viise, kuidas lemmikloomaomanikul on võimalik oma lemmiklooma ebasoodsat keskkonnamõju vähendada. Lemmikloomadel on kahtlemata positiivne mõju inimesele, kuid lihtsate võtetega on võimalik vähendada negatiivset mõju keskkonnale ning samal ajal vähendada ka loomaomaniku enda tervist ohustavaid riskitegureid.

KASUTATUD KIRJANDUS

*U.S. Shelter Pet Report. (2014). Phoenix: PetSmart Charities, viidatud: **Castle, J.** (2014). Latest research shows more Americans willing to adopt. – Julie Castle's Blog. Best Friends Animal Society. [on-line] vahendusel (10.01.2021)

Argos Pet Insurance. (2020). What should I do if my dog is attacked by another dog?. [on-line] <https://www.argospetinsurance.co.uk/we-talk-pet/what-should-i-do-if-my-dog-is-attacked-by-another-dog/> (24.01.2021)

Ariko, T., Tummeleht, L. (2018). Lemmikloomade heaolu. – *Loomade heaolu. Õpik kõrgkoolidele.* /Toim. L. Tummeleht. Paide: Kuma Print, lk 96-115.

Baker, P. J., Ansell, R. J., Dodds, P. A. A., Webber, C. E., Harris, S. (2003). Factors affecting the distribution of small mammals in an urban area. – *Mammal Review*. Vol 33, No. 1, pp. 95-100. <https://doi.org/10.1046/j.1365-2907.2003.00003.x>

Banks, P. B., Bryant, J. V. (2007). Four-legged friend or foe? Dog walking displaces native birds from natural areas. – *Biology Letters*. Vol 3, pp. 611-613. <https://doi.org/10.1098/rsbl.2007.0374>

Bettiol, S. S., Obendorf, D. L., Nowarkowski, M., Goldsmid, J. M. (2000). Pathology of Experimental Toxoplasmosis in Eastern Barred Bandicoots in Tasmania. – *Journal of Wildlife Diseases*. Vol 36, No. 1, pp. 141-144. <https://doi.org/10.7589/0090-3558-36.1.141>

Bioneer. (2020). Hüljeste poegemisaeg on peagi käes. Rannas hülgepoega kohates palume teda mitte tülitada. [veebileht] <https://bioneer.ee/%C3%A4ra-t%C3%BClita-rannas-h%C3%BClgepoegi> (06.03.2021)

Bonnington, C., Gaston, K. J., Evans, K. L. (2013). Fearing the feline: domestic cats reduce avian fecundity through trait-mediated indirect effects that increase nest predation by other species. – *Journal of Applied Ecology*. Vol 50, No. 1, pp. 15-24. <https://doi.org/10.1111/1365-2664.12025>

Briskmind. (2021). Saadalolevad kursused. [veebileht] https://online.briskmind.com/?fbclid=IwAR3P4ee2BSF23Qt-e5N9GIrnXRtkLpTnda7ONvrFxFxLay_1U76tcvcu9btdY (18.05.2021)

- Canal, D., Martín, B., Lucas, de. M., Ferrer, M.** (2018). Dogs are the main species involved in animal-vehicle collisions in southern Spain: Daily, seasonal and spatial analyses of collisions. – *PloS One*. Vol 13, No. 9, pp. 1-14. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0203693>
- Cecchetti, M., Crowley, S. L., Goodwin, C. D., McDonald, R. A.** (2021). Provision of High Meat Content Food and Object Play Reduce Predation of Wild Animals by Domestic Cats *Felis catus*. – *Current Biology*. Vol 31, pp. 1-5. <https://doi.org/10.1016/j.cub.2020.12.044>
- Coates, J** (s.a). These Health Problems Are Caused By Poor Quality Pet Food Ingredients!. – Wild Earth. [on-line] <https://wildearth.com/blogs/news/these-health-problems-are-caused-by-poor-quality-pet-food-ingredients> (01.02.2021)
- Compper, M. E.** (2014). One billion dogs? What does that mean?. – Oxford University Press Blog's [on-line] <https://blog.oup.com/2014/03/one-billion-dogs-wildlife-conservation/> (17.05.2021)
- Conrad, P. A., Miller, M. A., Kreuder, C., James, E. R., Mazet, J. Dabritz, H., Jessup, D. A., Gulland, F., Grigg, M. E.** (2005). Transmission of *Toxoplasma*: Clues from the study of sea otters as sentinels of *Toxoplasma gondii* flow into the marine environment. – *International Journal for Parasitology*. Vol 35, No. 11-12, pp. 1155-1168. <https://doi.org/10.1016/j.ijpara.2005.07.002>
- Corbett, L.** (2001). The conservation status of the dingo *Canis lupus dingo* in Australia, with particular reference to New South Wales: threats to pure dingoes and potential solutions. – *A Symposium on the Dingo*. Pp. 10-19. <https://doi.org/10.7882/FS.2001.003>
- Courtenay, O., Quinnell, R. J., Chalmers, W. S. K.** (2001). Contact rates between wild and domestic canids: no evidence of parvovirus or canine distemper virus in crab-eating foxes. – *Veterinary Microbiology*. Vol 81, No. 1, pp. 9-19. [https://doi.org/10.1016/S0378-1135\(01\)00326-1](https://doi.org/10.1016/S0378-1135(01)00326-1)
- Dobson, R. L. M., Motlaght, S., Quijano, M., Cambron, R. T., Baker, T. R., Pullen, A. M., Regg, B. T., Bigalow-Kern, A. S., Vennard, T., Fix, A., Reimschuessel, R., Overmann, G., Shan, Yuching., Daston, G. P.** (2008). Identification and Characterization of Toxicity of Contaminants in Pet Food Leading to an Outbreak of Renal Toxicity in Cats and Dogs. – *Toxicological Sciences*. Vol 106, No. 1, pp. 251–262. <https://doi.org/10.1093/toxsci/kfn160>
- Doherty, T., Wirsing, A. J., Dickman, C., Nimmo, D., Ritchie, E., Newsome, T., Glen, A., Vanak, A.** (2017). The bark side: domestic dogs threaten endangered species worldwide. – *The Conversation*. [on-line] <https://theconversation.com/the-bark-side-domestic-dogs-threaten-endangered-species-worldwide-76782> (10.01.2021)

- Eelrand, H.** (2021a). Loomaomanike vastutustundetus: kevadiselt "miiniväljalt" levivad parasiidid nii koertele kui inimestele. – *Lemmikloom.* [e-ajakiri] <https://lemmikloom.delfi.ee/artikkel/92728941/loomaomanike-vastutustundetus-kevadiselt-miinivaljalt-levivad-parasiidid-nii-koertele-kui-inimestele?/> (04.03.2021)
- Eelrand, H.** (2021b). Koerte katk tõstab pead, kuid loomaomanike hulgas levib vaktsiinivastatus. – *Lemmikloom.* [e-ajakiri] <https://lemmikloom.delfi.ee/artikkel/93156379/koerte-katk-tostab-pead-kuid-loomaomanike-hulgas-levib-vaktsiinivastatus> (17.05.2021)
- Eelrand, H.** (2021c). Tihemetsas hukkus julmuri kuuli läbi juba teine kass. – *Lemmikloom.* [e-ajakiri] <https://lemmikloom.delfi.ee/artikkel/93435487/tihemetsas-hukkus-julmuri-kuuli-labi-juba-teine-kass> (17.05.2021)
- Eelrand, H.** (2021d). Kassid iga päev toas ei trambi, politseinikele valmistavad rohkem muret lahtised loomad õues. – *Lemmikloom.* [e-ajakiri] https://lemmikloom.delfi.ee/artikkel/93431617/kassid-iga-paev-toas-ei-trambi-politseinikele-valmistavad-rohkem-muret-lahtised-loomad-oues#cxrecs_s (17.05.2021)
- Eesti Ekspress. (2018). Kennelliit räpasest kutsikaärist: tõukoer on palju enam kui "paberitega peen peni". – *Eesti Ekspress.* [e-ajakiri] <https://ekspress.delfi.ee/artikkel/81633307/kennelliit-rapasest-kutsikaarist-toukoer-on-palju-enamat-kui-paberitega-peen-peni> (17.05.2021)
- Eesti elanike keskkonnateadlikkuse uuring. (2020). Tallinn: Turu-uuringute AS. https://www.envir.ee/sites/default/files/ASO/2020_keskkonnateadlikkuse_uuring.pdf (23.01.2021)
- Eesti Jahimeeste Selts. (2020). PRESSITEADE: Kevadisel perioodil ära häiri metsloomi. – Eesti Jahimeeste Selts. [veebileht] <https://www.ejs.ee/pressiteade-kevadisel-perioodil-ara-hairi-metsloomi/> (06.03.2021)
- Eesti Jahimeeste Selts. (2021). Riigi toel vaktsineeriti 21 500 lemmiklooma. – Eesti Jahimeeste Selts. [veebileht] <https://www.ejs.ee/riigi-toel-vaktsineeriti-21-500-lemmiklooma/> (17.05.2021)
- Eesti Maaülikooli Loomakliinik (2021a). Kasside vaktsineerimine. [veebileht] <http://loomakliinik.emu.ee/vaikeloomakliinik/nouanded-loomamanikule/kasside-vaktsineerimine/> (12.02.2021)
- Eesti Maaülikooli Loomakliinik (2021b). Koerte vaktsineerimine. [veebileht] <http://loomakliinik.emu.ee/vaikeloomakliinik/nouanded-loomamanikule/koerte-vaktsineerimine/> (12.02.2021)

- Eesti Omanike Keskliit. (2021). Koerte ja kasside pidamise eeskirjad. [veebileht] https://www.omanikud.ee/kodud_korda/koerte_ja_kasside_pidamise_eeskirjad (26.11.2020)
- Eesti.ee. (2021). Lemmikloom. [veebileht] <https://www.eesti.ee/et/perekond/lemmikloom/> (18.03.2021)
- Eestimaa Loomakaitse Liit. (s.a). Steriliseerimine/kastreerimine, milleks seda vaja?. [veebileht] <http://loomakaitse.eu/steriliseeriminekastreerimine-milleks-seda-vaja/> (10.02.2021)
- EKSS. (2018a). Eesti keele seletav sõnaraamat. – keskkond. [veebileht] <https://www.eki.ee/dict/ekss/index.cgi?Q=keskkond&F=M> (12.10.2020)
- EKSS. (2018b). Eesti keele seletav sõnaraamat. – praktika. [veebileht] <https://www.eki.ee/dict/qs2018/index.cgi?C03=1&Q=praktika> (12.10.2020)
- European Facts & Figures 2019. (2020). Bruxelles: FEDIAF – The Europe Pet Food Industry. [on-line] https://fediaf.org/images/FEDIAF_facts_and_figs_2019_cor-35-48.pdf (04.02.2021)
- Fancourt, B. A.** (2015). Making a killing: photographic evidence of predation of a Tasmanian pademelon (*Thylogale billardierii*) by a feral cat (*Felis catus*). – *Australian Mammalogy*. Vol 37, No. 1, pp. 120-124. <https://doi.org/10.1071/AM14044>
- Fancourt, B. A., Jackson, R. B.** (2014). Regional seroprevalence of *Toxoplasma gondii* antibodies in feral and stray cats (*Felis catus*) from Tasmania. – *Australian Journal of Zoology*. Vol 62, No. 4, pp. 272-283. <https://doi.org/10.1071/ZO14015>
- Foote, S. J.** (2016). Killer Dogs – predation and predatory aggression in pets. – *CattleDog Publishing*. [on-line] <https://drsophiayin.com/blog/entry/killer-dogs-predation-and-predatory-aggression-in-pets/> (03.03.2021)
- Friedmann, E., Katcher, A. H., Lynch, J. J., Thomas, S. A.** (1980). Animal companions and one year survival after discharge from a coronary care unit. – *Public Health Report*. Vol 95, No. 4, pp. 307-312.
- Gerhold, R. W., Jessup, D. A.** (2012). Zoonotic Diseases Associated with Free-Roaming Cats. – *Zoonoses and Public Health*. Vol 60, No. 3, pp. 189-195. <https://doi.org/10.1111/j.1863-2378.2012.01522.x>
- Gottelli, D., Sillero, C., Applebaum, G. D., Roy, M. S., Girman, D., Moreno, J. G., Ostrander, E. A. Wayne, R. K.** (1994). Molecular genetics of the most endangered canid: The Ethiopian wolf *Canis simensis*. – *Molecular Ecology*. Vol 3, No. 4, pp. 301-312. <https://doi.org/10.1111/j.1365-294X.1994.tb00070.x>

- Growth from Knowledge. (2016). Global GfK survey: Pet ownership. [on-line] https://www.gfk.com/fileadmin/user_upload/country_one_pager/NL/documents/Global-GfK-survey_Pet-Ownership_2016.pdf (01.05.2020)
- Hanila valla koerte ja kasside pidamise eeskiri. (vastu võetud 28.05.2014, viimati jõustunud 03.06.2014). – *Riigi Teataja* <https://www.riigiteataja.ee/akt/431052014143> (18.03.2021)
- Hindrikson, M., Männil, P., Saarma, U.** (2009). Geneetiline analüüs tõestas hundi ja koera hübriidid Eestis. – *Eesti Loodus*. Nr. 9. [e-ajakiri] <http://www.eestiloodus.ee/index.php?artikkel=2908> (18.05.2021)
- Hulkuvate loomadega seotud probleemistik Eesti kohalikes omavalitsustes. (2016). Tallinn: Eesti Loomakaitse Selts. http://www.loomakaitse.ee/wp-content/uploads/2016/05/Hulkuvate-loomadega-seotud-probleemistik-Eesti-kohalikes-omavalitsustes_2015.pdf (01.02.2021)
- Hulkuvate loomadega seotud probleemistik Eestis. (2012). Tallinn: Eesti Loomakaitse Selts. <http://www.loomakaitse.ee/wp-content/uploads/2012/11/Uuring-Hulkuvate-loomadega-seotud-probleemistik-Eestis-Eesti-Loomakaitse-Selts.pdf> (01.02.2021)
- Häädemeeste valla koerte, kasside ja teiste lemmikloomade pidamise eeskiri. (vastu võetud 27.02.2020, viimati jõustunud 16.03.2020). – *Riigi Teataja* <https://www.riigiteataja.ee/akt/413032020011> (25.11.2020)
- Hyde, J.** (2020). Burying a Pet in Your Backyard: Everything You Need to Know. – Agape Pet Services. [on-line] <https://agapepetservices.com/bury-pet-backyard/> (17.05.2021)
- Jõgisaar, K.** (2018a). Triin Uudeväli: "Lemmikloomade väljaheited liivakastis võivad ohustada lapsi.". – Bioneer. [veebileht] <https://bioneer.ee/triin-uudev%C3%A4li-lemmikloomade-v%C3%A4ljaheited-liivakastis-v%C3%B5ivad-ohustada-lapsi> (17.05.2021)
- Jõgisaar, K.** (2018b). Kass, kes kõnnib linnas omapäi, pole mitte vaba, vaid on lastud hulkuma. – Bioneer. [veebileht] <https://bioneer.ee/kass-kes-k%C3%B5nnib-linnas-omap%C3%A4i-pole-mitte-vaba-vaid-lastud-hulkuma> (17.05.2021)
- Järvela, G.** (2019). Millised parasiidid ohustavad Eestis elavaid lemmikloomi?. – *Lemmik*. [e-ajakiri] <https://lemmik.postimees.ee/6571663/millised-parasiidid-ohustavad-eestis-elavaid-lemmikloomi> (17.05.2021)
- Karurahu, G.** (2020). Aasta loomasõbralik tegu on algatus muuta loomakaitseadust. – *Hea Kodanik*. [e-ajakiri] <https://heakodanik.ee/uudised/aasta-loomasobralik-tegu-on-algatus-muuta-loomakaitseadust/> (17.05.2021)

- Katterns, T.** (2009). Save the planet: time to eat dog?. – *The Dominion Post*. [on-line] <https://www.stuff.co.nz/national/2987848/Save-the-planet-time-to-eat-dog> (02.03.2021)
- Kauhala, K., Talvitie, K., Vuorisalo, T.** (2015). Free-ranging house cats in urban and rural areas in the north: useful rodent killers or harmful bird predators? – *Folia Zoologica*. Vol 64, No. 1, pp. 45-55. <https://doi.org/10.25225/fozo.v64.i1.a6.2015>
- Kays, R., Dunn, R. R., Parsons, A. W., McDonald, B., Perkins, T., Powers, S. A., Shell, L., McDonald, J. L., Cole, H., Kikillus, H., Woods, L., Tindle, H., Roetman, P.** (2019). The small home ranges and large local ecological impacts of pet cats. – *Animal Conservation*. Vol 23, No. 5, pp. 516-523. <https://doi.org/10.1111/acv.12563>
- Keskkonnaamet. (2020). Hundi tekitatud kahjud on viimastel aastatel vähenenud. [veebileht] <https://www.keskkonnaamet.ee/et/uudised/hundi-tekitatud-kahjud-viimastel-aastatel-vahenenud> (12.05.2021)
- Keskkonnahariduse ja –teadlikkuse tegevuskava 2019-2022. (2018). Tallinn: Keskkonnaministeerium ja Haridus- ja Teadusministeerium. https://www.envir.ee/sites/default/files/keskkonnahariduse_teadlikkuse_tegevuskava_2019-2022.pdf (12.10.2020)
- Kihnu valla koerte ja kasside pidamise eeskiri. (vastu võetud 17.12.2015, viimati jõustunud 10.01.2016). – *Riigi Teataja* <https://www.riigiteataja.ee/akt/407012016011> (26.11.2020)
- Kilshaw, K., Montgomery, R. A., Campbell, R. D., Hetherington, D. A., Johnson, P. J., Kitchener, A. C., Macdonald, D. W., Millspaugh, J. J.** (2016). Mapping the spatial configuration of hybridization risk for an endangered population of the European wildcat (*Felis silvestris silvestris*) in Scotland. – *Mammal Research*. Vol 61, pp. 1-11.
- Koortekool Kratt. (2021a). Avasta, kuidas liita uus koer oma perre sujuvalt ja murevabalt!. [veebileht] <http://koortekoolkratt.ee/> (18.05.2021)
- Koortekool Kratt. (2021b). Kassikursus (online). [veebileht] <http://koortekoolkratt.ee/kassikursus-online/> (18.05.2021)
- Kooli, R.** (2020). Rain Kooli: lemmikloomad koormavad keskkonda, aga sellest ei taheta rääkida. – *Eesti Rahvusringhääling*. [e-ajakiri] <https://www.err.ee/1056934/rain-kooli-lemmikloomad-koormavad-keskkonda-aga-sellest-ei-taheta-raakida> (09.03.2021)
- Koonga valla koerte ja kasside pidamise eeskirjade kehtestamine. (vastu võetud 31.03.2011). – *Lääneranna valla koduleht* https://www.laanerannavald.ee/documents/16319726/17908222/Koonga_koerte-kasside_pidamise_eeskiri.pdf/cc8b19a6-58b4-4c9e-99ec-f39f2f455487 (18.02.2021)

- Lassen, B., Janson, M., Viltrop, A., Neare, K., Hütt, P., Golovljova I., Tummeleht, L., Jokelainen, P.** (2016).) Serological Evidence of Exposure to Globally Relevant Zoonotic Parasites in the Estonian Population. – *PloS ONE*. Vol 11, No. 10, pp. 1-13. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0164142>
- Lemmikloom. (2020). OHTLIK KAKA | mis võib juhtuda, kui jätad koera väljaheited koristamata?. – *Lemmikloom*. [e-ajakiri] <https://lemmikloom.delfi.ee/artikkel/88601411/ohtlik-kaka-mis-voib-juhtuda-kui-jatad-koera-valjaheited-koristamata> (17.05.2021)
- Lemmikloom. (2021). Omakohus: Nõo elanik tappis hulkuva koera ammuga. – *Lemmikloom*. [e-ajakiri] <https://lemmikloom.delfi.ee/artikkel/93422601/omakohus-noo-elanik-tappis-hulkuva-koera-ammuga> (17.05.2021)
- Lemmikloomad Tallinnas 2020. (2020). Tallinn: Eesti Uuringukeskus OÜ. [file:///C:/Users/37256/Downloads/Tallinna%20lemmikloomad_2020_raport_EUK%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/37256/Downloads/Tallinna%20lemmikloomad_2020_raport_EUK%20(2).pdf) (02.02.2021)
- Letnic, M., Ritchie, E. G., Dickman, C. R.** (2011). Top predators as biodiversity regulators: the dingo *Canis lupus dingo* as a case study. – *Biological Reviews*. Vol 87, No. 2, pp. 390-413. <https://doi.org/10.1111/j.1469-185X.2011.00203.x>
- (Lihula valla) Koerte ja kasside pidamise eeskiri. (vastu võetud 24.09.2015, viimati jõustunud 03.10.2015). – *Riigi Teataja* <https://www.riigiteataja.ee/akt/430092015009> (18.03.2021)
- Loomakaitseseadus. (vastu võetud 13.12.2000, muudetud, täiendatud, viimati jõustunud 10.01.2021). – *Riigi Teataja* <https://www.riigiteataja.ee/akt/116062016013?leiaKehtiv> (10.02.2021)
- Loomapäästegrupp. (s.a). Kes aitab hädasolevat looma?. Kontaktid. [veebileht] <https://animalrescue.ee/kasulik/> (06.03.2021)
- Loomatauditõrje seadus. (vastu võetud 16.06.1999, muudetud, täiendatud, viimati jõustunud 01.01.2021). – *Riigi Teataja* <https://www.riigiteataja.ee/akt/101072020006> (10.02.2021)
- Loss, S. R., Marra, P. P.** (2017). Population impacts of free-ranging domestic cats on mainland vertebrates. – *Frontiers in Ecology and the Environment*. Vol 15, No. 9, pp. 502-509. <https://doi.org/10.1002/fee.1633>
- Loss, S. R., Will, T., Marra, P. P.** (2013). The impact of free-ranging domestic cats on wildlife of the United States. – *Nature Communications*. Vol 4, No. 1396, pp. 1-7. <https://doi.org/10.1038/ncomms2380>

- Lowe S., Browne M., Boudjelas S., De Poorter M.** (2000). 100 of the World's Worst Invasive Alien Species A selection from the Global Invasive Species Database. Published by The Invasive Species Specialist Group (ISSG) a specialist group of the Species Survival Commission (SSC) of the World Conservation Union (IUCN). 12 pp. [on-line] <http://www.iucngisd.org/gisd/pdf/100English.pdf> (10.01.2021)
- Lõuna-Eesti Postimees. (2019). Marutaudi osas tasub endiselt ettevaatlik olla – *Lõuna-Eesti Postimees*. [e-ajakiri] <https://lounapostimees.postimees.ee/6844642/marutaudi-osas-tasub-endiselt-ettevaatlik-olla> (06.03.2021)
- Lääneranna vald. (2021). Lemmikloomad. [veebileht] <https://www.laanerannavald.ee/lemmikloomad> (18.03.2021)
- Maasalu, S.** (2010). Metsamees: kuni pool metskitsedest võib olla hukkunud. – *Ilmajaam*. [e-ajakiri] <https://ilmajaam.postimees.ee/239681/metsamees-kuni-pool-metskitsedest-voib-olla-hukkunud> (24.01.2021)
- Mamaev, L. V., Denikina, N. N., Belikov, S. I., Volchkov, V. E., Visser, I. K., Fleming, M., Kai, C., Harder, T. C., Liess, B., Osterhaus, A. D. M. E., Barrett, T.** (1995). Characterisation of morbilliviruses isolated from Lake Baikal seals (*Phoca sibirica*). – *Veterinary Microbiology*. Vol 44, No. 2-4, pp. 251-559. [https://doi.org/10.1016/0378-1135\(95\)00018-6](https://doi.org/10.1016/0378-1135(95)00018-6)
- Matsi, A.** (2018). Lemmikloomade kiibistamine – mis ja miks?. – *Käpa all*. Nr 3, lk 19-20.
- Matt, S.** (2019). Omavalitsused kavandavad koos uut loomade varjupaika. – *Pärnu Postimees*. [e-ajakiri] <https://parnu.postimees.ee/6540727/omavalitsused-kavandavad-koos-uut-loomade-varjupaika> (26.11.2020)
- Moks, E.** (2021). Ehhinokokk – paelusside uuringu kokkuvõte. – *Eesti Jahimees*. Nr. 1, lk 71.
- Mori, E., Menchetti, M., Camporesi, A., Caviglioli, L., Fatis, K. T. D., Girardello, M.** (2019). License to Kill? Domestic Cats Affect a Wide Range of Native Fauna in a Highly Biodiverse Mediterranean Country. – *Frontiers in Ecology and Evolution*. Vol 7, pp. 1-11. <https://doi.org/10.3389/fevo.2019.00477>
- Mumm, M.** (2015). Eesti metskitse (*Capreolus capreolus*) arvukuse dünaamikast. Magistritöö. Eesti Maaülikooli põllumajandus- ja keskkonnainstituut. Tartu. 41 lk.
- Murphy, A., Kelly, M. J., Karpanty, S., Andrianjakarivelo, V., Farris, Z.** (2018). Using camera traps to investigate spatial co-occurrence between exotic predators and native prey species: a case study from northeastern Madagascar. – *Journal of Zoology*. Vol 307, pp. 1-10. <https://doi.org/10.1111/jzo.12645>

- Must, M.** (2017). Sel sügisel on maha lastud viis kariloomi ründavat koera. – *Maaleht*. [e-ajakiri] <https://maaleht.delfi.ee/artikkel/80303086/sel-sugisel-on-maha-lastud-viis-kariloomi-rundavat-koera> (25.01.2021)
- Mägi, M.** (2017). Kassid on suur oht lindudele. – *Eesti Loodus*. Nr 5, lk 22-28. [e-ajakiri] http://www.eestiloodus.ee/arhiiv/Eesti_Loodus05_2017.pdf (04.05.2020)
- Mägi, M.** (2018). Kass sööb leevikest, sina oled süüdi!. – *ERR Novaator*. [e-ajakiri] <https://novaator.err.ee/682729/kass-soob-leevikest-sina-oled-suudi> (17.05.2021)
- Mägi, M.** (2020). Kassi ökoloogiline mõju on kordades suurem kui looduslikul kiskjal. – Linnuvaatleja. [veebileht] <https://www.linnuvaatleja.ee/teadusuudised/kassi-oekoloogiline-moju-on-kordades-suurem-kui-looduslikul-kiskjal> (04.03.2021)
- Nael, M.** (2020). Stroomi rannast leiti viga saanud hülgepoeg. – *Eesti Rahvusringhääling*. [e-ajakiri] <https://www.err.ee/1066532/stroomi-rannast-leiti-viga-saanud-hulgepoeg> (09.03.2021)
- Nahe Koerte Akadeemia. (2018). Koortekoolid ja koeratreeningud Eestis. [veebileht] <https://koortekas.ee/koortekoolid-eestis/> (11.05.2021)
- Nakkushaiguste esinemine Eestis (statistikaandmed): 17.osa. (2020). /Toim. J. Epštein, N. Kerbo. Tallinn: Terviseamet. 194 lk.
- National Sheep Association. (s.a). Sheep Worrying. [veebileht] <https://www.nationalsheep.org.uk/dog-owners/sheep-worrying/> (24.01.2021)
- Niin, E.** (2017). Kärntõbi – kahepalgeline nakkushaigus. – *Eesti Jahimees*. Nr 2. [e-ajakiri] <https://www.ejs.ee/karntobi-kahepalgeline-nakkushaigus/> (04.03.2021)
- Okin, G. S.** (2017). Environmental impacts of food consumption by dogs and cats. – *PLoS ONE*. Vol 12, No. 8, pp. 1-14. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0181301>
- Oladipo, G.** (2021). Shelter releases 1,000 feral cats on to Chicago streets to combat rat crisis. – *The Guardian*. [on-line] <https://www.theguardian.com/us-news/2021/may/14/chicago-feral-cats-rat-crisis> (18.05.2021)
- Oliveira, R., Godinho, R., Randi, E., Alves, P. C.** (2008). Hybridization versus conservation: are domestic cats threatening the genetic integrity of wildcats (*Felis silvestris silvestris*) in Iberian Peninsula?. – *Philosophical Transactions of The Royal Society B*. Vol 363, No. 1505, pp. 2953-2961.
- Ormerod, E.** (2012). Supporting older people with pets in sheltered housing. – *In Practice*. Vol 34, pp. 170-173. <https://doi.org/10.1136/inp.e1041>

- Orro, J.** (2011). Parasiidid: solkmed ja ussid. – Eesti Retriiverite Tõuühing. [veebileht] <http://www.retriiverid.ee/tervis/parasiidid-solkmed-ja-ussid/> (04.02.2021)
- Paul, M.** (2015). Specially trained dog finds elusive tiger quoll scat in Victoria's Otway Ranges. – *ABC NEWS*. [on-line] <https://www.abc.net.au/news/2015-11-14/specially-trained-dog-finds-tiger-quoll-scat-in-otway-ranges/6940360> (10.01.2021)
- Petcity. (2019). Miks mu koerale kooli vaja on?. – *Lemmik*. [e-ajakiri] <https://lemmik.elu24.ee/6692955/miks-mu-koerale-kooli-vaja-on> (06.03.2021)
- Petcity. (s.a). Koera ja kassi vaktsineerimine ning kiibistamine. [veebileht] <https://www.petcity.ee/teenused/koera-ja-kassi-vaktsineerimine-ning-kiibistamine/> (12.02.2021)
- Pikhartova, J., Bowling, A, Victor, C.** (2014). Does owning a pet protect older people against loneliness?. – *BMC Geriatrics*. Vol 14, No. 106. <https://doi.org/10.1186/1471-2318-14-106>
- Postimees Lemmik. (2020). Politsei värvib Lasnamäe teid, tuletamaks meelde lemmiklooma pidamise reegleid. – *Lemmik*. [e-ajakiri] <https://lemmik.postimees.ee/7070311/politsei-varvib-lasnamae-teid-tuletamaks-meelde-lemmiklooma-pidamise-reegleid> (17.05.2021)
- Preisser, E. L., Bolnick, D. I., Benard, M. F.** (2005). Scared to death? The effects of intimidation and consumption in predator-prey interactions. – *Ecology*. Vol 86, No. 2, pp. 501-509. <https://doi.org/10.1890/04-0719>
- Protect Wildlife: Keep Cats Indoors. (2015). Crocodile Lake National Wildlife Refuge, Dagny Johnson Key Largo Hammock Botanical State Park. [on-line] <https://www.fws.gov/southeast/pubs/keep-cats-indoors.pdf> (05.03.2021)
- Puhk, Õ., Riivik, K.** (2019). Toksoplasmoos. – Virtuaalkliinik. [veebileht] <https://www.virtuaalkliinik.ee/haigused/2019/02/18/toksoplasmoos> (18.05.2021)
- (Põhja-Pärnumaa valla) Koerte, kasside ning muude loomade pidamise eeskiri. (vastu võetud 18.12.2019, viimati jõustunud 01.01.2020). – *Riigi Teataja* <https://www.riigiteataja.ee/akt/427122019003> (18.02.2021)
- (Pärnu linna) Koerte ja kasside pidamise eeskiri. (vastu võetud 15.10.2020, viimati jõustunud 26.10.2020). – *Riigi Teataja* <https://www.riigiteataja.ee/akt/423102020004> (26.11.2020)
- Pärnumaa Omavalitsuste Liit. (s.a). Avaleht. [veebileht] <https://pol.parnumaa.ee/> (04.03.2021)
- Pärnumaa Omavalitsuste Liit. (s.a). Liikmed. [veebileht] <http://pol.parnumaa.ee/juhtimine/liikmed> (27.11.2020)

- Rabinowitz, P. M., Gordon, Z., Odofin, L.** (2007). Pet-Related Infections. – *American Family Physician*. Vol 76, No. 9, pp. 1314-1322. PMID: 18019874
- Rahandusministeerium. (s.a). Pärnumaa. [veebileht] <https://maakonnaplaneering.ee/parnumaaplaneering> (04.03.2021)
- Rallmann, M.** (2020). Loomade varjupaiga saagas paistab viimaks valguskiir. – *Pärnu Postimees*. [e-ajakiri] <https://parnu.postimees.ee/7094916/loomade-varjupaiga-saagas-paistab-viimaks-valguskiir> (26.11.2020)
- Richardson, C.** (2002). Family Dogs Terrorize Sheep. – *Queen's Printer for Ontario*. [on-line] <http://www.omafra.gov.on.ca/english/livestock/sheep/facts/02-029.htm> (24.01.2021)
- Riigikohtu 24.07.2007 otsus 3-2-1-75-07. <https://www.riigikohus.ee/et/lahendid/?asjaNr=3-2-1-75-07> (26.11.2020)
- Ringvaade: 2120. (2021). Intervjuu Kairi Koortiga. – *Eesti Televisioon* <https://etv.err.ee/1608122770/ringvaade> (10.03.2021)
- Roelke-Parker, M. E., Munson, L., Packer, C., Kock, R., Cleaveland, S., Carpenter, M., O'Brien, S. J., Pospischil, A., Hofmann-Lehmann, R., Lutz, H., Mwamengele, G. L., Mgasa, M. N., Machange, G. A., Summers, B. A., Appel, M. J.** (1996). A canine distemper virus epidemic in Serengeti lions (*Panthera leo*). – *Nature*. Vol 379, pp. 441-445. <https://doi.org/10.1038/379441a0>
- Saarde valla koorte ja kasside pidamise eeskiri. (vastu võetud 20.05.2020, viimati jõustunud 29.06.2020). – *Riigi Teataja* <https://www.riigiteataja.ee/akt/426062020026> (26.11.2020)
- Saarma, U., Plumer, L.** (2014). Lammaste murdmised – kas neid saab kirjutada vaid huntide arvele?. – *Postimees, Maaelu edendaja*. Nr. 2, lk 12-13.
- SASS. (2020). Säätva arengu sõnaseletusi. – keskkonnateadlikkus. [veebileht] http://www.seit.ee/sass/?ID=1&L_ID=151 (12.10.2020)
- Sotsiaalministeerium. (2017). Keskkonnatervis. [veebileht] <https://www.sm.ee/et/keskkonnatervis> (31.01.2021)
- Spin TEK. (s.a). Lemmikloomaregister LLR. [veebileht] <https://www.spin.ee/Lemmikloomaregister-2> (17.02.2021)
- Steyer, K., Tiesmeyer, A., Munoz-Fuentes, V., Nowak, C.** (2018). Low rates of hybridization between European wildcats and domestic cats in a human-dominated landscape. – *Ecology and Evolution*. Vol 8, No. 4, pp. 2290-2304. <https://doi.org/10.1002/ece3.3650>

- Suurkiskjate (hunt *Canis lupus*, ilves *Lynx lynx*, pruunkaru *Ursus arctos*) kaitse- ja ohjamise tegevuskava aastateks 2012-2021. (2012). Tallinn: Keskkonnaministeerium. https://www.keskkonnaagentuur.ee/failid/SK_tegevuskava_2012-2021_lopp.pdf (18.05.2021)
- Tallinna keskkonnatervise tegevusplaani kinnitamine. (vastu võetud 06.09.2001 nr 37). – *Riigi Teataja* <https://www.riigiteataja.ee/akt/70613> (31.01.2021)
- Tarbija24. (2013). Kassikaka võib olla ohtlik. – *Tervis*. [e-ajakiri] <https://tervis.postimees.ee/1296130/kassikaka-voib-olla-ohtlik> (10.03.2021)
- Teinfeldt, M.** (2017). Mida teha koerakakaga?. – Bioneer. [veebileht] <https://bioneer.ee/mida-teha-koerakakaga> (17.05.2021)
- The Pet's Tech. (2014). Over 6,000,000 dogs & cats were killed on US roads last year. [on-line] <https://www.thepetstech.com/blogs/the-pets-lounge/14446241-over-6-000-000-dogs-cats-were-killed-on-us-roads-last-year> (16.05.2021)
- Todesco, M., Pascual, M. A., Owens, G. L., Ostevik, K. L., Moyers, B. T., Hübner, S., Heredia, S. M., Hahn, M. A., Caseys, C., Bock, D. G., Rieseberg, L. H.** (2016). Hybridization and extinction. – *Evolutionary Applications*. Vol 9, No. 7, pp. 892-908. <https://doi.org/10.1111/eva.12367>
- Toomet, T.** (2016). Kuidas end kaitsta? 15 tõsist haigust, mis sind lemmikloomade kaudu ohustavad. – *Lemmikloom*. [e-ajakiri] <https://lemmikloom.delfi.ee/artikkel/74571747/kuidas-end-kaitsta-15-tosist-haigust-mis-sind-lemmikloomade-kaudu-ohustavad> (31.01.2021)
- Toomet, T.** (2017). Haigused, mille koeraomanikud võivad lemmikult saada ja kuidas seda vältida. – *Lemmik*. [e-ajakiri] <https://lemmik.elu24.ee/4118309/haigused-mille-koeraomanikud-voivad-lemmikult-saada-ja-kuidas-seda-valtida> (03.03.2021)
- Toomet, T.** (2019). Mida teha, kui võõras koer ründab?. – *Lemmikloom*. [e-ajakiri] <https://lemmikloom.delfi.ee/artikkel/87160617/mida-teha-kui-vooras-koer-rundab> (24.01.2021)
- (Tori valla) Koerte ja kasside pidamise eeskiri. (vastu võetud 24.05.2018, viimati jõustunud 02.10.2020). – *Riigi Teataja* <https://www.riigiteataja.ee/akt/406062018007?leiaKehtiv> (25.11.2020)
- Trouwborst, A., McCormack, P. C., Camacho, E. M.** (2020). Domestic cats and their impacts on biodiversity: A blind spot in the application of nature conservation law. – *People and Nature*. Vol 2, No. 1, pp. 235-250. <https://doi.org/10.1002/pan3.10073>

- Trouwborst, A., Somsen, H.** (2020). Domestic Cats (*Felis catus*) and European Nature Conservation Law—Applying the EU Birds and Habitats Directives to a Significant but Neglected Threat to Wildlife. – *Journal of Environmental Law*. Vol 32, No. 3, pp. 391-415. <https://doi.org/10.1093/jel/eqz035>
- Tull, A., Moks, E., Laurimaa, L., Keis, M., Süld, K.** (2020). Endoparasite infection hotspots in Estonian urban areas. – *Journal of Helminthology*. Vol 94, pp. 1-9. <https://doi.org/10.1017/S0022149X19000920>
- Vanak, A. T., Dickman, C. R., Silva-Rodriguez, E. A. Butler, J. R. A., Ritchie, E. G.** (2013). Top-dogs and under-dogs: Competition between dogs and sympatric carnivores. – *Free-ranging Dogs and Wildlife Conservation*. /Ed. M. E. Gompper. Oxford: Oxford University Press. Chapter 3, pp. 69-93. DOI:10.1093/acprof:osobl/9780199663217.003.0003
- (Varbla valla) Koerte ja kasside pidamise eeskirja kehtestamine. (vastu võetud 12.12.2002, viimati jõustunud 16.12.2002). – *Riigi Teataja* <https://www.riigiteataja.ee/akt/245799> (18.03.2021)
- Varjupaikade MTÜ. (2020). Loomade liikumise statistika aastal 2020. [veebileht] <https://media.voog.com/0000/0041/8712/files/varjupaikade%20statistika%202020%20v1.1%20FINAL.pdf> (21.05.2021)
- Varjupaikade MTÜ. (s.a). Pärnu. [veebileht] <https://varjupaik.ee/varjupaigad/parnu> (06.03.2021)
- Warnambool Penguins. (s.a). Conservation. [veebileht] <http://www.warnamboolpenguins.com.au/conservation> (10.01.2021)
- VFTA. (s.a). Working Cats. [on-line] https://www.vftafoundation.org/working_cats (18.05.2021)
- WHO. (2018). Animal bites. [veebileht] <https://www.who.int/en/news-room/fact-sheets/detail/animal-bites> (21.05.2021)
- Woodroffe, R., Prager, K. C., Munson, L., Conrad, P. A., Dubovi, E. J., Mazet, J. A. K.** (2012). Contact with Domestic Dogs Increases Pathogen Exposure in Endangered African Wild Dogs (*Lycaon pictus*). – *PLoS ONE*. Vol 7, No. 1, pp. 1-9. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0030099>
- Woods, M., McDonald, R. A., Harris, S.** (2003). Predation of wildlife by domestic cats *Felis catus* in Great Britain. – *Mammal Review*. Vol 33, No. 2, pp. 174-188. <https://doi.org/10.1046/j.1365-2907.2003.00017.x>
- Õhtuleht.ee. (2014). ÄRA HÜLGELE PAI TEE: hülgeuurija hoiatab kurbade tagajärgede eest, sest loom võib hammustada või kriimustada. – *Loodus*. [e-ajakiri]

<https://loodus.ohhtuleht.ee/591870/ara-hulgele-pai-tee-hulgeuurija-hoiatab-kurbade-tagajargede-est-sest-loom-voib-hammustada-voi-kriimustada> (05.03.2021)

Teabenõue Häädemeeeste vallavalitsusele. (2021). Vastus autorile (17.03.2021)

Teabenõue Kihnu vallavalitsusele. (2021). Vastus autorile (24.03.2021)

Teabenõue Lääneranna vallavalitsusele. (2021). Vastus autorile (17.03.2021)

Teabenõue Põhja-Pärnumaa vallavalitsusele. (2021). Vastus autorile (22.03.2021)

Teabenõue Pärnu linnavalitsusele. (2021). Vastus autorile (17.03.2021)

Teabenõue Saarde vallavalitsusele. (2021). Vastus autorile (05.05.2021)

Teabenõue Terviseametile. (2021). Vastus autorile (16.03.2021)

Teabenõue Tori vallavalitsusele. (2021). Vastus autorile (22.04.2021)

Teabenõue Transpordiametile. (2021). Vastus autorile (30.03.2021)

LISAD

Lisa 1. Küsimustik

Pärnumaa koera- ja kassiomanike lemmikloomaalane keskkonnateadlikkus

Tere! Minu nimi on Kätlin Ild ning kirjutan magistritööd teemal "Pärnumaa koera- ja kassiomanike lemmikloomaalane keskkonnateadlikkus". Antud küsitlus on osa minu magistritööst ning ma palun kõigil Pärnumaal elavatel koerte- ja kassiomanikel küsitlusele vastata. Vastamisel palun lähtuda hetkel olemasolevast/olemasolevatest lemmikutest ja nendega seotud praktikatest. Kõik vastused on anonüümsed ja vastamine võtab aega 1030 minutit. Küsimustik on avatud 31. märtsini.

Soovi korral on võimalik minuga ühendust võtta aadressil: katlin.ild@student.emu.ee

* Kohustuslik

1. Millises Pärnumaa omavalituses elate? *

Märkige ainult üks ovaal.

- ☐ Pärnu linn
- ☐ Pärnu linn (Audru osavald)
- ☐ Pärnu linn (Paikuse osavald)
- ☐ Pärnu linn (Tõstamaa osavald)
- ☐ Häädemeeste vald
- ☐ Saarde vald
- ☐ Tori vald
- ☐ Põhja-Pärnumaa vald
- ☐ Lääneranna vald
- ☐ Kihnu vald

2. Millist tüüpi elamus elate? *

Märkige ainult üks ovaal.

- ☐ Individuaalelamu
- ☐ Paarismaja
- ☐ Ridaelamu
- ☐ Kolme ja enama korteriga elamu
- ☐ Muu:

3. Kui keskkonnateadlikuks inimeseks Te ennast peate? *

Märkige ainult üks ovaal.

- ☐ Väga keskkonnateadlikuks
- ☐ Pigem keskkonnateadlikuks
- ☐ Pigem mitte keskkonnateadlikuks
- ☐ Üldse mitte keskkonnateadlikuks
- ☐ Ei oska öelda

4. Kas olete kursis oma omavalitsuse kehtiva koerte ja kasside pidamise eeskirja nõuetega? * *Märkige ainult üks ovaal.*

- ☐ Jah
- ☐ Ei
- ☐ Kunagi olen lugenud, aga ei tea, kas vahepeal on nõuded muutunud

5. Millised lemmikloomad Teil on? *

Märkige kõik sobivad.

- ☐ 1 kass
- ☐ 2 kassi
- ☐ 3 või enam kassi
- ☐ 1 koer
- ☐ 2 koera
- ☐ 3 või enam koera

Muu: ☐ _____

6. Mis põhjusel Te oma lemmikloom võtsite? *

Märkige kõik sobivad.

- ☐ Looma päästmiseks (näiteks tänavalt)
- ☐ Soovisin oma seltsilist/kaaslast
- ☐ Harjumusest (terve elu on peres lemmikloom olnud)
- ☐ Lapsele lemmikloomaks
- ☐ Maja valvama
- ☐ Jahil käimiseks
- ☐ Karjaloomade valvuriks
- ☐ Aretuseks
- ☐ Pakkusin hoiukodu ja kiindusin ära
- ☐ Ei võtnud ise, kingiti

Muu: ☐ _____

Küsimused
koeraomanikele

Kui Te ei ole koeraomanik, saate lehe lõpust liikuda järgmisele lehele.

7. Kust on Teie koer/koerad võetud?

Märkige kõik sobivad.

- ☐ Varjupaigast
- ☐ Saadud tasuta tuttava/eraisiku käest
- ☐ Leitud tänavalt
- ☐ Kingiti
- ☐ Mõne MTÜ kaudu
- ☐ Ostetud eraisiku/kasvataja käest
- ☐ Ostetud välismaalt

Muu: ☐ _____

8. Mida pidasite koera/koerte võtmisel oluliseks?

Märkige kõik sobivad.

☐ Soovisin koera päästa

☐ Välimust

☐ Iseloomu

☐ Tervist

☐ Hinda

☐ Koeratõugu

☐ Tõupaberite olemasolu

Muu: ☐ _____

9. Kas Teil on olemas inimene, kes Teie äraolekul (näiteks reisil olles) koera/koerte eest hoolt kannab?

Märkige ainult üks ovaal.

☐ Jah

☐ Ei, looma esmased vajadused on täidetud

☐ Ma ei käi kuskil ilma oma koerata

☐ Muu:

_____

10. Kas Teie koer/koerad on vaktsineeritud?

Märkige ainult üks ovaal.

☐ Jah

☐ Kõik ei ole

☐ Ei

☐ Ei oska öelda

11. Kui vastasite eelmisele küsimusele "Jah" või "Kõik ei ole", siis mille vastu Teie koer/koerad vaktsineeritud on?

Märkige kõik sobivad.

- ☐ Kõik tuumikvaktsiinid (marutaud, koerte katk, parvoviirus, viiruslik hepatiit)
- ☐ Marutaud
- ☐ Koerte katk
- ☐ Parvoviirus
- ☐ Viiruslik hepatiit
- ☐ Leptospiroos
- ☐ Kennelköha
- ☐ Parainfluenzaviirus
- ☐ Ei oska täpselt öelda

Muu: ☐ _____

12. Kui Teie koer/koerad on vaktsineeritud, siis mis põhjusel?

---

13. Kui Teie koer/koerad ei ole vaktsineeritud, siis mis põhjusel?

---

14. Kas Teie koer/koerad on kindlustatud?

Märkige ainult üks ovaal.

- ☐ Jah
- ☐ Kõik ei ole
- ☐ Ei

15. Kui tihti teete oma koerale/koertele siseparasiitide tõrjet (sooleparasiidid)?

Märkige ainult üks ovaal.

- ☐ Vastavalt ilmnenud vajadusele
- ☐ Harvem kui kord aastas
- ☐ Kord aastas
- ☐ Kaks korda aastas
- ☐ Kolm korda aastas
- ☐ Neli korda aastas
- ☐ Tihemini kui neli korda aastas
- ☐ Ei tee siseparasiitide tõrjet

16. Kui tihti teete oma koerale/koertele välisparasiitide tõrjet (puugid, kirbud)?

Märkige ainult üks ovaal.

- ☐ Vastavalt ilmnenud vajadusele
- ☐ Harvem kui kord aastas
- ☐ Kord aastas
- ☐ Kaks korda aastas
- ☐ Kolm korda aastas
- ☐ Neli korda aastas
- ☐ Tihemini kui neli korda aastas
- ☐ Ei tee välisparasiitide tõrjet

17. Kas Teie koer/koerad on steriliseeritud/kastreeritud?

Märkige ainult üks ovaal.

- ☐ Jah
- ☐ Kõik ei ole
- ☐ Ei
- ☐ Ei oska öelda

18. Kui vastasite eelmisele küsimusele "Jah" või "Kõik ei ole", siis kas tegite seda sooduskampaania ajal?

Märkige ainult üks ovaal.

☐ Jah

☐ Ei

19. Kui Teie koer/koerad ei ole steriliseeritud/kastreeritud, siis mis põhjusel?

Märkige kõik sobivad.

☐ On plaanis, aga loom on selleks veel liiga noor

☐ Koera kasutatakse aretuses

☐ Operatsioon on liiga kallis

☐ Pole aega

☐ Loomakliinik asub liiga kaugel

☐ Loom ei puutu teiste loomadega kokku

☐ See ei ole loomulik tegevus

☐ Looma elukvaliteet langeb

Muu: ☐ _____

20. Kui Teie koer/koerad on steriliseeritud/kastreeritud, siis mis põhjusel otsustasite seda teha?

Märkige kõik sobivad.

☐ Loom oli eelnevalt steriliseeritud/kastreeritud

☐ Soovimatute järglaste vältimiseks

☐ Jooksuajast tingitud käitumise vältimiseks

☐ Ebatiinuse vältimiseks

☐ Hilisemate terviseriskide vältimiseks

☐ Territooriumi uriiniga märgistamise vältimiseks

Muu: ☐ _____

21. Kas Teie koeral/koertel on olnud soovimatuid järglasi? Kui jah, siis mis neist on saanud?

---

22. Kas Teie koer/koerad on kiibistatud või märgistatud mõnel muul viisil?

Märkige kõik sobivad.

- ☐ Jah, loomal on kiip
☐ Jah, loomal on omaniku kontaktidega kaelarihm
☐ Jah, loomal on tätoveering
☐ Ei

Muu: ☐ _____

23. Kui Teie koeral/koertel on kiip, siis kas see on registreeritud ka lemmikloomaregistris?

Märkige kõik sobivad.

- ☐ Jah, Lemmikloomaregistris ([llr.ee](http://lr.ee))
☐ Jah, Eesti Lemmikloomaregistris (lemmikloomaregister.ee)
☐ Jah, Eesti Kennelliidu registris
☐ Jah, aga ei tea täpselt millises/millistes
☐ Ei tea
☐ Ei

24. Kas Teie koer/koerad on olnud kadunud? Kui jah, siis kas ja kuidas leiti?

---

25. Kas käite regulaarselt oma koera/koertega loomaarsti juures?

Märkige ainult üks ovaal.

- ☐ Ei käi loomaarsti juures
☐ Käin vastavalt vajadusele
☐ Jah, käin mitu korda aastas
☐ Jah, käin kord aastas
☐ Jah, käin harvem kui kord aastas

26. Mis põhjusel olete pidanud loomaarsti poole pöörduma (va steriliseerimine/kastreerimine, vaktsineerimine ja kiibistamine)?

Märkige kõik sobivad.

- ☐ Ei ole loomaarsti vastuvõtul käinud
- ☐ Probleem hammastega
- ☐ Probleem kõrvadega
- ☐ Probleem silmadega
- ☐ Probleem hingamisteedega
- ☐ Probleem naha/karvastikuga
- ☐ Probleem põie/urineerimisega
- ☐ Probleem parasiitidega (sise- ja/või välisparasiidid ning nahasisesed parasiidid)
- ☐ Mõne nakkushaiguse tõttu
- ☐ Kasvaja tõttu
- ☐ Teise looma puremise/rünnaku tõttu
- ☐ Autoõnnetuse tõttu

Muu: ☐ _____

27. Milliste parasiitidega on Teie koeral/koertel olnud teadaolevaid probleeme?

Märkige kõik sobivad.

- ☐ Ei ole mitte ühegi
- ☐ Kõrvalestad
- ☐ Puugid
- ☐ Kirbud
- ☐ Sooleparasiidid
- ☐ Nahasisesed parasiidid (sügelisest, süüdiklest)

Muu: ☐ _____

28. Kas Teie koera/koerte haiguse tõttu on kannatanud ka pereliige või külaline (mõni haigus on loomalt inimesele üle kandunud)?

Märkige ainult üks ovaal.

- ☐ Jah
- ☐ Ei
- ☐ Ei tea

29. Kas olete teadlik haiguste võimalikust ülekandest lemmikloomalt inimesele?

Märkige ainult üks ovaal.

☐ Jah

☐ Ei

30. Millist loomapidamisviisi kasutate? Valige kõik variandid, mida kasutate.

Märkige kõik sobivad.

☐ Koer elab peamiselt toas

☐ Käin rihmaga jalutamas

☐ Käin koeraga koertepargis

☐ Käin ilma rihmata jalutamas

☐ Lasen koeral inimese juuresolekul looduses vabalt joosta (rannas, metsas jne)

☐ Lasen koera piiratud alale (aeda) jooksmas

☐ Lasen koera inimese juuresolekul piiramata alale jooksmas

☐ Lasen koera üksi piiramata alale jooksmas

☐ Koer elab peamiselt õues

☐ Koer elab kuudis

☐ Koer elab koerte aedikus

☐ Koer elab aiaga piiritletud hoovis

☐ Koer elab väljas ketis

☐ Koer elab vabalt väljas

Muu: ☐ _____

31. Miks olete valinud just sellise loomapidamisviisi (miks peate koera peamiselt toas, miks ainult väljas jne)?

---

32. Millist toitu Te oma koerale/koertele pakute?

Märkige kõik sobivad.

☐ Kuivtoitu (krõbinaid)

☐ Märgtoitu (konservi)

☐ Toortoitu (toores liha, purustatud kondid ja erinevad rupsid)

☐ Inimeste toitu ja ülejääke

Muu: ☐ _____

33. Mida peate loomatoidu puhul oluliseks?

Märkige kõik sobivad.

- ☐ Toidu koostist/toitainete sisaldust
- ☐ Toidu mitmekesisust
- ☐ Loomatoidu brändi
- ☐ Hinda (eelistades odavaimat)
- ☐ Looma maitse-eelistusi
- ☐ Loomaarsti soovitusi

Muu: ☐ _____

34. Juhul kui käite koera/koertega jalutamas, kas koristate koera/koerte järelt väljaheiteid?

Märkige ainult üks ovaal.

- ☐ Jah, alati
- ☐ Jah, enamasti
- ☐ Jah, harva
- ☐ Ei korista

35. Kui vastasite eelmisele küsimusele "Jah, enamasti" või "Jah, harva", siis millest see sõltub, kas koristate väljaheiteid või mitte?

---

36. Juhul kui koer/koerad elavad peamiselt õues (vabalt, ketis, aedikus, hoovis), siis kas koristate koerte väljaheiteid?

Märkige ainult üks ovaal.

- ☐ Jah, iga päev
- ☐ Jah, mitu korda nädalas
- ☐ Jah, mitu korda kuus
- ☐ Jah, mitu korda aastas
- ☐ Jah, kord aastas
- ☐ Jah, harvem kui kord aastas
- ☐ Ei korista

37. Kui koristate koera väljaheiteid jalutamas käies või hoovist/aedikust, siis miks?

---

38. Kui Te ei korista koera väljaheiteid jalutamas käies või hoovist/aedikust, siis miks?

---

39. Kui koer/koerad elavad peamiselt väljas, siis kuidas käitute ekstreemsete miinuskraadidega (alla -20 °C)?

Märkige kõik sobivad.

- ☐ Lasen koera soojemasse kohta (näiteks tuppa)
- ☐ Viin kuuti tekke/patju/vaipu/madratsleid
- ☐ Ei tee midagi, kuut on hästi soojustatud
- ☐ Ei tee midagi, koeral on paks ja tihe karv

Muu: ☐ _____

40. Kas Teie koer on kedagi rünnanud?

Märkige ainult üks ovaal.

- ☐ Jah, inimest
- ☐ Jah, teist lemmiklooma
- ☐ Jah, metslooma
- ☐ Jah, karjalooma
- ☐ Mulle teadaolevalt mitte
- ☐ Ei

41. Kas olete pidanud oma koera tegevuse tõttu maksma kahjutasu (raviarve, riided, puretud koduloom, varakahju, autoremont vms)? Kui jah, siis mille eest?

---

42. Kas Teie koer on põhjustanud/osalenud liiklusõnnetuses?

Märkige ainult üks ovaal.

- ☐ Jah
- ☐ Ei
- ☐ Mulle teadaolevalt mitte

43. Kas Teie koera on rünnanud mõni teine koer või kass?

Märkige kõik sobivad.

- ☐ Jah, hulkuv koer
- ☐ Jah, lahtiselt jooksev koer omanikuga
- ☐ Jah, rihmastatud koer omanikuga
- ☐ Jah, kass
- ☐ Ei
- ☐ Mulle teadaolevalt mitte

Muu: ☐ _____

44. Kas peate seda probleemiks, kui koer ajab taga või ründab mõnda lindu või metsloomade (näiteks jänes, metskits)?

Märkige ainult üks ovaal.

- ☐ Jah
- ☐ Ei, ma ei näe tagaajamises probleemi
- ☐ Ei, ma ei näe tagaajamises ega ründamises probleemi

45. Mis saab Teie surnud lemmikloomast (matate oma hoovi, lasete tuhastada, matate lemmikloomade kalmistule vms)?

---

46. Kas ja kuidas olete end harinud lemmikloomaalase teadlikkuse (koerte pidamise) osas?

Märkige kõik sobivad.

- ☐ Ei ole end harinud
- ☐ Kutsikakool
- ☐ Koortekool
- ☐ Kursused internetis
- ☐ Teemakohased artiklid
- ☐ Teemakohased raamatud
- ☐ Teemakohased saated
- ☐ Nõupidamine loomaarstiga
- ☐ Facebooki loomasõprade grupid

Muu: ☐ _____

Küsimused
kassiomanikele

Kui Te ei ole kassiomanik, saate lehe lõpust liikuda järgmisele lehele.

47. Kust on Teie kass/kassid võetud?

Märkige kõik sobivad.

- ☐ Varjupaigast
- ☐ Saadud tasuta tuttava/eraisiku käest
- ☐ Leitud tänavalt
- ☐ Kingiti
- ☐ Mõne MTÜ kaudu
- ☐ Ostetud eraisiku/kasvataja käest
- ☐ Ostetud välismaalt

Muu: ☐ _____

48. Mida pidasite kassi/kasside võtmisel oluliseks?

Märkige kõik sobivad.

☐ Soovisin kassi päästa

☐ Välimust

☐ Iseloomu

☐ Tervist

☐ Hinda

☐ Kassitõugu

☐ Tõupaberite olemasolu

Muu: ☐ _____

49. Kas Teil on olemas inimene, kes Teie äraolekul (näiteks reisil olles) kassi/kasside eest hoolt kannab?

Märkige ainult üks ovaal.

☐ Jah

☐ Ei, looma esmased vajadused on täidetud

☐ Ma ei käi kuskil ilma oma kassita

☐ Muu:

_____

50. Kas Teie kass/kassid on vaktsineeritud?

Märkige ainult üks ovaal.

☐ Jah

☐ Kõik ei ole

☐ Ei

☐ Ei oska öelda

51. Kui vastasite eelmisele küsimusele "Jah" või "Kõik ei ole", siis mille vastu Teie kass/kassid vaktsineeritud on?

Märkige kõik sobivad.

- ☐ Kõik tuumikvaktsiinid (marutaud, viiruslik rinotrahheiit, kaltsiviroos, kassikatk)
- ☐ Marutaud
- ☐ Viiruslik rinotrahheiit
- ☐ Kaltsiviroos
- ☐ Kassikatk
- ☐ Ei oska täpselt öelda

Muu: ☐ _____

52. Kui Teie kass/kassid on vaktsineeritud, siis mis põhjusel?

---

53. Kui Teie kass/kassid ei ole vaktsineeritud, siis mis põhjusel?

---

54. Kas Teie kass/kassid on kindlustatud?

Märkige ainult üks ovaal.

- ☐ Jah
- ☐ Kõik ei ole
- ☐ Ei

55. Kui tihti teete oma kassile/kassidele siseparasiitide tõrjet (sooleparasiidid)?

Märkige ainult üks ovaal.

- ☐ Vastavalt ilmnenud vajadusele
- ☐ Harvem kui kord aastas
- ☐ Kord aastas
- ☐ Kaks korda aastas
- ☐ Kolm korda aastas
- ☐ Neli korda aastas
- ☐ Tihemini kui neli korda aastas
- ☐ Ei tee siseparasiitide tõrjet

56. Kui tihti teete oma kassile/kassidele välisparasiitide tõrjet (puugid, kirbud)?

Märkige ainult üks ovaal.

- ☐ Vastavalt ilmnenud vajadusele
- ☐ Harvem kui kord aastas
- ☐ Kord aastas
- ☐ Kaks korda aastas
- ☐ Kolm korda aastas
- ☐ Neli korda aastas
- ☐ Tihemini kui neli korda aastas
- ☐ Ei tee välisparasiitide tõrjet

57. Kas Teie kass/kassid on steriliseeritud/kastreeritud?

Märkige ainult üks ovaal.

- ☐ Jah
- ☐ Kõik ei ole
- ☐ Ei
- ☐ Ei oska öelda

58. Kui vastasite eelmisele küsimusele "Jah" või "Kõik ei ole", siis kas tegite seda sooduskampaania ajal?

Märkige ainult üks ovaal.

☐ Jah

☐ Ei

59. Kui Teie kass/kassid ei ole steriliseeritud/kastreeritud, siis mis põhjusel?

Märkige kõik sobivad.

☐ On plaanis, aga loom on selleks veel liiga noor

☐ Kassi kasutatakse aretuses

☐ Operatsioon on liiga kallis

☐ Pole aega

☐ Loomakliinik asub liiga kaugel

☐ Loom ei puutu teiste loomadega kokku

☐ See ei ole loomulik tegevus

☐ Looma elukvaliteet langeb

Muu: ☐ _____

60. Kui Teie kass/kassid on steriliseeritud/kastreeritud, siis millisel põhjusel otsustasite seda teha?

Märkige kõik sobivad.

☐ Loom oli eelnevalt steriliseeritud/kastreeritud

☐ Soovimatute järglaste vältimiseks

☐ Jooksuajast tingitud käitumise vältimiseks

☐ Ebatiinuse vältimiseks

☐ Hilisemate terviseriskide vältimiseks

☐ Territooriumi uriiniga märgistamise vältimiseks

Muu: ☐ _____

61. Kas Teie kassil/kassidel on olnud soovimatuid järglasi? Kui jah, siis mis neist saanud on?

---

62. Kas Teie kass/kassid on kiibistatud või märgistatud mõnel muul viisil?

Märkige kõik sobivad.

- ☐ Jah, loomal on kiip
- ☐ Jah, loomal on omaniku kontaktidega kaelarihm
- ☐ Jah, loomal on tätoveering
- ☐ Ei

Muu: ☐ _____

63. Kui Teie kassil/kassidel on kiip, siis kas see on registreeritud ka lemmikloomaregistris?

Märkige kõik sobivad.

- ☐ Jah, Lemmikloomaregistris (lir.ee)
- ☐ Jah, Eesti Lemmikloomaregistris (lemmikloomaregister.ee)
- ☐ Jah, aga ei tea täpselt millises/millistes
- ☐ Ei tea
- ☐ Ei

64. Kas Teie kass/kassid on olnud kadunud? Kui jah, siis kas ja kuidas leiti?

---

65. Kas käite regulaarselt oma kassi/kassidega loomaarsti juures?

Märkige ainult üks ovaal.

- ☐ Ei käi loomaarsti juures
- ☐ Käin vastavalt vajadusele
- ☐ Jah, käin mitu korda aastas
- ☐ Jah, käin kord aastas
- ☐ Jah, käin harvem kui kord aastas

66. Mis põhjusel olete pidanud loomaarsti poole pöörduma (va steriliseerimine/kastreerimine, vaktsineerimine ja kiibistamine)?

Märkige kõik sobivad.

- ☐ Ei ole loomaarsti vastuvõtul käinud
- ☐ Probleem hammastega
- ☐ Probleem kõrvadega
- ☐ Probleem silmadega
- ☐ Probleem hingamisteedega
- ☐ Probleem naha/karvastikuga
- ☐ Probleem põie/urineerimisega
- ☐ Probleem parasiitidega (sise- ja/või välisparasiidid ning nahasisesed parasiidid)
- ☐ Mõne nakkushaiguse tõttu
- ☐ Kasvaja tõttu
- ☐ Teise looma puremise/rünnaku tõttu
- ☐ Autoõnnetuse tõttu

Muu: ☐ _____

67. Milliste parasiitidega on Teie kassil/kassidel olnud teadaolevaid probleeme?

Märkige kõik sobivad.

- ☐ Ei ole mitte ühegi
- ☐ Kõrvalestad
- ☐ Puugid
- ☐ Kirbud
- ☐ Sooleparasiidid
- ☐ Nahasisesed parasiidid (demodikoos, notoedroos)

Muu: ☐ _____

68. Kas Teie kassi/kasside haiguse tõttu on kannatanud ka pereliige või külaline (mõni haigus on loomalt inimesele üle kandunud)?

Märkige ainult üks ovaal.

- ☐ Jah
- ☐ Ei
- ☐ Ei tea

69. Kas olete teadlik haiguste võimalikust ülekandest lemmikloomalt inimesele?

Märkige ainult üks ovaal.

☐ Jah

☐ Ei

70. Millist loomapidamisviisi kasutate? Valige kõik variandid, mida kasutate.

Märkige kõik sobivad.

☐ Kass elab toas

☐ Käin rihmaga jalutamas

☐ Kass käib lahtisel rõdul

☐ Kass käib kinnisel rõdul

☐ Väljas on kassile spetsiaalne kinnine aedik

☐ Kass käib vabalt väljas

☐ Kass elab väljas

Muu: ☐ _____

71. Miks olete valinud just sellise loomapidamisviisi (miks peate kassi ainult toas, miks lasete vabakäigule jne)?

---

72. Millist toitu Te oma kassile/kassidele pakute?

Märkige kõik sobivad.

☐ Kuivtoitu (krõbinaid)

☐ Märgtoitu (konservi)

☐ Toortoitu (toores liha, purustatud kondid ja erinevad rupskid)

☐ Inimeste toitu ja ülejääke

☐ Kass püüab oma toidu ise

Muu: ☐ _____

73. Mida peate loomatoidu puhul oluliseks?

Märkige kõik sobivad.

- ☐ Toidu koostist/toitainete sisaldust
- ☐ Toidu mitmekesisust
- ☐ Loomatoidu brändi
- ☐ Hinda (eelistades odavaimat)
- ☐ Looma maitse-eelistusi
- ☐ Loomaarsti soovitusi

Muu: ☐ _____

74. Kas Teie kassil/kassidel on kassiliivakast või teeb ta oma hädad õues?

Märkige ainult üks ovaal.

- ☐ Kass käib kassiliivakastis
- ☐ Kass käib nii kassiliivakastis kui õues
- ☐ Kassiliivakast on olemas, aga kass käib õues
- ☐ Kassiliivakasti pole, kass teeb oma hädad õues

75. Kas Teie kass/kassid on maha murdnud/koju toonud mõne linu või närilise?

Märkige ainult üks ovaal.

- ☐ Jah
- ☐ Ei

76. Kas peate seda probleemiks, kui kass linu/närilise maha murrab?

Märkige ainult üks ovaal.

- ☐ Jah
- ☐ Ei

77. Mis on saab Teie surnud lemmikloomast (matate oma hoovi, lasete tuhastada, matate lemmikloomade kalmistule vms)?

---

78. Kas ja kuidas olete end harinud lemmikloomateadlikkuse (kasside pidamise) osas?

Märkige kõik sobivad.

- ☐ Ei ole end harinud
- ☐ Kursused internetis
- ☐ Teemakohased artiklid
- ☐ Teemakohased raamatud
- ☐ Teemakohased saated
- ☐ Nõupidamine loomaarstiga
- ☐ Facebooki loomasõprade grupid

Muu: ☐ _____

Lemmikloomaalane keskkonnateadlikkus

79. Kas olete kunagi mõelnud, kuidas lemmiklooma pidamine mõjutab keskkonda? *

Märkige ainult üks ovaal.

☐ Jah

☐ Ei

80. Palun selgitage, kas ja kuidas lemmikloom ja lemmiklooma pidamine Teie arvates keskkonda mõjutab? *

---

81. Kas olete midagi teadlikult ette võtnud/muutnud, et vähendada oma lemmiklooma mõju keskkonnale? *

Märkige ainult üks ovaal.

☐ Jah

☐ Ei

82. Kui vastasite eelmisele küsimusele jah, siis mida olete selleks ette võtnud?

---

83. Kui Teil on teema kohta veel kommentaare või soovitusi, siis võite need kirjutada siia.

Lisa 2. Lihtlitsents lõputöö salvestamiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks ning juhendaja kinnitus lõputöö kaitsmisele lubamise kohta

Mina, Kätlin Ild,
(sünnipäev 19.02.1997)

1. annan Eesti Maaülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud lõputöö Pärnumaa koera- ja kassiomaniike lemmikloomaalane keskkonnateadlikkus, mille juhendaja on Eva-Liis Tuvi,
  - 1.1. salvestamiseks säilitamise eesmärgil,
  - 1.2. digiarhiivi DSpace lisamiseks ja
  - 1.3. veebikeskkonnas üldsusele kättesaadavaks tegemiseks kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Lõputöö autor

_____

allkiri

Tartu, 24.05.2021

Juhendaja(te) kinnitus lõputöö kaitsmisele lubamise kohta

Luban lõputöö kaitsmisele.

_____

(juhendaja nimi ja allkiri)

_____

(kuupäev)

_____

(juhendaja nimi ja allkiri)

_____

(kuupäev)